

Lokalna Grupa Działania „Perły Czarnej Nidy”

Lokalna Strategia Rozwoju

Morawica, czerwiec 2023

Fundusze Europejskie

Rzeczpospolita
Polska

Dofinansowane przez
Unię Europejską

Spis treści

Rozdział 1. Charakterystyka Partnerstwa Lokalnego.....	5
Nazwa LGD i forma prawna	5
Opis procesu tworzenia partnerstwa	5
Ogólny opis struktury LGD.....	7
Ogólna informacja o składzie organu decyzyjnego	8
Charakterystyka rozwiązań stosowanych w procesie decyzyjnym	8
Wewnętrzne dokumenty regulujące funkcjonowanie LGD.....	9
Rozdział II. Charakterystyka obszaru i ludności objętej wdrażaniem LSR	10
Rozdział III. Partycypacyjny charakter LSR.....	14
Doświadczenie LGD w stosowaniu metod partycypacyjnych.....	14
Opis partycypacyjnych metod tworzenia LSR.....	16
Opis partycypacyjnych metod realizacji LSR.....	19
Rozdział IV. Analiza potrzeb i potencjału LSR.	22
Demografia	22
Gospodarka.....	23
Infrastruktura publiczna	27
Zasoby obszaru oraz potencjał do rozwoju turystyki	28
Problemy społeczne.....	30
Działalność sektora społecznego	32
Analiza SWOT.....	32
Rozdział 5. Spójność komplementarność i synergia	37
Zgodność i komplementarność LSR z innymi dokumentami planistycznymi i strategiami	37
Komplementarność i synergia przedsięwzięć w LSR	43
Wartość dodana podejścia LEADER.....	45
Rozdział 6. Cele i wskaźniki.....	47
Specyfikacja i opis celów	47
Cel 1. Innowacje w ramach koncepcji inteligentnych wsi	48
Cel 2. Inwestycje w kapitał ludzki	48
Cel 3. Wykorzystanie potencjału gospodarczego obszaru LGD	50
Przedstawienie celów z podziałem na źródła finansowania.	51
Opis przedsięwzięć przypisanych do celu 1 - Innowacje w ramach koncepcji inteligentnych wsi.....	52
Przedsięwzięcie 1.1. Animowanie społeczności do wdrażania innowacji	53
Przedsięwzięcie 1.2. Przygotowanie koncepcji inteligentnych wsi	53
Przedsięwzięcie 1.3. Wdrażanie innowacji przez organizacje pozarządowe.....	55
Opis przedsięwzięć przypisanych do celu 2 - Inwestycje w kapitał ludzki.....	56
Przedsięwzięcie 2.1. Doposażenie organizacji pozarządowych.....	56

Przedsięwzięcie 2.2. Tworzenie, modernizacja, wyposażenie lub aktywizacja miejsc spotkań mieszkańców ..57	57
Przedsięwzięcie 2.3. Zwiększenie dostępności do infrastruktury publicznej	59
Przedsięwzięcie 2.4. Inicjatywy aktywizujące ludzi młodych i/lub seniorów.	61
Opis przedsięwzięć przypisanych do celu 3 - Wykorzystanie potencjału gospodarczego obszaru LGD.	62
Przedsięwzięcie 3.1. Sieciowanie podmiotów działających w sektorze czasu wolnego i turystyki.....	62
Przedsięwzięcie 3.2. Infrastruktura turystyczna	63
Przedsięwzięcie 3.3. Podejmowanie działalności gospodarczej.....	64
Przedsięwzięcie 3.4. Rozwijanie działalności gospodarczej.....	65
Rozdział VII. Sposób wyboru i oceny operacji oraz sposób ustanawiania kryteriów wyboru	67
Ogólna charakterystyka wewnętrznej organizacji pracy LGD	67
Nabory wniosków o wsparcie w ramach wdrażania LSR.....	67
Realizacja projektów grantowych.....	69
Sposób ustanawiania i zmiany kryteriów wyboru	69
Sposób uwzględnienia w kryteriach wyboru innowacyjności i partnerstwa na obszarze LSR	71
Definicja innowacyjności	71
Premiowanie współpracy z innymi podmiotami	73
Rozdział VIII. Plan działania	74
Rozdział IX. Plan finansowy	75
Rozdział X. Monitoring i ewaluacja	77
Opis procesu monitorowania i ewaluacji	77
Opis elementów podlegających ewaluacji oraz określenie czasu w jakim zostanie przeprowadzona ewaluacja ..	78
Sposób wykorzystania wyników ewaluacji i analizy danych monitoringowych	80
Spis literatury.....	81
Załącznik 1: Cele i przedsięwzięcia	82
Załącznik nr 2: Plan działania	84
Załącznik nr 3: Budżet LSR	88
Załącznik nr 4: Plan wykorzystania budżetu LSR.	89

Rozdział 1. Charakterystyka Partnerstwa Lokalnego

Nazwa LGD i forma prawna

Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania „Perły Czarnej Nidy” (LGD) jest stowarzyszeniem specjalnym posiadającym osobowość prawną. Stowarzyszenie jest dobrowolnym, samorządnym i trwałym zrzeszeniem osób fizycznych i osób prawnych, w tym jednostek samorządu terytorialnego. LGD swoim działaniem obejmuje obszar gmin Morawica, Chęciny, Nowiny (do 1 stycznia 2021 ostatnia z gmin funkcjonowała pod nazwą Sitkówka-Nowiny).

Organizacja działa na podstawie ustawy z dnia 7 kwietnia 1989 r. Prawo o stowarzyszeniach (Dz. U. z 2020 r. poz. 2261), ustawy z dnia 20 lutego 2015 r. o rozwoju lokalnym z udziałem lokalnej społeczności (Dz. U. z 2022 r. poz. 943 z późn. zm.), ustawy z dnia 20 lutego 2015 r. o wspieraniu rozwoju obszarów wiejskich z udziałem środków Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014–2020 (Dz. U. z 2022 r. poz. 2422 z późn. zm.), rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2021/1060 z dnia 24 czerwca 2021 r. ustanawiającego wspólne przepisy dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego Plus, Funduszu Spójności, Funduszu na rzecz Sprawiedliwej Transformacji i Europejskiego Funduszu Morskiego, Rybackiego i Akwakultury, a także przepisy finansowe na potrzeby tych funduszy oraz na potrzeby Funduszu Azylu, Migracji i Integracji, Funduszu Bezpieczeństwa Wewnętrznego i Instrumentu Wsparcia Finansowego na rzecz Zarządzania Granicami i Polityki Wizyjowej (Dz. U. L 231 z 30.6.2021) oraz statutu Stowarzyszenia Lokalna Grupa Działania „Perły Czarnej Nidy”.

Opis procesu tworzenia partnerstwa

Inicjatorem utworzenia Lokalnej Grupy Działania „Perły Czarnej Nidy” byli przedstawiciele gmin Chęciny, Morawica i Nowiny oraz LGD Fundacja Ziemi Morawickiej. W 2007 roku, po kilkukrotnych spotkaniach, podjęto decyzję o rozpoczęciu prac nad utworzeniem wspólnej Lokalnej Grupy Działania. Kluczowy moment nastąpił w czerwcu 2008 roku, kiedy doszło do połączenia dwóch inicjatyw realizowanych w ramach II Schematu Pilotażowego Programu „LEADER+”:

- LGD Fundacja Ziemi Morawickiej (obszar: gmina Morawica), realizującej w ramach II schematu PPL+ projekt „Wsparcie procesu rozwoju wsi w gminie Morawica” oraz
- Stowarzyszenia LGD „Partnerstwo Chęciny” (gmina Chęciny), realizującej w ramach II Schematu PPL+ projekt „Miasto i Gmina Chęciny Ośrodek Turystyczno-Wypoczynkowy w skali województwa i kraju”.

Do porozumienia przystąpili również przedstawiciele gminy Sitkówka-Nowiny, która nie była beneficjentem II Schematu PPL+. Realizacja Pilotażowego Programu LEADER+ w gminach Chęciny oraz Morawica jednoznacznie pokazała, iż rozwój społeczności lokalnej z wykorzystaniem instrumentu terytorialnego LEADER przynosi wymierne korzyści dla obszaru, na którym jest on stosowany. Naturalną kolejną rzeczą była zatem kontynuacja działań w ramach podejścia LEADER w okresie 2007-2013. Dołączenie gminy Sitkówka-Nowiny zwiększyło spójność obszaru objętego Lokalną Strategią Rozwoju pod względem geograficznym, przyrodniczym, historycznym, kulturowym, demograficznym i terytorialnym. Zwiększył się też potencjał partnerstwa do realizacji operacji odpowiadających na diagnozowane potrzeby mieszkańców.

17 czerwca 2008 roku w Morawicy odbyło się zebranie założycielskie, na którym oficjalnie powołano Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania „Perły Czarnej Nidy”. W skład LGD weszło wówczas 43 partnerów z grup interesów sektorów społecznego, publicznego i gospodarczego. Do Krajowego Rejestru Sądowego Stowarzyszenie zostało wpisane w dniu 25 listopada 2008 roku. Wizja terytorium Lokalnej Grupy Działania została wówczas określona w następujący sposób: *„Perły Czarnej Nidy – harmonijne połączenie turystyki i lokalnego biznesu przy wykorzystaniu i zachowaniu walorów przyrodniczych, kulturowych i historycznych, wykorzystujące aktywność społeczną i nowoczesną infrastrukturę, przyjazne inwestorom”*. Misja Stowarzyszenia LGD „Perły Czarnej Nidy” głosi natomiast: *„LGD realizatorem wspólnej strategii podnoszącej jakość życia i aktywizującej mieszkańców do działania na rzecz regionu i lokalnej społeczności”*.

W okresie programowania 2007-2013 działalność LGD ukierunkowana była na trzy zasadnicze cele: rozwój przedsiębiorczości, turystyki i aktywizację społeczności lokalnej. W tym czasie LGD przeprowadziła 17 konkursów, rozpatrzyła 214 wniosków, z czego 163 zakwalifikowała do dofinansowania. Zrealizowano 7 projektów dotyczących rozwoju przedsiębiorczości, na które przeznaczono 2,5 mln zł. Pozytywnie należy odbierać operacje wpływające na rozwój aktywności społecznej, z których część dotyczyła rozwoju infrastruktury rekreacyjnej lub służącej społeczności lokalnej (w ramach działań m.in. budowano i remontowano świetlice wiejskie, miejsca rekreacji), ale też organizacji wydarzeń integrujących i warsztatów, w tym często wykorzystujących lokalne zasoby historyczne, kulturowe i przyrodnicze (m.in. projekt „Wioska Indiańska Zaborze” czy prelekcje dla dzieci na temat lokalnej przyrody i zwierząt oraz zasad zachowania się w lesie). Wiele operacji dotyczyło promocji regionu, czego przykładem może być przygotowany film o atrakcjach turystycznych Chęcín. Realizowano także liczne działania związane z zachowaniem dziedzictwa lokalnego, dotyczące między innymi odnawiania zabytków. W przypadku rozwoju turystyki dużym osiągnięciem był projekt współpracy, w ramach którego oznakowano i wypromowano szlak kajakowy i wybudowano małą infrastrukturę kajakową.

Doświadczenie zabrane w trakcie realizacji Lokalnej Strategii Rozwoju 2007-2013 niewątpliwie ułatwiły poprawne przygotowanie dokumentu strategicznego na okres programowania Unii Europejskiej przypadający na lata 2014-2020. Cele ogólne i szczegółowe drugiej LSR oraz przypisane do nich przedsięwzięcia w LSR sformułowano w oparciu o wyniki rozbudowanych konsultacji społecznych. Za kluczową kwestię dla przyszłości społeczności, zgodnie z opinią mieszkańców, uznano rozwój gospodarczy obszaru i jemu poświęcono pierwszy cel ogólny. W trakcie przeprowadzonych konsultacji zidentyfikowano także inne lokalne wyzwania, na które odpowiedzią miały być działania zmierzające do wzrostu atrakcyjności obszaru LGD (drugi cel ogólny). Przewidziano w ten sposób przedsięwzięcia polegające na tworzeniu nowych form spędzania czasu wolnego i promocji obszaru LGD. Z kolei działania w ramach trzeciego celu ogólnego skupiać się miały na rozwiązywaniu problemów wynikających z deficytem kapitału społecznego.

Proces wdrażania drugiej Lokalnej Strategii Rozwoju przez LGD „Perły Czarnej Nidy” przebiegał bez komplikacji. Ułatwieniem było z pewnością to, że dokument strategiczny wprost odpowiadał na zdiagnozowane potrzeby społeczności lokalnej. LGD kontynuowało z sukcesami działania związane z otwieraniem i rozwojem działalności gospodarczych. Nie było problemów z rozdysponowaniem przeznaczonych na nie środków, a raczej można stwierdzić, iż były one niewystarczające wobec ogromnego zainteresowania mieszkańców obszaru. Podkreślić trzeba fakt znaczącej liczby przyznanych premii na otwarcie działalności gospodarczej (38), co biorąc pod uwagę fakt, iż w skład LGD wchodzi tylko trzy gminy jest wynikiem imponującym. Pomoc udzielana przez LGD na rozwój działalności gospodarczej stanowiła bardzo dużą szansę dla mniejszych firm. Działania związane z tworzeniem miejsc pracy wiązały się również z udzieleniem konkretnego wsparcia osobom do 35 roku życia, którzy stanowili zdiagnozowaną w LSR grupę osób defaworyzowanych.

Kolejny sukces procesu wdrażania poprzedniej Lokalnej Strategii Rozwoju związany jest z faktem, że dzięki działaniom LGD „Perły Czarnej Nidy” wzrosła liczba wydarzeń kulturalnych, sportowych i rekreacyjnych w partnerskich gminach. Miały one zróżnicowany charakter, ponieważ znalazły się wśród nich między innymi gala filmowa, spektakle teatralne, warsztaty popularno-naukowe. Widocznym efektem realizacji LSR były obiekty ogólnodostępnej infrastruktury, które powstawały z inicjatywy mieszkańców. Jako ich przykłady wymienić można boiska, świetlice wiejskie, place zabaw, altany z grillami. Przeprowadzono też działania proekologiczne, w tym np. akcje sprzątnięcia miejscowości czy koryta rzeki Nidy oraz warsztaty dotyczące wykorzystywania energii odnawialnej. Bardzo dobre rezultaty przyniosły także działania w zakresie zwiększania atrakcyjności obszaru oraz operacje dotyczące dziedzictwa kulturowego. Przeprowadzono remonty klasztorów i kościołów, wyposażono orkiestrę dętą i zespoły ludowe, zakupiono stroje galowe dla straży pożarnej oraz sprzęt nagłośnieniowy dla uczestników warsztatów teatralnych. Wydano też publikacje, zorganizowano imprezy promocyjne, rajdy i warsztaty oraz opracowano „pancerny szlak” po kluczowych obiektach związanych z bitwą pancerną pod Radomicami, która była jedną z największych bitew pancernych II wojny światowej na ziemiach polskich. Warte

podkreślenia jest to, wsparte przez Lokalną Grupę Działania projekty angażowały organizacje pozarządowe do działań na rzecz społeczności lokalnej. Uaktywniły się kluby sportowe, ochotnicze straże pożarne, koła gospodyń wiejskich, zespoły folklorystyczne.

LGD „Perły Czarnej Nidy” zrealizowała w okresie programowania 2014-2020 dwa projekty współpracy: „Kreator przedsiębiorczości” oraz „ŚWIAT” (Świętokrzyska Wspólna i Aktywna Turystyka). W ramach pierwszego projektu utworzono Lokalne Centrum Wspierania Przedsiębiorczości, dzięki któremu osoby planujące założyć działalność gospodarczą otrzymywały profesjonalną wiedzę na bezpłatnych szkoleniach, zaś przedsiębiorcy prowadzący już swoje firmy mieli możliwość uzyskania doradztwa podatkowo-księgowego, prawnego i dotyczącego pozyskiwania zewnętrznych funduszy. Dodatkowo zorganizowano wyjazd na obóz szkoleniowy, który pomógł w zacieśnieniu więzów między osobami prowadzącymi działalność gospodarczą. W ramach projektu „ŚWIAT” wydano przewodnik kajakowy i książkę, przygotowano tablice informacyjne, wyznaczono i oznakowano nowy szlak pieszy, zbudowano pomosty do wyciągania kajaków, odnowiono elementy architektury turystycznej, odtworzono stanowisko niemieckiego czołgu Pantera z czasów II wojny światowej oraz zorganizowano imprezy promocyjne. Oba projekty spotkały się z bardzo dużym zainteresowaniem i idealnie wpisywały się w cele Lokalnej Strategii Rozwoju.

LGD „Perły Czarnej Nidy” ma doświadczenie w realizacji projektów finansowanych spoza działania Rozwój Lokalny Kierowany przez Społeczności. Jako przykład można wskazać realizowaną od marca do czerwca 2018 roku operację „LGD-owskie wsparcie w biznesowym starcie”. Działanie sfinansowano z Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Świętokrzyskiego. Celem było pobudzenie przedsiębiorczości poprzez zwiększenie liczby mikroprzedsiębiorstw tworzonych przez osoby bezrobotne, nieaktywne zawodowo i przez osoby odchodzące z rolnictwa na obszarze gmin województwa świętokrzyskiego wchodzących w skład 14 współpracujących ze sobą Lokalnych Grup Działania. Działanie polegało przede wszystkim na wsparciu dla 10 osób, które w ramach projektu otrzymały: szkolenia z zakresu zakładania i prowadzenia działalności gospodarczej, profesjonalne doradztwo, wsparcie finansowe na rozwój przedsiębiorczości i wsparcie pomostowe.

Nie ulega wątpliwości, że na przestrzeni kilkunastu lat funkcjonowania LGD zbudowała bardzo duży potencjał do realizacji projektów na rzecz rozwoju społeczności lokalnej. Wynika on w pierwszej kolejności z doświadczenia członków i pracowników organizacji. Ogromne znaczenie ma także rozpoznawalność Lokalnej Grupy Działania „Perły Czarnej Nidy” oraz fakt, że zbudowała ona sieć współpracujących ze sobą podmiotów należących do wszystkich występujących na swoim obszarze grup interesu. Te cenne zasoby ułatwią podejmowanie skutecznych działań na rzecz wdrażania niniejszego dokumentu strategicznego.

Ogólny opis struktury LGD

Lokalna Grupa Działania „Perły Czarnej Nidy” posiada następujące organy:

1. Walne Zebranie Członków,
2. Zarząd,
3. Radę,
4. Komisję Rewizyjną.

Najwyższą władzą LGD jest **Walne Zebranie Członków**, które tworzą wszyscy członkowie Lokalnej Grupy Działania „Perły Czarnej Nidy”. Zwoływane jest ono przez Zarząd Stowarzyszenia co najmniej jeden raz w roku lub na pisemny wniosek Komisji Rewizyjnej bądź Rady. Do kompetencji Walnego Zebrania Członków należy między innymi: wyznaczanie kierunków i programu działania LGD, wybór oraz odwoływanie członków innych organów LGD, uchwalanie zmian statutu Stowarzyszenia, zatwierdzanie Lokalnej Strategii Rozwoju.

Według stanu na 5 czerwca 2023 roku członkami Stowarzyszenia jest 48 osób. Grupa interesu sektora publicznego posiada w nim sześciu przedstawicieli. Poza reprezentantami gmin Chęciny, Morawica i Nowiny, są wśród nich osoby z trzech instytucji kultury będących jednostkami organizacyjnymi gmin tj.: Samorządowe Centrum Kultury

i Biblioteka w Morawicy, Centrum Kultury i Sportu w Chęcinach oraz Gminny Ośrodek Kultury „Perła” w Nowinach. Grupa interesów sektora gospodarczego to przedstawiciele 14 przedsiębiorstw reprezentujących zróżnicowane branże. W Lokalnej Grupie Działania najliczniej reprezentowana jest grupa interesów sektora społecznego. Członkami Stowarzyszenia jest 28 osób pochodzących z różnych stowarzyszeń, fundacji, ochotniczych straży pożarnych, klubów sportowych. W tej grupie znajdują się również mieszkańcy nie należący do żadnej formalnej organizacji.

Zarząd LGD składa się z 3 członków (Prezesa i dwóch Wiceprezesów) wybieranych i odwoływanych przez Walne Zebranie Członków. Kadencja Zarządu trwa cztery lata. W statucie określono, że w skład Zarządu wchodzi reprezentant każdej z gmin wchodzących w skład LGD. Do podstawowych kompetencji Zarządu należy między innymi: kierowanie bieżącą pracą LGD, reprezentowanie LGD na zewnątrz i działanie w jego imieniu, zwoływanie Walnego Zebrania Członków, powoływanie i odwoływanie Kierownika biura LGD oraz zatrudnianie innych pracowników, opracowywanie i realizacja Lokalnej Strategii Rozwoju, opracowywanie wniosków i innych dokumentów w celu pozyskiwania środków na realizację celów statutowych.

Komisja Rewizyjna składa się z 3 członków (Przewodniczący, Wiceprzewodniczący, Członek) wybieranych i odwoływanych przez Walne Zebranie Członków. W składzie Komisji Rewizyjnej, podobnie jak w przypadku Zarządu, znajdują się przedstawiciele każdej z partnerskich gmin. Do głównych kompetencji Komisji Rewizyjnej należy kontrola bieżącej pracy Zarządu LGD, występowanie z wnioskiem o zwołanie Walnego Zebrania Członków czy wybór podmiotu mającego zbadać sprawozdanie finansowe LGD.

Biuro LGD prowadzi bieżące sprawy Stowarzyszenia i zapewnia obsługę administracyjną jego organów statutowych, procesu wdrażania LSR oraz projektów finansowanych spoza RLKS. Ważnym zadaniem Biura jest realizacja planu komunikacji oraz prowadzenie działań animacyjnych i aktywizujących. Siedziba LGD „Perły Czarnej Nidy” znajduje się w centrum gminy Morawica, które jest dobrze skomunikowane z dwoma pozostałymi wchodzącymi w jego skład gminami.

Ogólna informacja o składzie organu decyzyjnego

Rada Stowarzyszenia jest organem decyzyjnym LGD. Zgodnie ze statutem Stowarzyszenia do jej wyłącznej kompetencji należy wybór operacji, które mają uzyskać wsparcie w ramach realizacji Lokalnej Strategii Rozwoju oraz ustalenie kwoty wsparcia. Kompetencje te są zgodne z regulacjami zawartymi we wspomnianym w pierwszej części tego rozdziału rozporządzeniu Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 2021/1060 z dnia 24 czerwca 2021 r.

Zapisy zawarte w statucie LGD gwarantują, że Rada w co najmniej 50% składa się z reprezentantów grup interesów sektorów gospodarczego i społecznego, w tym podmiotów reprezentujących społeczeństwo obywatelskie i organizacje pozarządowe. Wymóg ten jest zachowywany, co powoduje, że żadna pojedyncza grupa interesu nie kontroluje procesu decyzyjnego. Według stanu na dzień 5 czerwca 2023 Rada LGD składa się z 12 osób, w tym 6 przedstawicieli grupy interesów sektora publicznego i 6 przedstawicieli pozostałych dwóch grup interesu. W organie decyzyjnym dominują kobiety (7 członkiń). Swoich przedstawicieli w Radzie posiadają wszystkie gminy wchodzące w skład LGD. Po czterech reprezentantów mają wszystkie gminy wchodzące w skład LGD. Wśród członków Rady znajdują się cztery osoby powyżej 60 roku życia.

Charakterystyka rozwiązań stosowanych w procesie decyzyjnym

Uchwały Rady są podejmowane w głosowaniu jawnym zwykłą większością głosów. W posiedzeniu, w ramach którego podejmowane są decyzje o wyborze operacji lub powierzenia grantu musi uczestniczyć co najmniej połowa składu Rady. Organ decyzyjny dokonuje oceny operacji na podstawie Statutu, Regulaminu Rady, procedur wyboru oraz odpowiednich zapisów Lokalnej Strategii Rozwoju. Istotnym elementem procesu wyboru operacji jest analiza ich zgodności z dokumentem strategicznym oraz aktualnie obowiązującymi procedurami oceny i wyboru. Wszystkie niezbędne informacje, w tym procedury i wyboru operacji i kryteria wyboru projektu są udostępniane do publicznej wiadomości na stronie internetowej LGD.

Przyjęte w procedurach LGD rozwiązania związane z procesem decyzyjnym powodują, że ani władze publiczne, ani żadna inna pojedyncza grupa interesu, nie posiada więcej niż 49% głosów w organie decyzyjnym. Zapewniony w ten sposób jest warunek braku dominacji jakiegokolwiek grupy interesu w procesie wyboru operacji. Regulamin Rady podkreśla wagę zasady bezstronności. Dotyczy ona stosowania procedury wyboru i oceny operacji oraz procedury wyboru i oceny grantobiorców. W rezultacie członkowie Rady, których bezstronność może być kwestionowana w czasie oceny konkretnego wniosku, są z niej wyłączeni. W celu zabezpieczenia poprawnego stosowania procedur, wszyscy członkowie Rady mają obowiązek wypełnienia oświadczeń o bezstronności.

Wewnętrzne dokumenty regulujące funkcjonowanie LGD

Najważniejszymi wewnętrznymi dokumentami regulującymi funkcjonowanie LGD są: Statut Lokalnej Grupy Działania „Perły Czarnej Nidy”, Regulamin Pracy Rady, Regulamin Pracy Zarządu, Regulamin Pracy Biura. W poniższej tabeli przedstawiono najważniejsze zapisy tych dokumentów oraz sposoby ich uchwalania/regulacji.

Dokumenty wewnętrzne regulujące funkcjonowanie LGD „Perły Czarnej Nidy”		
Tytuł dokumentu	Sposób uchwalenia/aktualizacji	Główne zapisy
Statut Lokalnej Grupy Działania "Perły Czarnej Nidy"	Przyjęty został przez Zebranie Założycielskie, a podjęcie uchwały w sprawie zmiany Statutu wymaga bezwzględnej większości głosów przy obecności ponad połowy członków Walnego Zebrania Członków LGD.	<ul style="list-style-type: none"> • zasady działania LGD, • prawa i obowiązki członków LGD • zasady nabywania i utraty członkostwa w LGD, • struktura organizacyjna LGD i zadania poszczególnych organów, • sposób uzyskiwania środków finansowych, • tryb rozwiązania LGD.
Regulamin Pracy Rady	Dokument przyjęty Uchwałą Rady LGD, a jego zmiana następuje również na podstawie uchwały Rady LGD.	<ul style="list-style-type: none"> • kompetencje Rady, • organizacja pracy Rady, • zasady zwoływania i organizacji posiedzeń, • rozwiązania dotyczące wyłączenia członka organu z oceny operacji, • zasady podejmowania decyzji w sprawie wyboru operacji, • zasady protokołowania posiedzeń organu decyzyjnego, • zasady wynagradzania członków organu decyzyjnego.
Regulamin Pracy Zarządu	Dokument przyjęty Uchwałą Zarządu LGD „Perły Czarnej Nidy”, a jego zmiana nastąpić może również na podstawie jego uchwały.	<ul style="list-style-type: none"> • sposób zwoływania posiedzeń Zarządu, • zasady podejmowania decyzji.
Regulamin Pracy Biura	Dokument przyjęty Uchwałą Zarządu LGD, jego zmiana następuje także Uchwałą Zarządu.	<ul style="list-style-type: none"> • obowiązki pracowników biura oraz zasady ich wynagradzania, • sposób naboru pracowników, a także sposób postępowania w przypadku wystąpienia problemów z zatrudnieniem pracownika o wymaganych kompetencjach.

Tabela 1. Dokumenty wewnętrzne regulujące funkcjonowanie LGD „Perły Czarnej Nidy”.

Rozdział II. Charakterystyka obszaru i ludności objętej wdrażaniem LSR

Obszar LGD „Perły Czarnej Nidy” położony jest w centralnej części województwa świętokrzyskiego, w powiecie kieleckim i swoim zasięgiem obejmuje trzy gminy: Chęciny, Morawicę i Nowiny. Ich łączna powierzchnia wynosi 313 km². Gminy wchodzące w skład LGD przylegają do siebie w taki sposób, że jego obszar znajduje się w jednym obrysie. Warto odnotować, że 1 stycznia 2021 roku gmina Nowiny zyskała obecną nazwę (wcześniej Sitkówka – Nowiny). Należy także dodać, że od 1 stycznia 2017 r. gmina Morawica zmieniła status gminy z wiejskiej na miejsko-wiejską. Gminą miejsko-wiejską są także Chęciny.

Rysunek 1. Obszar LGD „Perły Czarnej Nidy”.

W 2015 roku łączna liczba mieszkańców obszaru LGD wyniosła 38 523 osoby. W 2020 roku liczba ta była wyższa i wyniosła 40 130 osób. Warto zauważyć, że w latach 2015-2020 w gminach Morawica i Nowiny z roku na rok liczba mieszkańców się zwiększała, zaś w gminie Chęciny pod tym względem odnotowano wahania i w rezultacie liczba mieszkańców w 2020 była nieco niższa niż w 2015 roku. Szczegóły obrazuje poniższa tabela.

Ludność w gminach wchodzących w skład LGD (Źródło: BDL)		
Nazwa gminy/rok	31.12.2015	31.12.2020
Chęciny	15 014	14 978
Morawica	15 801	17 319
Nowiny	7 708	7 833

Tabela 2. Ludność w gminach wchodzących w skład LGD.

Strategia Rozwoju Lokalnego Kierowanego przez Społeczność opracowana przez LGD „Perły Czarnej Nidy” jest strategią wielofundusową, co oznacza, że jest ona współfinansowana przez różne Europejskie Fundusze Strukturalne i Inwestycyjne (EFSI). Operacje wspierane w ramach wdrażania Lokalnej Strategii Rozwoju będą finansowane przez:

1. Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW) w ramach Planu Strategicznego dla Wspólnej Polityki Rolnej na lata 2023-2027,
2. Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego (EFRR) w ramach Programu „Fundusze Europejskie dla Świętokrzyskiego 2021-2027”.

Oba EFSI obejmują swoim zakresem oddziaływania cały obszar LGD, czyli każdą z trzech wchodzących w jego skład gmin. Oznacza to, że w każdej z nich istnieje możliwość realizacji operacji w ramach każdego z wymienionych powyżej Funduszy.

Obszar LGD „Perły Czarnej Nidy” jest spójny, co czyni go odpowiednim do tworzenia i wdrażania wspólnej dla partnerskich gmin Lokalnej Strategii Rozwoju. Cechuje go **spójność terytorialna**, na którą wskazywano już we wcześniejszej części rozdziału. Spójność pod tym względem leży u podstaw jednego z najważniejszych atutów partnerskich gmin, którym jest korzystne położenie w sąsiedztwie stolicy województwa świętokrzyskiego i związany z tym dostęp do ważnych szlaków komunikacyjnych:

- droga międzynarodowa i krajowa nr 7 Gdańsk-Chyżne,
- droga krajowa nr 73 Kielce-Tarnów,
- droga wojewódzka nr 762 Kielce - Chęciny – Małogoszcz,
- linia kolejowa nr 8 Warszawa – Kielce – Kraków.

Przytoczone powyżej dane dotyczące zmian liczby ludności wskazują, że gminy Chęciny, Nowiny i Morawica są **atrakcyjnym obszarem osadniczym**. Duży wpływ na ten fakt ma to, iż obszar LGD „Perły Czarnej Nidy” charakteryzują **walory przyrodnicze**, wpływające bezpośrednio na atrakcyjność turystyczną. Występują tu różne formy ochrony przyrody, a wśród nich wymienić trzeba:

- rezerваты przyrody (Jaskinia Raj, Góra Miedzianka, Góra Rzepka, Góra Zelejowa, Milechowy, Wolica na terenie gminy Chęciny, Radomice na obszarze gminy Morawica, Góra Żakowa w gminie Nowiny),
- parki krajobrazowe (Chęcińsko-Kielecki Park Krajobrazowy na terenie gminy Chęciny i Nowiny),
- obszar chronionego krajobrazu (Chęcińsko-Kielecki na terenie gminy Chęciny, Morawica i Nowiny, Chmielnicko-Szydłowski i Podkielecki Obszar Chronionego Krajobrazu na terenie gminy Morawica),
- obszary Natura 2000 (Ostoja Sobkowsko-Korytnicka i Dolina Czarnej Nidy na obszarze gmin Chęciny i Morawica, Wzgórze Chęcińsko-Kieleckie na terenie gmin Chęciny i Nowiny, Dolina Białej Nidy oraz Dolina Nidy w gminie Chęciny),
- liczne pomniki przyrody (Jaskinia Piekło w Skibach, Jaskinia Piekło w Bolminie, Urwisko skalne i jaskinia na Czerwonej Górze na obszarze gminy Chęciny, Diabelski Kamień na terenie gminy Morawica, Kamieniołom Szewce na Górze Okrąglica w gminie Nowiny).

Unikatowym rezerwatem przyrody jest Jaskinia Raj, która jest znana w całej Polsce ze względu na swą charakterystyczną szatę naciekową. Inne spośród wymienionych form ochrony przyrody również pozytywnie wpływają na potencjał obszaru związany z turystyką, rekreacją i tworzeniem oferty czasu wolnego. **Obszar LGD dysponuje nie tylko cennymi zasobami przyrodniczymi, ale również ciekawymi zasobami kulturowymi i zabytkami.** Ich obecność na całym obszarze LGD pozytywnie wpływa na spójność obszaru oraz wspiera proces kształtowania lokalnej tożsamości. Zasoby kulturowe mogą ponadto odgrywać ważną rolę w promocji obszaru oraz produktów i usług oferowanych przez lokalnych przedsiębiorców. Do najważniejszych elementów dziedzictwa materialnego należą:

- Zamek Królewski w Chęcinach,
- obiekty związane z relikdami hutnictwa i górnictwa kruszcowego
- Park Etnograficzny w Tokarni
- zespół klasztorny franciszkanów w Chęcinach
- „szlak pancerny” w gminie Morawica.

Wśród atutów obszaru można też wskazać Geopark Świętokrzyski należący do Światowej Sieci Geoparków UNESCO, który obejmuje obszar zachodniej części Gór Świętokrzyskich, charakteryzującej się wyjątkowym dziedzictwem geologicznym. Cechą charakterystyczną obszaru jest również **bogata oferta atrakcyjnych imprez** i wymienić tu można Bieg o Nowińskie Kominy, Noc na Zamku w Chęcinach, Zamkowe Spotkania z Muzyką czy Chałupkowe Garcynki w gminie Morawica.

Gminy obszaru LGD są spójne pod względem gospodarczym. Charakteryzują się one stosunkowo **wysokim poziomem przedsiębiorczości**, co było atutem wykorzystywanym w czasie realizacji poprzednich Lokalnych Strategii Rozwoju. Dane Głównego Urzędu Statystycznego wskazują, że w ostatnich latach zarówno w gminie Chęciny, jak i w gminach Nowiny i Morawica wzrastała liczba osób pracujących, odnotowano spadek udziału bezrobotnych zarejestrowanych w liczbie ludności, wzrost liczby podmiotów gospodarki narodowej w rejestrze REGON oraz wzrost liczby osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą. Więcej informacji na ten temat zostanie zaprezentowanych w rozdziale IV.

Rozpowszechnienie postaw przedsiębiorczych w lokalnej społeczności oraz dywersyfikacja gospodarki miały wpływ na efekty realizacji poprzedniej Lokalnej Strategii Rozwoju. Wspierane dotychczas operacje z zakresu przedsiębiorczości były bardzo zróżnicowane. Z pomocy w ramach wdrażania LSR skorzystały firmy budowlane, gabinet weterynaryjny, gabinety kosmetyczne, firma zajmująca się projektowaniem wnętrz, salon fryzjerski, działalność spedycyjna, sklep ogólnoprzemysłowy, studio fotograficzne, usługi programistyczne, mobilny mechanik, mobilny serwis rowerowy czy szkoła pływania, ale też i fizjoterapia koni czy Edukido, czyli pracownia świadcząca usługi dla dzieci w zakresie budowania konstrukcji z klocków LEGO. Ta różnorodność nie jest słabością obszaru LGD. Świadczy raczej ona jego dużym potencjale rozwojowym, a wielokierunkowość rozwoju lokalnej gospodarki jest cechą wspólną partnerskich gmin mającą wpływ na spójność Lokalnej Grupy Działania.

Korzystne położenie gmin wchodzących w skład LGD ma jednak również pewien negatywny wpływ na sytuację gospodarczą obszaru. Ich mieszkańcy mają coraz wyższe aspiracje zawodowe, które nie zawsze mogą być zaspokojone na lokalnym rynku pracy. Dostępność komunikacyjna stolicy województwa oraz innych dużych aglomeracji powoduje, że wiele osób wybiera pracę poza obszarem LGD. Zjawisko niedopasowania kompetencji osób poszukujących zatrudnienia do dostępnych lokalnie ofert pracy negatywnie wpływa także na przedsiębiorców, którzy napotykają problemy w pozyskaniu odpowiednio przygotowanych pracowników. Z analizy przeprowadzonej w czasie konsultacji społecznych wynika, że osoby poszukujące zatrudnienia stanowią grupę w niekorzystnej sytuacji, której powinno zostać udzielone szczególne wsparcie w czasie realizacji Lokalnej Strategii Rozwoju.

Obszar LGD „Perły Czarnej Nidy” cechuje **dobrze rozwinięty trzeci sektor**. Jednym z popularniejszych obszarów działalności lokalnych NGO-sów są projekty kierowane do dzieci i młodzieży. Organizacje pozarządowe podejmują też działania związane z ochroną środowiska, organizacją wydarzeń sportowych i propagowaniem aktywnego stylu życia. Znajdują się wśród nich podmioty wspierające osoby w trudnej sytuacji życiowej, zajmujące się rozwojem turystyki czy też podejmowanie inicjatyw związanych z dziedzictwem kulturowym. Dużą aktywnością wykazują się też Koła Gospodyń Wiejskich i Ochotnicze Straże Pożarne. Obok organizacje posiadających osobowość prawną na obszarze LGD „Perły Czarnej Nidy” działają również grupy nieformalne.

Na spójność obszaru duży wpływ ma **dobrze rozwinięta infrastruktura społeczna**, w tym duża dostępność do żłobków, przedszkoli, szkół podstawowych, boisk sportowych czy sal gimnastycznych. Warto także zwrócić uwagę na **ofertę dla młodych i starszych ludzi**. Oferta dla seniorów jest dość bogata. Dużą aktywnością

w tym zakresie wykazują się koła gospodyń wiejskich, ale należy też wskazać Chęciński Uniwersytet Trzeciego Wieku, Uniwersytet Trzeciego Wieku w Morawicy oraz ośrodki kultury. Spośród ciekawych inicjatyw kierowanych do starszych ludzi wymienić można możliwość przystąpienia do zespołów folklorystycznych, chóru, brania udziału w zajęciach plastycznych itd. Gminy starają się usuwać bariery architektoniczne czy zwiększać dostępność infrastruktury publicznej, a także zapewniają różne udogodnienia, jak np. bezpłatny transport na rehabilitację czy wsparcie finansowe na zabiegi. Niezbędne są jednak na pewno dalsze działania aktywizacyjne, w tym docieranie do seniorów mieszkających z dala od centrów gmin. W przypadku młodych ludzi podkreślić należy bogatą ofertę zajęć sportowych w gminach obszaru LGD. Osoby z tej grupy wiekowej mają do dyspozycji skate-park, boiska czy place zabaw. Działania kierowane do dzieci i młodzieży odnaleźć można w ofercie Centrum Kultury i Sportu w Chęcinach, Samorządowego Centrum Kultury i Biblioteki w Morawicy, Gminnego Ośrodka Kultury w Nowinach. Proponują one m.in. warsztaty rysunku i malarstwa, warsztaty teatralne, zajęcia wokalne, zajęcia kreatywne, a także rozmaite konkursy. Niemniej, potrzeby w tym względzie są nadal niezaspokojone, o czym szerzej będzie mowa w rozdziale IV. Mieszkańcy obszaru zgłaszali liczne propozycje niezbędnych działań w zakresie oferty kierowanej zarówno do osób starszych, jak i młodzieży. Wskazywano na fakt, że działania te mogą być realizowane nie tylko przez instytucje publiczne, ale również przez organizacje pozarządowe i grupy nieformalne.

Gminy obszaru LGD „Perły Czarnej Nidy” stoją przed **podobnymi problemami**. Z jednej strony zagrożeniem jest występujące w Polsce zjawisko starzenia się społeczeństwa. Z drugiej strony wspólnym wyzwaniem stojącym przed gminami jest napływ nowych mieszkańców. Jest to szansa rozwojowa, której wykorzystanie może jednak negatywnie wpływać na integrację lokalnej społeczności. Gminy Morawica, Chęciny i Nowiny mogą także współpracować na rzecz wykorzystania potencjału związanego z rozwojem przedsiębiorczości. Ta wielka szansa rozwojowa może być wykorzystywana dzięki wzmacnianiu lokalnego partnerstwa oraz tworzeniu korzystnych warunków do podejmowania działalności gospodarczej.

Rozdział III. Partycypacyjny charakter LSR

Doświadczenie LGD w stosowaniu metod partycypacyjnych

Wdrażanie Lokalnej Strategii Rozwoju to nie tylko wsparcie dla wyselekcjonowanych propozycji operacji zgłaszanych przez mieszkańców obszaru LGD, ale także działania na rzecz pobudzania endogennego potencjału rozwojowego lokalnej społeczności. Lokalna Grupa Działania powinna pomnażać kapitał społeczny, wzmacniać lokalne partnerstwo, jego potencjał do współpracy i zaufanie społeczne. Kluczem do wygenerowania tego typu wartości dodanej LSR jest propagowanie aktywnego uczestnictwa społeczności lokalnej w podejmowaniu decyzji i angażowanie jej przedstawicieli w zarządzanie procesem wdrażania strategii. Oznacza to nie tylko informowanie mieszkańców obszaru o efektach realizacji LSR, ale także konsultowanie z nimi decyzji i zaproszenie do udziału w ich podejmowaniu.

Lokalna Grupa Działania „Perły Czarnej Nidy” dysponuje dużym doświadczeniem w stosowaniu metod partycypacyjnych, które były wykorzystywane już w czasie realizacji dwóch poprzednich Lokalnych Strategii Rozwoju.

W celu zapewnienia oddolnego charakteru dokumentu w okresie programowania 2014-2020 zaproponowano szeroką partycypację przedstawicieli grup interesów sektorów publicznego, gospodarczego, społecznego, w tym mieszkańców każdej z gmin obszaru objętego LSR. Zastosowany wówczas dobór metod partycypacyjnych był rezultatem wnikliwej ewaluacji działań LGD w okresie programowania 2007-2013. Na tej podstawie przygotowano raport zawierający rekomendacje dotyczące sposobu tworzenia kolejnego dokumentu. W procesie tym istotną rolę odgrywali mieszkańcy, którzy poprzez udział w badaniach ankietowych i warsztatach ewaluacyjnych mieli możliwość zgłaszania własnych pomysłów na działania. Metody partycypacyjne zastosowane zostały na każdym spośród pięciu etapów powstawania poprzedniej LSR, czyli:

- Etap 1. Definiowanie potrzeb i problemów (diagnoza i analiza SWOT obszaru).
- Etap 2. Określenie celów i ich hierarchii.
- Etap 3. Poszukiwanie rozwiązań stanowiących sposoby realizacji strategii.
- Etap 4. Formułowanie wskaźników realizacji LSR.
- Etap 5. Identyfikacja grup docelowych.

Zastosowano takie metody partycypacyjne, jak: badania ankietowe, warsztaty strategiczne, konsultacje internetowe, punkty konsultacyjne, nabór fiszek projektowych. Warto podkreślić, że szczególną uwagę zwrócono na partycypację przedstawicieli grup istotnych z punktu widzenia realizacji LSR, w tym reprezentantów organizacji pozarządowych i organizacji nieformalnych, lokalnych przedsiębiorców czy przedstawicieli instytucji samorządowych. Dodatkowo dołożono starania, by w proces tworzenia dokumentu strategicznego zaangażować przedstawicieli grup defaworyzowanych, do których zaliczono osoby bezrobotne oraz mieszkańców obszaru LGD poniżej 35 roku.

Partycypacja znalazła zastosowanie nie tylko w trakcie tworzenia poprzedniej Lokalnej Strategii Rozwoju, ale również przez cały okres jej wdrażania. Odbywało się to przy realizowaniu założonych procedur i przebiegu procesów decyzyjnych, ale też poprzez dofinansowywane operacje. Warto bowiem podkreślić, że realizowane i dofinansowane ze środków LGD projekty angażowały np. organizacje pozarządowe do działań na rzecz społeczności lokalnej. Uaktywniły się kluby sportowe, ochotnicze straże pożarne, koła gospodyń wiejskich, zespoły folklorystyczne. Wzrosła liczba wydarzeń kulturalnych i sportowych oraz rekreacyjnych, które miały bardzo zróżnicowany charakter (gala filmowa, spektakle teatralne, warsztaty popularno-naukowe). Projekty infrastrukturalne również powstawały w dużej mierze z inicjatywy mieszkańców (boiska, świetlica wiejskie, place zabaw). Warto podkreślić, że integracji mieszkańców służyły też operacje wypracowane w ramach „Lokalnej sieci innowacji”, które były następnie wdrażane w przedsięwzięciu „Działania na rzecz integracji mieszkańców, ochrony środowiska oraz przeciwdziałania zmianom klimatu”. Dzięki temu powstały m.in. altany z grillami, będące miejscem

wspólnych spotkań mieszkańców, a także zorganizowano szereg ciekawych imprez integracyjnych. Przygotowano też działania proekologiczne, w tym np. akcje sprzątania miejscowości czy koryta rzeki Nidy oraz warsztaty dotyczące wykorzystywania energii odnawialnej.

Doświadczenie LGD „Perły Czarnej Nidy” w stosowaniu metod partycypacyjnych nie ogranicza się tylko do stosowania ich w czasie tworzenia Lokalnych Strategii Rozwoju. Były one również implementowane w czasie wdrażania dokumentu strategicznego, dzięki uwzględnieniu ich w planie komunikacji. W okresie programowania 2014-2020 zawierał on starannie zaprojektowane działania komunikacyjne i wskaźniki pozwalające na monitorowanie postępów w ich realizacji. Celem działań komunikacyjnych było przede wszystkim:

- włączenie przedsiębiorców we wdrażanie LSR,
- budowa kapitału społecznego sektora gospodarczego,
- dotarcie do potencjalnych beneficjentów z sektora społecznego,
- wsparcie komunikacyjne przedsięwzięć kierowanych do grup defaworyzowanych,
- rozwój postaw przedsiębiorczych wśród młodych osób,
- budowanie marki oraz zwiększanie rozpoznawalności LGD,
- rozpowszechnienie informacji o zapisach LSR oraz misji realizowanej przez LGD,
- bieżące informowanie o stanie realizacji LSR,
- zbieranie opinii mieszkańców dotyczących efektów wdrażania LSR oraz funkcjonowania LGD,
- bieżące rozpowszechnianie informacji o doradztwie świadczonym w biurze LGD,
- pobudzanie innowacyjności.

Do poszczególnych działań komunikacyjnych przyporządkowano środki komunikacji dostosowane do potrzeb ich odbiorców. Stosowano zatem komunikację zapośredniczoną przez internet (materiały informacyjne zamieszczane na stronach internetowych LGD i stronach internetowych gmin, wpisy na portalu społecznościowym Facebook, newsletter), jak i bardziej tradycyjne metody (artykuły w lokalnej prasie, spotkania informacyjno-konsultacyjne, ankiety). W badaniach ankietowych przeprowadzonych na potrzeby ewaluacji LSR 2014-2020 mieszkańcy wyrazili się entuzjastycznie o prowadzonych przez LGD „Perły Czarnej Nidy” działaniach w tym zakresie. Można więc stwierdzić, że przygotowany plan komunikacji spełnił swoje zadanie. Wśród najlepiej ocenianych przez ankietowanych mieszkańców kanałów komunikacji znalazły się gazety lokalne, strona internetowa LGD i strony internetowe gmin. Dobrze sprawdzały się też „marketing szeptany”, czyli przekazywanie informacji przez znajomych i członków rodziny.

Należy zwrócić uwagę, że plan komunikacji został zaprojektowany w taki sposób, by komunikacja z mieszkańcami była dwustronna. Oznacza to, że oprócz przekazywania im komunikatów dotyczących procesu wdrażania LSR, pozyskiwano także informacje zwrotne. Z tego względu wśród stosowanych sposobów komunikacji istotną rolę odgrywała komunikacja bezpośrednia w czasie spotkań informacyjnych, doradztwa dla potencjalnych beneficjentów czy imprez lokalnych. Prowadzono także badania ankietowe. Mieszkańcy obszaru mogli włączyć się w ewaluację procesu wdrażania LSR poprzez udział w corocznych warsztatach refleksyjnych.

Dotychczasowe doświadczenia w stosowaniu metod partycypacyjnych w LGD „Perły Czarnej Nidy” zaowocowały tym, że stały się one filozofią działania tej organizacji. Stosuje ona dwustronną komunikację z mieszkańcami obszaru oraz posiada inkluzywne procedury wewnętrzne. Dotychczasowe Lokalne Strategie Rozwoju były przygotowywane w sposób oddolny i wdrażane z szerokim udziałem członków społeczności lokalnej. Dzięki temu dokumenty strategiczne odpowiadały na potrzeby społeczności lokalnej, co znajdowało odzwierciedlenie w braku poważniejszych trudności w czasie ich realizacji. Te bogate doświadczenia zostały wykorzystane w czasie tworzenia niniejszej Lokalnej Strategii Rozwoju.

Opis partycypacyjnych metod tworzenia LSR

Proces tworzenia tego dokumentu strategicznego został zaprojektowany w oparciu o trzy idee: transparentność, inkluzywność oraz sprawczość. Zasada transparentności zakładała przejrzystość i jawność procesu na każdym etapie przygotowywania LSR, co sprowadzało się do stałego przekazywania mieszkańcom obszaru informacji o postępach pracy i podejmowanych decyzjach. Zasada inkluzywności sprowadzała się do gotowości do włączanie w tworzenie Lokalnej Strategii Rozwoju przedstawicieli wszystkich grup interesu, w tym członków potencjalnych grup docelowych i grup osób znajdujących się w niekorzystnej sytuacji. W prowadzonych konsultacjach mogli brać udział wszyscy zainteresowani, a informacje o ich prowadzeniu były kolportowane z wykorzystaniem sprawdzonych i zróżnicowanych kanałów komunikacji. Zasada sprawczości dotyczyła natomiast zapewnienia wszystkim uczestnikom procesu tworzenia LSR realnego i równego wpływu na podejmowane decyzje. Dzięki zastosowaniu tego trójelementowego podejścia Lokalna Strategia Rozwoju jest dokumentem powstałym w prawdziwie oddolny sposób, zawierającym rzetelną analizę lokalnych zasobów oraz trafną diagnozę potrzeb lokalnej społeczności.

Należy podkreślić, że w trakcie tworzenia Lokalnej Strategii Rozwoju uwzględniono zasady horyzontalne wymienione w artykule 9 rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 2021/1060, dotyczące:

- poszanowania praw podstawowych oraz przestrzegania Karty praw podstawowych Unii Europejskiej,
- przestrzegania zasady równości kobiet i mężczyzn
- zapobiegania dyskryminacji ze względu na płeć, rasę lub pochodzenie etniczne, religię lub światopogląd, niepełnosprawność, wiek lub orientację seksualną,
- zapewnienia dostępności dla osób z niepełnosprawnościami.

Należy również wspomnieć o zgodności działań z celem wspierania zrównoważonego rozwoju określonego w artykule 11 Traktatu o Funkcjonowaniu Unii Europejskiej oraz z uwzględnieniem celów ONZ dotyczących zrównoważonego rozwoju, a także porozumienia paryskiego i zasady „nie czyn poważnych szkód”. W tym kontekście należy podkreślić, że w przeprowadzonych w czasie tworzenia LSR konsultacjach społecznych wzięły udział osoby reprezentujące różne grupy mieszkańców, które mogą potencjalnie znajdować się w niekorzystnym położeniu, w tym kobiety, seniorzy (osoby powyżej 60 roku życia), osoby poszukujące zatrudnienia i młodzi ludzie do 25 roku życia.

Proces tworzenia Lokalnej Strategii Rozwoju został podzielony na pięć etapów, które zaprezentowano w poniższej tabeli. Koordynacją działań zajmował się Zespół Inicjatywny. Odpowiadał on za podejmowanie decyzji dotyczących ostatecznych rozwiązań, jakie zostały zawarte w Lokalnej Strategii Rozwoju. Członkowie Zespołu Inicjatywnego wspierali LGD „Perły Czarnej Nidy” w stosowaniu metod konsultacyjnych, w tym realizacji badań ankietowych, propagowaniu działalności punktów konsultacyjnych i promocji konsultacji internetowych. W jego skład weszli członkowie LGD (w tym przedstawiciele organów LGD), którzy reprezentowali trzy występujące w partnerskich gminach grupy interesu. Zespół podejmował na zasadzie konsensusu i, jeśli zaistniała taka potrzeba, większością głosów. Trzeba podkreślić, że Zespół pracował w sposób jawny, a w jego prace mogli włączyć się wszyscy zainteresowani mieszkańcy obszaru LGD.

Etap prac nad LSR	Data spotkania Zespołu Inicjatywnego podsumowującego dany etap
1. Diagnoza potrzeb	19 września 2022
2. Wybór i określenie hierarchii celów strategii	28 października 2022
3. Zdefiniowanie sposobów realizacji strategii	20 kwietnia 2023
4. Stworzenie systemu monitorowania postępów w realizacji strategii	23 maja 2023
5. Określenie grup docelowych	5 czerwca 2023

Tabela 3. Spotkania zespołu inicjatywnego ds. opracowania LSR.

W pracach nad Lokalną Strategią Rozwoju wykorzystano następujące techniki partycypacyjne:

- Warsztaty strategiczne,
- Gminne punkty konsultacyjne
- Konsultacje internetowe
- Badania ankietowe
- Nabór fiszek projektowych

Warsztaty strategiczne w każdej z gmin wchodzących w skład LGD miały formę otwartych dla wszystkich zainteresowanych mieszkańców spotkań, które zostały przeprowadzone w początkowym okresie prac nad LSR. Ich celem było nie tylko zdobycie przydatnych danych o lokalnych zasobach i potrzebach społeczności, ale także aktywizacja lokalnej społeczności i rozpropagowanie informacji o rozpoczętym procesie planowania strategicznego. Miało to doprowadzić do stworzenia jak największej grupy osób, które zaangażują się w tworzenie Lokalnej Strategii Rozwoju. W trakcie spotkań analizowano potrzeby i potencjał obszaru, a także próbowano wstępnie zdefiniować cele strategii oraz oczekiwane rezultaty jej wdrażania. Nie ulega wątpliwości, że efekty warsztatów strategicznych w znaczący sposób wpłynęły na kluczowe elementy LSR. Przykładem tego jest zawarta w rozdziale analiza SWOT, której pierwsza wersja została przygotowana właśnie w czasie tych spotkań.

Oprócz prac Zespołu Inicjatywnego oraz warsztatów strategicznych stworzono także możliwość osobistego włączenia się mieszkańców w pisanie LSR poprzez wizyty w specjalnie uruchomionych **punktach konsultacyjnych**. Pracownicy LGD odbywali dyżury w trzech gminach wchodzących w skład stowarzyszenia. Spotkania w punktach konsultacyjnych stanowiły możliwość przeprowadzania rozmów o lokalnych problemach oraz zgłaszania pomysłów na przedsięwzięcia. Informacje o dyżurach umieszczano na stronie LGD, na profilu w portalu społecznościowym oraz przekazywano za pośrednictwem organizacji samorządowych i jednostek samorządu terytorialnego działających w poszczególnych gminach.

Kolejną zastosowaną techniką partycypacyjną były **konsultacje internetowe**. Wykorzystano do nich stronę internetową LGD i profil LGD na portalu społecznościowym. Konsultacje polegały na publikacji informacji o aktualnie opracowywanych elementach Lokalnej Strategii Rozwoju i ewidencjonowaniu otrzymywanych zwrotnych informacji.

Metodą konsultacji, która umożliwiła zaangażowanie największej liczby mieszkańców były **badania ankietowe**. Opracowano kwestionariusz kierowany do ogółu mieszkańców oraz ankietę badającą potrzeby osób młodych do 25 roku życia. Ankiety były zbierane w formie papierowej i elektronicznej, żeby ułatwić ich wypełnianie przedstawicielom różnych grup mieszkańców. Łącznie zebrano 222 wypełnionych formularzy. Dostarczone przez nie dane zostały wykorzystane do uogólnienia wniosków z konsultacji prowadzonych z wykorzystaniem metod jakościowych, co zostanie zaprezentowane w rozdziale IV.

Potencjalni wnioskodawcy mogli zgłaszać swoje propozycje operacji do uwzględnienia LSR za pomocą **fiszek projektowych**. Przygotowano wystandaryzowane formularze, które były zbierane w formie papierowej i elektronicznej. Potencjalni beneficjenci mogli wskazać cele planowanych operacji, środki potrzebne do ich osiągnięcia, preferowane grupy docelowe oraz możliwych partnerów w realizacji operacji. Określić mogli również chęć wprowadzania innowacji oraz podejmowania działań na rzecz ochrony środowiska i przeciwdziałania zmianom klimatu. Przygotowano dwa wzory formularzy: jeden przeznaczony dla przedsiębiorców i drugi kierowany do organizacji pozarządowych. Fiszki były bardzo pomocne w określaniu celów, wskaźników i sposobów realizowania strategii.

Opisane powyżej techniki partycypacyjne dostarczały informacji, które zostały wykorzystane na każdym z pięciu etapów prac nad Lokalną Strategią Rozwoju. Szczegóły dotyczące zastosowanych metod konsultacji zaprezentowano w poniższej tabeli.

Kluczowy etap prac nad LSR	Zastosowane metody konsultacji
Diagnoza potrzeb	1. Badanie ankietowe mieszkańców 2. Punkty konsultacyjne
Wybór celów priorytetowych oraz określenie hierarchii celów	1. Punkty konsultacyjne 2. Konsultacje internetowe 3. Warsztaty strategiczne
Zdefiniowanie sposobów realizacji strategii	1. Warsztaty strategiczne 2. Punkty konsultacyjne 3. Konsultacje internetowe
Stworzenie systemu monitorowania postępów w realizacji LSR	1. Punkty konsultacyjne 2. Konsultacje internetowe 3. Badanie ankietowe mieszkańców
Określenie grup docelowych	1. Nabór fiszek projektowych 2. Punkty konsultacyjne 3. Konsultacje internetowe

Tabela 4. Metody konsultacji społecznych zastosowane na kluczowych etapach pracy nad LSR.

Podobnie, jak w czasie tworzenia i realizacji poprzedniej Lokalnej Strategii rozwoju dużo uwagi poświęcono temu by zapewnić dwustronną komunikację z mieszkańcami obszaru. Lokalna Grupa Działania na bieżąco informowała o postępach w pracy nad strategią i zbierała informacje zwrotne na każdym jej etapie. Było to możliwe dzięki zastosowaniu bardzo zróżnicowanych metod konsultacji, które były dopasowane do potrzeb różnych grup mieszkańców.

Narzędzia wykorzystywane w trakcie konsultacji społecznych zaprojektowano z uwzględnieniem czterech zagadnień przekrojowych podejścia LEADER:

- 1) innowacyjność,
- 2) cyfryzacja,
- 3) ochrona środowiska i przeciwdziałanie zmianom klimatu,
- 4) zmiany demograficzne.

Poniższa tabela prezentuje najważniejsze efekty konsultacji wraz ze wskazaniem części Lokalnej Strategii Rozwoju, w których można odnaleźć ich pogłębioną analizę.

Kryteria przekrojowe	Wyniki przeprowadzonych konsultacji	Rozdziału LSR/ Załącznik do LSR
Zmiany demograficzne	Analiza oferty kierowanej do osób poniżej 25 roku życia	2, 4
	Analiza oferty kierowanej do osób powyżej 60 roku życia	2, 4
	Określenie grup w niekorzystnej sytuacji	2, 4, 6
	Wskazanie przedsięwzięć, które nakierowane będą na zwiększenie aktywności społecznej ludzi do 25 roku życia	6
	Przypisanie grup docelowych do poszczególnych przedsięwzięć	Załącznik nr 1
	Wskazanie działań kierowanych do grup w niekorzystnej sytuacji	6
Innowacyjność	Inwentaryzacja lokalnych zasobów, które mogą zostać wykorzystane do tworzenia innowacyjnych rozwiązań	2, 4
	Uszczegółowienie definicji innowacyjności dla poszczególnych przedsięwzięć	7
	Określenie efektów wdrażania innowacji	6
	Określenie branż działalności gospodarczej, w których realizowane będą innowacje	6
Ochrona środowiska i przeciwdziałanie zmianom klimatu	Identyfikacja kluczowych zasobów obszaru LGD	2, 4
	Obszary Natura 2000	2
	Diagnoza zasobów rolniczych	4
Cyfryzacja	Diagnoza wykluczenia cyfrowego	4
	Określenie potrzeb w zakresie wdrażania koncepcji Smart Village	4
	Stworzenie procedur monitoringu i ewaluacji	10
	Zaplanowanie działań komunikacyjnych związanych z cyfryzacją obszaru LGD	3

Tabela 5. Sposób uwzględnienia wyników konsultacji społecznych w LSR.

Działania partycypacyjne, jakie podjęto w czasie przygotowywania dokumentu strategicznego przyniosły wiele istotnych informacji, które poddawano analizie, weryfikacji i konsultacji. Pozwoliło to na rzetelną ocenę problemów lokalnej społeczności i doprowadziło do zdefiniowania celów odpowiadających faktycznym potrzebom zgłaszanym przez mieszkańców gmin z obszaru LGD.

Opis partycypacyjnych metod realizacji LSR

Postawiona wcześniej teza, że stosowanie metod partycypacyjnych jest filozofią stosowaną przez Lokalną Grupę Działania „Perły Czarnej Nidy” znajduje swoje potwierdzenie w tym, że zostały one uwzględnione w planach dotyczących wdrażania tej Lokalnej Strategii Rozwoju. Zakładają one podejmowane wysiłków na rzecz aktywizacji mieszkańców i umożliwienia im jak najszerszego udziału w inicjatywach dotyczących rozwoju obszaru objętego LSR.

Odbywać się to będzie zgodnie ze wspomnianymi już trzema ideami dotyczącymi partycypacji, czyli dążeniem do informowania społeczności, konsultowania z nią decyzji i włączania w ich podejmowanie.

Metody partycypacji, które będą stosowane w czasie realizacji LSR wybrano na podstawie dotychczasowych doświadczeń LGD „Perły Czarnej Nidy” oraz potrzeb, które zgłaszano w trakcie przeprowadzonych konsultacji społecznych. Gwarantem realizacji zamierzeń dotyczących partycypacji jest fakt uwzględnienia ich w planie komunikacji oraz procedurach monitoringu i ewaluacji LSR. Miały one również wpływ na wybór celów i przedsięwzięć strategii, które uwzględniają m.in. kwestię przygotowania lokalnej społeczności do realizacji projektów innowacyjnych czy promowanie partnerstwa na obszarze LGD. Ogólnie, stwierdzić można, że Lokalna Grupa Działania będzie podejmować następujące działania na rzecz urzeczywistnienia idei partycypacji:

- **wzmacnianie wewnętrznego partnerstwa**, czyli działania na rzecz aktywizowania członków LGD i włączania ich w działania stowarzyszenia (m.in. newsletter dla członków Stowarzyszenia, coroczne warsztaty refleksyjne),
- **wzmacnianie partnerstwa na obszarze LSR i animowanie społeczności do partnerstwa z innymi podmiotami**, czyli działania kierowane do mieszkańców obszaru LGD, w ramach którego zaplanowano takie działania jak: informowanie o zapisach LSR, doradztwo w biurze LGD, przyjmowanie propozycji dotyczących zmian w LSR, usprawnień w funkcjonowaniu LGD i nowych inicjatyw,
- **animowanie społeczności do wdrażania innowacji**, czyli działania kierowane do mieszkańców obszaru LGD, w tym przede wszystkim do przedsiębiorców i przedstawicieli organizacji pozarządowych polegające na przeprowadzaniu spotkań informacyjnych, promowaniu dobrych praktyk, realizacji przedsięwzięć wspierających przygotowanie nowatorskich rozwiązań,
- **aktywizacja ludzi młodych** (osób do 25 roku życia) oraz seniorów (powyżej 60 roku życia) na podstawie działań zaplanowanych w planie komunikacji,
- **informowanie społeczności o możliwości udziału w działaniach na rzecz grup osób w niekorzystnej sytuacji lub o możliwości korzystania z efektów tych działań** kierowane w szczególności do osób poszukujących zatrudnienia i uwzględniających kanały komunikacji dopasowane do ich potrzeb,
- **wzmacnianie efektów realizacji LGD**, poprzez informowanie o nich członków społeczności, propagowanie partnerstwa i włączanie mieszkańców w procesy monitoringu i ewaluacji (fiszki z pomysłami na działania, badania ankietowe, spotkania refleksyjne).

Cele komunikacyjne będą osiągnięte przy wykorzystaniu rozmaitych metod. Ich zróżnicowanie wynika z konieczności dotarcia do wszystkich grup docelowych, w tym do ludzi młodych, seniorów oraz przedstawicieli grupy w niekorzystnej sytuacji. W działaniach wykorzystywane więc będą narzędzia cyfrowe (m.in. artykuły na stronach internetowych i wpisy w portalach społecznościowych, wiadomości e-mail, komunikatory internetowe) oraz oparte na komunikacji bezpośredniej. Wszystkie działania będą prowadzone z dbałością o to, by były one efektywne i adekwatne, co oznacza, iż przekazywane informacje będą potrzebne i zrozumiałe dla odbiorców, a stosowane metody komunikacji i partycypacji dostosowane do ich potrzeb, które udało się określić dzięki przeprowadzonym konsultacjom społecznym.

Warto podkreślić, że partycypacja będzie urzeczywistniana dzięki odpowiedniemu zdefiniowaniu celów i przedsięwzięć oraz zastosowaniu zróżnicowanych sposobów realizacji LSR. Dobrym przykładem takiego podejścia jest uwzględnienie w Lokalnej Strategii Rozwoju projektu grantowego, który zaangażuje mieszkańców obszaru w tworzenia koncepcji inteligentnych wsi. Dążenie do zapewnienia szerokiej partycypacji mieszkańców miało również wpływ na decyzję o uwzględnieniu w LSR operacji realizowanych w partnerstwie pomiędzy lokalnymi podmiotami.

Uwzględnienie metod partycypacyjnych w procedurach monitoringu i ewaluacji pozwoli włączyć mieszkańców w proces zarządzania wdrażaniem LSR. Zastosowane metody umożliwią pozyskiwanie informacji zwrotnej od członków społeczności, co w konsekwencji umożliwi dwustronną komunikację z nimi. Opinie mieszkańców, pomysły na nowe działania oraz propozycje usprawnień w funkcjonowaniu LGD „Perły Czarnej Nidy” będą zbierane na bieżąco, a nie tylko w czasie realizowanych okresowo badaniach ankietowych czy spotkaniach refleksyjnych. Wykorzystany zostanie do tego między innymi formularz kontaktowy na stronie internetowej. Na bieżąco mierzona będzie również jakość świadczonego doradztwa.

Rozdział IV. Analiza potrzeb i potencjału LSR.

Demografia

Wyludnianie się obszarów wiejskich jest jednym z najważniejszych problemów społecznych obszarów wiejskich w Polsce. Dane Głównego Urzędu Statystycznego wskazują, że problem ten dotyczy wielu gmin w województwie świętokrzyskim. Obszar LGD „Perły Czarnej Nidy” wyróżnia się na ich tle, ponieważ wielkość jego populacji rośnie, co obrazują dane z 2015 i 2020 roku. W tym okresie liczba ludności zmniejszyła się nieznacznie tylko w gminie Chęciny, ale spadek ten jest tak niewielki, że nie można tutaj mówić o występowaniu zjawiska wyludniania się. Niekwestionowanym liderem w kwestii zwiększania swojej populacji jej gmina Morawica, której przybyło ponad 1 500 nowych mieszkańców w latach 2015-2016. Ogólnie, populacja obszaru LGD zwiększyła się z 38 523 do 40 130 osób.

W kontekście przytoczonych powyżej danych nie dziwi fakt, że napływ nowych mieszkańców był przez uczestników konsultacji społecznych w czasie tworzenia LSR uznawany za szansę rozwojową. Warto jednak bliżej przyjrzeć się danym statystycznym, żeby uzyskać pełny obraz zjawisk demograficznych zachodzących na obszarze Lokalnej Grupy Działania „Perły Czarnej Nidy”.

Ludność w wieku przedprodukcyjnym, produkcyjnym i poprodukcyjnym (Źródło: BDL)						
Nazwa gminy	Wiek przedprodukcyjny		Wiek produkcyjny		Wiek poprodukcyjny	
	2015	2020	2015	2020	2015	2020
Chęciny	2 763	2 785	9 587	8 975	2 664	3 218
Morawica	3 397	3 870	10 240	10 671	2 164	2 778
Nowiny	1 501	1 525	4 880	4 783	1 327	1 525

Tabela 6. Ludność w wieku przedprodukcyjnym, produkcyjnym i poprodukcyjnym.

Dobłą informacją jest to, że we wszystkich gminach przybywa osób w wieku przedprodukcyjnym. Należy jednak zauważyć, że szczególnie wyróżnia się tu miasto i gmina Morawica, w których wzrost liczby najmłodszych mieszkańców jest wielokrotnie większy niż w Chęcinach i Nowinach. Nieco bardziej martwi fakt, że ogólnie na obszarze LGD zmniejsza się liczba osób w wieku produkcyjnym. Dane dla poszczególnych gmin są jednak zróżnicowane. W Morawicy liczba osób w wieku produkcyjnym rośnie, a w Nowinach i Chęcinach spada, przy czym w przypadku tej drugiej gminy spadek jest znacznie większy.

Partnerskie gminy są podobne do siebie pod względem przyrostu liczby najstarszych mieszkańców. Na obszarze LGD widoczne są tym samym symptomy zjawiska starzenia się społeczeństwa. Jest ono maskowane przez napływ nowych mieszkańców, szczególnie do gminy Morawica. Osiedlaniu się w niej nowych osób towarzyszy jednak wzrost liczby najstarszych mieszkańców i jest to wzrost istotny. W latach 2015-2020 grupa ta powiększyła się we wszystkich trzech partnerskich gminach aż o 1 366 osób, w tym w samej gminie Morawica o 614 osób. Mieszkańcy obszaru, którzy brali udział w konsultacjach społecznych nie byli zgodni w ocenie tego zjawiska. Z jednej strony 41% respondentów w badaniu ankietowym uznało, że zwiększanie się liczby osób w wieku emerytalnym jest zagrożeniem dla rozwoju zamieszkiwanej przez nich gminy. Z drugiej strony, porównywalna grupa uczestników badania (38%) wybrała jednak odpowiedź „trudno powiedzieć”, a 21% uważało, że wzrost liczby seniorów nie jest zagrożeniem dla ich gminy. Wydaje się, że wydłużanie się życia ludzkiego i związany z tym wzrost liczebności osób w wieku senioralnym sam w sobie nie jest problemem. Kłopotem dla lokalnej społeczności może być raczej dostępność szeroko pojętych usług społecznych dla seniorów. Uczestnicy konsultacji społecznych wskazywali jednak, że partnerskie gminy dobrze radzą sobie z ich zapewnianiem. Wątek ten będzie rozwinięty w dalszej części rozdziału.

Zarówno w roku 2016 (dane za rok 2015 są niedostępne), jak i w roku 2020 liczba zameldowań w partnerskich gminach była większa niż liczba wymeldowań. Wyjątkiem była gmina Chęciny w 2020 roku, gdy liczba wymeldowań nieco dominowała. Dane te dodatkowo potwierdzają twierdzenia o napływie nowych mieszkańców na obszar LGD. Liderem w tym zakresie jest gmina Morawica, w której liczba zameldowań jest wyraźnie wyższa niż w pozostałych dwóch gminach wchodzących w skład Lokalnej Grupy Działania „Perły Czarnej Nidy”.

Nazwa gminy	Zameldowania ogółem		Wymeldowania ogółem	
	2016	2020	2016	2020
Chęciny	154	125	146	149
Morawica	261	306	119	168
Nowiny	76	85	71	64

Tabela 7. Zameldowania i wymeldowania ogółem na obszarze LGD w 2016 i 2020 roku.

Atrakcyjność osadnicza obszaru LGD związana jest z jednym z największych atutów obszaru, czyli niezwykle korzystnym położeniem. Teren ten bezpośrednio graniczy z Kielcami. Dojazd do stolicy województwa nie dostarcza dużych trudności ze względu na dobrze rozwiniętą sieć dróg, o czym była już mowa w rozdziale 2. Dogodne położenie to jednak nie jedyne atuty partnerskich gmin. Na ich korzyść działają atrakcyjne tereny zielone oraz dobrze rozwinięta infrastruktura publiczna i tereny rekreacyjne. Wszystko to powoduje, że należy spodziewać się dalszego napływu nowych mieszkańców w kolejnych latach. Uczestnicy konsultacji społecznych wskazywali, że jednym z możliwych obszarów działań w ramach wdrażania LSR jest inicjowanie projektów na rzecz integracji społeczności.

Gospodarka

Mieszkańcy obszaru LGD, którzy brali udział w konsultacjach, byli zgodni, że jego mocną stroną jest wysoki poziom rozwoju gospodarczego. Te subiektywne opinie łatwo znajdują potwierdzenie w obiektywnych danych. Gminy wchodzące w skład LGD „Perły Czarnej Nidy” są znacznie zasobniejsze niż większość innych gmin położonych w województwie świętokrzyskim. Świadczą o tym wartości wskaźnika dochodów podatkowych na jednego mieszkańca w gminie, zwanego też wskaźnikiem G. W 2020 roku jego wartość dla Polski wynosiła 1 956,15 zł. Przeciętna wartość tego wskaźnika w województwie świętokrzyskim wynosiła wówczas 1 214,41 zł. Każda z trzech partnerskich gmin osiąga zatem większe dochody na mieszkańca niż przeciętna gmina w regionie. Co więcej, gminy Morawica i Nowiny osiągnęły w 2020 roku wyższą wartość wskaźnika G niż przeciętna gmina w Polsce.

Wskaźnik G dla gmin wchodzących w skład LGD (2020 rok)	
Nazwa gminy/rok	2020
Chęciny	1 346,13
Morawica	2 016,40
Nowiny	4 705,47

Tabela 8. Wskaźnik G dla gmin wchodzących w skład LGD w 2020 roku.

Atutem gmin wchodzących w skład LGD jest nie tylko wspomniane powyżej bardzo korzystne położenie, ale także zasoby mineralne. W gminie Chęciny położona jest kopalnia Jaźwica, należąca do przedsiębiorstwa Świętokrzyska Grupa Przemysłowa Industria S.A. oraz działa Zakład Produkcji Nawozów Organicznych i Wydobywania Piasku „ZWP MOSTY” Sp. z o.o. W Radkowicach w gminie Morawica działa kopalnia Dolomitu należąca do Lafarge Kruszywa i Beton Sp. z o.o. W tej gminie usytuowana jest też Kopalnia Wapienia „Morawica” SA. W Sitkówce (gmina Nowiny)

usytuowana jest kopalnia należąca do firmy Trzuskawica S.A. Firmy z sektora wydobywczego dostarczają gminom dochodów budżetowych, pozwalających im na wydobywanie się ponad przeciętność nie tylko w regionie, ale także w Polsce, o czym świadczą opisane powyżej wartości wskaźnika G.

Byłoby jednak sporym nadużyciem twierdzenie, że gospodarka obszaru LGD „Perły Czarnej Nidy” opiera się jedynie na wydobywaniu surowców. Działa tutaj znacznie więcej rozwijających się przedsięwzięć gospodarczych. Bardzo dobrze radzi sobie sektor średnich i małych przedsiębiorstw. W okresie pomiędzy rokiem 2015 a 2020 ogólna liczba przedsiębiorstw zatrudniających od 10 do 49 osób nie zmieniła się, mimo że pewne wahania ich liczby można zaobserwować w poszczególnych gminach. Spadek liczby przedsiębiorstw tej wielkości został jednak zrekomensowany przez zwiększenie ich ilości w gminie Chęciny.

Podmioty w rejestrze REGON (Źródło BDL).				
Nazwa gminy	Zatrudniające do 9 osób		Zatrudniające od 10 do 49 osób	
	2015	2020	2015	2020
Chęciny	975	1 172	39	44
Morawica	1 417	1 940	54	55
Nowiny	648	810	41	35

Tabela 9. Podmioty zatrudniające do 49 osób w rejestrze REGON.

Dane z rejestru REGON wskazują, że okres analizowanych 5 lat to prawdziwa eksplozja małych działalności gospodarczych. Znacząco przybyło ich we wszystkich gminach. Łącznie, na całym obszarze liczba firm zatrudniających do 9 osób zwiększyła się z 3 040 w roku 2015 do 3 922 podmiotów w roku 2020. Oznacza to wzrost o 882 podmioty gospodarcze, czyli niemal o 30%. Swój wkład w ten postęp gospodarczy miała także Lokalna Grupa Działania „Perły Czarnej Nidy”, która wsparła powstanie kilkudziesięciu nowych podmiotów gospodarczych.

Krajobraz gospodarczy gmin Chęciny, Nowiny i Morawica jest bardzo zróżnicowany. W poniższej tabeli zaprezentowano dane na temat podmiotów gospodarczych działających w wybranych branżach. Dane te zostały przeanalizowane w celu określenia, które branże rozwijały się w ostatnich latach.

Podmioty gospodarki narodowej w rejestrze REGON wg sekcji i działów PKD 2007 (Źródło BDL)		
PKD 2007	2015	2020
Sekcja A dział 01 Rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo	31	31
Sekcja C ogółem Przetwórstwo przemysłowe	338	409
Sekcja C dział 10 Produkcja artykułów spożywczych	25	25
Sekcja C dział 23 Produkcja wyrobów z pozostałych mineralnych surowców niemetalicznych	28	35
Sekcja C dział 25 Produkcja metalowych wyrobów gotowych, z wyłączeniem maszyn i urządzeń	55	44
Sekcja C dział 31 Produkcja mebli	28	47
Sekcja C dział 33 Naprawa, konserwacja i instalowanie maszyn i urządzeń	34	49

Sekcja F dział 41 Roboty budowlane związane ze wznoszeniem budynków	155	218
Sekcja F dział 42 Roboty związane z budową obiektów inżynierii lądowej i wodnej	36	49
Sekcja G dział 45 Handel hurtowy i detaliczny pojazdami samochodowymi; naprawa pojazdów samochodowych	199	266
Sekcja G dział 46 Handel hurtowy, z wyłączeniem handlu pojazdami samochodowymi	195	238
Sekcja G dział 47 Handel detaliczny, z wyłączeniem handlu detalicznego pojazdami samochodowymi	507	507
Sekcja H Dział 49 Transport lądowy oraz transport rurociągowy	236	249
Sekcja I Dział 55 Zakwaterowanie	19	30
Sekcja I Dział 56 Działalność usługowa związana z wyżywieniem	44	56
Sekcja J Informacja i komunikacja	49	90
Sekcja K Dział 66 Działalność wspomagająca usługi finansowe oraz ubezpieczenia i fundusze emerytalne	78	88
Sekcja M Działalność profesjonalna, naukowa i techniczna	210	367
Sekcja N Działalność w zakresie usług administrowania i działalność wspierająca	87	115
Sekcja P Edukacja	130	143
Sekcja Q Dział 86 Opieka zdrowotna	127	202
Sekcja R Działalność związana z kulturą, rozrywką i rekreacją	49	58
Sekcja S dział 94 Działalność organizacji członkowskich	119	125

Tabela 10. Podmioty gospodarki narodowej w rejestrze REGON wg sekcji i działów PKD 2007.

Dane w powyższej tabeli mają różny poziom szczegółowości w zależności od sekcji PKD 2007. Dla uproszczenia wybrano bowiem jedynie te sekcje, w których sklasyfikowanych jest większa liczba podmiotów lub zaszły bardziej znaczące zmiany w analizowanym okresie, czyli między 2015 a 2020 rokiem. Dane Głównego Urzędu Statystycznego wskazują, że znacząco zwiększyła się ilość podmiotów działających w niemal wszystkich analizowanych branżach. Nie dziwi, że licznie reprezentowane są firmy z sekcji F (budownictwo), sekcji G (Handel), które dobrze się rozwijają na obszarach wiejskich i w mniejszych ośrodkach miejskich w Polsce. W partnerskich gminach dobrze radzi sobie także transport (sekcja H), co może być związane z korzystnym położeniem oraz obecnością na obszarze LGD większych podmiotów gospodarczych. Rozwojowi transportu sprzyja także zapewne zwiększanie się liczby firm zajmujących się różnego typu przetwórstwem przemysłowym. Działalność w ramach tego sektora jest niezwykle zróżnicowana, obejmuje zarówno produkcję artykułów spożywczych, jak również mebli czy wyrobów metalowych. W analizowanym okresie na obszarze LGD przybyło aż 71 firm zajmujących się przetwórstwem przemysłowym.

Uwagę zwraca fakt, że w trzech partnerskich gminach działa stosunkowo dużo podmiotów, które zazwyczaj nie są mocno reprezentowane w mniejszych ośrodkach. Przykładem są podmioty z sekcji N, która grupuje takie rodzaje działalności jak wynajem i dzierżawa, działalność związana z zatrudnieniem, działalność usługowa związana z utrzymaniem porządku w budynkach i zagospodarowaniem terenów zieleni czy działalność związana z administracyjną obsługą biura. Na obszarze LGD rozwija się też działalność wspomagająca usługi finansowe oraz ubezpieczenia (sekcja K) oraz działalność profesjonalna, naukowa i techniczna (sekcja M). Do tej ostatniej sekcji zalicza się m.in. działalność prawników, doradztwo podatkowe, architektura i inżynieria, badania naukowe oraz reklama i badania rynku. Wszystko to wskazuje, że na obszarze LGD działają firmy zatrudniające wysoko wykwalifikowanych specjalistów. Co więcej, podmiotów działających w tych branżach przybywa, co może być w pewnym stopniu skorelowane z napływem nowych mieszkańców.

W ostatnich latach Lokalna Grupa Działania „Perły Czarnej Nidy” inicjowała przedsięwzięcia, które sprzyjały rozwojowi turystyki czy też, w szerszym ujęciu, branży czasu wolnego. Dane z rejestru REGON pokazują, że dokonuje się tu postęp. Przybyło podmiotów oferujących zakwaterowanie oraz punktów gastronomicznych. Zwiększyła się też liczba podmiotów działających w sferze kultury i rekreacji, przy czym za większą część tego przyrostu odpowiadają firmy zajmujące się sportem. Każda z tych branż rozpatrywana osobno nie stanowi znaczącej części lokalnej gospodarki. Jeśli jednak opatry się je wspólną etykietą „branży czasu wolnego”, to okazuje się, że jest to sektor, który rozwija się w partnerskich gminach. Jest on o tyle istotny, że wykorzystuje zasoby obszaru (przyrodnicze, kulturowe, historyczne, infrastrukturalne) i ma wpływ na jego specyfikę. Firmy działające w tych branżach nie tylko przyciągają osoby z zewnątrz, ale pozytywnie wpływają też na jakość życia mieszkańców, którzy dysponują coraz lepszą ofertą czasu wolnego.

W gminach Morawica, Nowiny i Chęciny działają gospodarstwa rolne, ale rolnictwo nie jest branżą istotną dla lokalnej gospodarki. Taki wniosek został sformułowany w poprzedniej Lokalnej Strategii Rozwoju i w ciągu ostatnich lat nie wydarzyło się nic, co mogłoby zmienić ten stan rzeczy. Obszar LGD w dużej mierze zatracił swój charakter rolniczy. Potwierdzają to dane dotyczące podmiotów gospodarczych, które wskazują, że w latach 2015-2020 nie zwiększyła się liczba podmiotów zaliczanych do branż takich jak rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo.

Jeden z uczestników konsultacji zwrócił uwagę na szczególną sytuację partnerskich gmin, które obejmują wsie i niewielkie miasta, czyli słabo zurbanizowane obszary, ale jednocześnie industrializują się. Fakt ten stanowi o specyfice obszaru LGD, która musi zostać uwzględniona w diagnozowaniu jego potrzeb. Punktem odniesienia dla analizowanego regionu nie są gminy wiejskie zdominowane rolniczo, ale obszary funkcjonalne dużych miast.

Rozwój gospodarczy przekłada się na niski poziom bezrobocia w gminach wchodzących w skład LGD „Perły Czarnej Nidy”. Już w 2015 roku, gdy tworzona była poprzednia Lokalna Strategia Rozwoju bezrobocie w partnerskich gminach było niższe niż przeciętnie w powiecie kieleckim. W kolejnych latach sytuacja uległa dalszej poprawie. Liczba zarejestrowanych bezrobotnych zmniejszyła się w analizowanym okresie we wszystkich gminach. Spadkowi wartości wskaźnika nie towarzyszyła przy tym znaczna obniżka liczby osób w wieku produkcyjnym. Wskazuje to, że zmniejszenie się liczby osób bezrobotnych było nie tylko efektem starzenia się społeczeństwa czy migracji, ale także rozwojem lokalnego rynku pracy.

Liczba osób bezrobotnych zarejestrowanych według gmin (stan na 31 grudnia, źródło: BDL)						
	Ogółem		Kobiety		Mężczyźni	
Nazwa gminy	2015	2020	2015	2020	2015	2020
Chęciny	715	387	375	196	340	191

Morawica	538	335	256	187	282	148
Nowiny	334	183	167	99	167	84

Tabela 11. Liczba osób bezrobotnych zarejestrowanych według gmin.

Niska liczba osób bezrobotnych nie oznacza, że rynek pracy w gminach Chęciny, Morawica i Nowiny jest pozbawiony jakichkolwiek problemów. Położenie gmin blisko stolicy województwa oraz blisko ważnych szlaków komunikacyjnych powoduje, że wielu mieszkańców obszaru LGD znajduje zatrudnienie poza nim. Jest to powiązane z faktem, że osoby poszukujące zatrudnienia nie zawsze mogą znaleźć na nim oferty pracy zgodne z ich aspiracjami. Tworzy to presję migracyjną, odczuwaną zwłaszcza przez młodych ludzi. Uczestnicy konsultacji społecznych zwracali uwagę, że nowi mieszkańcy obszaru LGD to zazwyczaj osoby z uregulowaną sytuacją zawodową, które nie osiedlają się na nim ze względu na chęć podjęcia tu pracy. Jednocześnie, obszar jest opuszczany przez wykształconych i ambitnych ludzi, którzy poszukują lepszych zarobków i możliwości szybszego rozwoju zawodowego w większych ośrodkach. Aż 73% ankietowanych mieszkańców partnerskich gmin stwierdziło, że zagrożeniem dla ich rozwoju jest brak odpowiednich miejsc pracy dla młodych osób. 65% badanych uważało, że zagrażającym rozwojowi gmin zjawiskiem jest opuszczanie ich przez młodych mieszkańców.

W czasie konsultacji społecznych zwrócono także uwagę, że na problemy rynku pracy trzeba patrzeć także z perspektywy przedsiębiorców. Coraz częściej napotykają oni trudności w pozyskaniu odpowiednio wykwalifikowanych pracowników. Jest to, w połączeniu ze skomplikowanym i zmiennym prawem oraz sytuacją makroekonomiczną, zagrożeniem dla rozwoju gospodarczego obszaru LGD. W odróżnieniu od ustawodawstwa, poziomu inflacji czy sytuacji na rynkach światowych jest to problem, który można próbować rozwiązać poprzez zaangażowanie społeczności lokalnej. Z tego względu, w czasie konsultacji społecznych narodził się pomysł, by w LSR uwzględnić działania w zakresie wsparcia przedsiębiorców oraz pomocy osobom poszukującym zatrudnienia. Działania na rzecz wykorzystania potencjału gospodarczego regionu mają duże poparcie społeczne. Opowiedziało się za nimi aż 82% uczestników badania ankietowego. Jeszcze więcej, bo aż 89% osób popierało uwzględnienie w Lokalnej Strategii Rozwoju wsparcia dla wchodzących na rynek pracy młodych osób. Uwzględniając powyższe osoby poszukujące zatrudnienia uznano jako grupę szczególnie istotną z punktu widzenia realizacji LSR,

Infrastruktura publiczna

Jednym z punktów programu warsztatów konsultacyjnych w gminach wchodzących w skład LGD „Perły Czarnej Nidy” było omówienie występującej w nich infrastruktury kulturalnej, sportowej, rekreacyjnej i turystycznej. Z rozmów tych wynika, że mieszkańcy dostrzegają stały postęp w tej dziedzinie. Każda z gmin dysponuje reprezentacyjnymi obiektami. Jednym z przykładów jest Centrum Kultury i Sportu w Chęcinach, które posiada halę sportową z widownią na niemal 1 300 osób. Inny przykład to obiekty, którymi zarządza Zakład Gospodarki Komunalnej i Rekreacji w Morawicy Sp. z o.o.: krytą pływalnię "KORAL" w Morawicy, halę sportową w Bilczy, terenami rekreacyjnymi "Bilcza Park", kompleksem boisk w Bieleckich Młynach i zbiornikiem wodnym w Morawicy. W Nowinach ulokowany jest Park Wodny Perła. Gmina dysponuje też stadionem z pełnowymiarowym boiskiem piłkarskim, infrastrukturą do przeprowadzania zawodów lekkoatletycznych, oświetleniem oraz krytymi trybunami. Obok stadionu ulokowane jest boisko treningowe ze sztuczną murawą. Boiska wielofunkcyjne znajdują się też na terenie innych miejscowości w tej gminie, m.in. w Kowali, Szewcach, Słowiku i Woli Murowanej. Boiska, siłownie zewnętrzne, place zabaw, wiaty i świetlice rozsiane są po całym obszarze LGD. Każda gmina dysponuje też dobrą infrastrukturą ośrodków kultury oraz nowoczesnymi bibliotekami. Warto zwrócić, że swój wkład w rozwój infrastruktury miała również Lokalna Grupa Działania „Perły Czarnej Nidy”, która wspierała działania w tym zakresie w czasie wdrażania poprzednich LSR.

Spotkania konsultacyjne z mieszkańcami dowiodły, że są oni dumni z obiektów, którymi dysponują ich miejscowości. Nie oznacza to jednak, że wszystkie potrzeby lokalnej społeczności w zakresie infrastruktury są zaspokojone.

Mieszkańcy obszaru zwracali uwagę, że oprócz dużych, reprezentacyjnych obiektów potrzebne są mniejsze elementy infrastruktury. Zwracano uwagę na braki w tym zakresie, zwłaszcza w mniejszych miejscowościach. Są one szczególnym utrudnieniem dla osób, które nie dysponują własnymi środkami transportu (młodzież, seniorzy) oraz rodziców z dziećmi. W czasie konsultacji zgłoszono bardzo konkretne propozycje w zakresie tworzenia, modernizacji i doposażania obiektów sportowych i rekreacyjnych. Zwracano uwagę także na obiekty i urządzenia nie związane ze spędzaniem czasu wolnego, takie jak kosze na śmieci, kontenery do segregacji odpadów czy też automaty do utylizacji butelek PET.

Infrastruktura związana z czasem wolnym pozytywnie wpływa na jakość życia mieszkańców, ale przeprowadzone badania pokazały, że wpływa ona również na rozwój gospodarczy i społeczny obszaru. Wysokiej klasy obiekty pozwalają na organizowanie imprez o zasięgu regionalnym, krajowym i międzynarodowym, które sprzyjają wymianie wiedzy. Tego typu imprezy miewają także swój komercyjny wymiar, to znaczy mogą one być projektami biznesowymi przynoszącymi wymierne korzyści. To może być jedna z przyczyn wzrostu liczby firm związanych ze sportem, o której była mowa powyżej. Infrastruktura sportowa i rekreacyjna pozwala także na powstanie firm prowadzonych przez trenerów personalnych, instruktorów pływania itp. Z kolei infrastruktura kulturalna sprzyja lokalnym twórcom. Inwestowanie w obiekty i sprzęty dostępne dla mieszkańców może przynosić więc bardzo wymierne korzyści.

Na uwagę zasługuje specyficzna grupa potrzeb mieszkańców obszaru LGD „Perły Czarnej Nidy”, które wykryto w czasie diagnozy. Są to potrzeby związane z infrastrukturą służącą integracji mieszkańców. Pod tym pojemnym pojęciem kryją się wszelkiego rodzaju miejsca, które umożliwią spotykanie się i spędzanie wspólnie czasu. Niektórzy uczestnicy konsultacji społecznych wskazywali tu również na miejsca, które mogłyby być wykorzystywane przez organizacje pozarządowe i/lub stanowić bazę do aktywizowania mieszkańców i angażowania ich w działania na rzecz społeczności lokalnych. Jedną ze zgłoszonych propozycji było utworzenie Centrum Aktywności Społecznej stwarzającego warunki do działania i rozwoju młodzieży oraz organizacji młodzieżowych i wolontariackich. Proponowano jednak również rozbudowę, doposażenie czy tworzenie obiektów w mniejszej skali, np. wiat czy świetlic w sołectwach. To zapotrzebowanie na infrastrukturę służącą integracji jest powiązane z problemami społecznymi, o których będzie mowa w jednym z kolejnych podrozdziałów LSR, czyli napływem nowych mieszkańców, starzeniem się społeczeństwa, emigracją młodych osób. Integracja społeczności postrzegana jest jako sposób przeciwdziałania im lub łagodzenia ich negatywnych skutków. Istotne jest również to, że w ślad za tworzeniem miejsc służących integracji powinno iść tworzenie aktywizujących i animujących programów, które pozwolą w pełni wykorzystać potencjał tego typu infrastruktury.

Zasoby obszaru oraz potencjał do rozwoju turystyki

Obszar LGD dysponuje unikatowymi zasobami przyrodniczymi i kulturowymi, które były inwentaryzowane już w czasie tworzenia poprzednich Lokalnych Strategii Rozwoju. Dyskutowano o nich ponownie w czasie tworzenia niniejszego dokumentu strategicznego, by sprawdzić jak wykorzystywane są one do rozwoju partnerskich gmin oraz czy ewentualnie występują potrzeby w zakresie ich ochrony.

Opis zasobów kulturowych obszaru LGD warto zacząć od Chęcin, w których znajduje się jeden z najbardziej rozpoznawalnych jego elementów, czyli Zamek Królewski. Obiektów zabytkowych jest tu jednak więcej. Wśród nich można wymienić zabytkową kamienicę „Niemczówka”, kościół św. Bartłomieja, którego początki sięgają XIV w., kościół ojców franciszkanów, dwór starostów chęcińskich. Unikatem jest Park Etnograficzny znajdujący się w miejscowości Tokarnia, w którym odtworzono układ osadniczy wsi z Kielecczyzny. Chronione i wykorzystywane jest także dziedzictwo związane z górnictwem regionu, m.in. za sprawą Muzeum Izby Górnictwa Kruszcowego w Miedziance. Ciekawym, chociaż nie bezpośrednio powiązanim z historią regionu jest Centrum Nauki Leonardo da Vinci, w którym można zwiedzać wystawy multimedialne oraz uczestniczyć w zajęciach edukacyjnych.

Cenne zasoby kulturowe występują jednak nie tylko w gminie Chęciny. W Chałupkach w gminie Morawica znajduje się Ośrodek Tradycji Garncarstwa, który dokumentuje dzieje i techniki wyrobu naczyń glinianych, chroniąc przed zapomnieniem tę dziedzinę tradycyjnego rzemiosła. W Lisowie znajduje się zabytkowy kościół należący do parafii utworzonej w XII wieku. O 300 lat młodsza jest parafia w Brzezinach, ale jej sięgające średniowiecza dzieje również są niezwykle cennym lokalnym dziedzictwem. Znacznie młodszym, bo powstałym pod koniec XX wieku miejscem kultu jest Kalwaria Świętokrzyska, czyli Droga Krzyżowa wybudowana na wzgórzu kaplicznym w Morawicy. W centrum tej miejscowości znajduje się też niezwykle atrakcyjny, zabytkowy park dworski. Na obszarze LGD „Perły Czarnej Nidy” nieustannie podejmowane są wysiłki na rzecz kultywowania lokalnego dziedzictwa. Ciekawymi ich przykładami są wybudowane w Kowali (gmina Nowiny) piec chlebowy i wędzarnia, dzięki którym możliwe jest przekazywanie wiedzy na temat tradycyjnych metod przyrządzania posiłków.

Strategiczne położenie obszaru LGD odbiło się na jego historii tym, że wielokrotnie był on miejscem starć zbrojnych, m.in. w czasie potopu szwedzkiego i powstania styczniowego. Lokalna Grupa Działania „Perły Czarnej Nidy” wspierała działania na rzecz upamiętnienia tego dziedzictwa, czego przykładem jest między innymi utworzenie tzw. „szlaku pancernego”, który upamiętnia bitwę stoczoną tu w czasie II wojny światowej. Ma on szansę stać się rozpoznawalną atrakcją turystyczną.

Nazwa Lokalnej Grupy Działania „Perły Czarnej Nidy” pochodzi od płynącej przez region rzeki. Trafnie sugeruje to, że dziedzictwo przyrodnicze odgrywa na obszarze LGD istotną rolę. W rozdziale II wyliczono znajdujące się na nim formy ochrony przyrody, a obszerność ich listy również wskazuje na bogactwo przyrodnicze regionu. Obszar LGD jest atrakcyjny dla osób zainteresowanych geologią i paleontologią. Znajdujące się tu złoża kamienia dają możliwość rozwoju sektora wydobywczego, ale mogą stanowić również atrakcję dla poszukiwaczy skamieniałych okazów roślin i zwierząt. Obszar LGD to także szczyty należące do zachodniej części Gór Świętokrzyskich, m.in. pasma górskie Grząby Bolmińskie i Grzywy Korzeckowskie, góra Miedzianka, góra Żakowa, góra Okrąglica z Kamieniołomem Szewce. Charakterystyczne dla obszaru są także jaskinie, w tym najbardziej znane jaskinia Raj oraz jaskinia Piekło. Zasoby te skutecznie przyciągają turystów i stwarzają możliwość rozwoju turystyki aktywnej. W tym kontekście trzeba też wspomnieć, że gminy Chęciny, Morawica i Nowiny należą do Geoparku Świętokrzyskiego, czyli stowarzyszenia, które zajmuje się zachowaniem i promocją dziedzictwa geologicznego regionu. O jego randze świadczy fakt, że znajduje się ono w Sieci Światowych Geoparków UNESCO.

W ostatnich latach podjęto wiele wysiłków związanych z wykorzystaniem zasobów wodnych. Lokalna Grupa Działania „Perły Czarnej Nidy” przyczyniła się do rozwoju turystyki kajakowej, która dobrze uzupełnia ofertę turystyczną regionu i stała się rozpoznawalnym produktem lokalnym. Oprócz Czarnej Nidy, uczestnicy konsultacji społecznych jako cenne zasoby wskazywali także rzeki Biała Nida, Morawka i Bobrza.

Powyższe omówienie wybranych zasobów przyrodniczych i kulturowych wskazuje, że obszar LGD dysponuje realnym potencjałem do rozwoju turystyki. Prezentowane wcześniej dane wskazują, że potencjał ten jest coraz lepiej wykorzystywany. Należy jednak analizować go w odniesieniu do ogólnej sytuacji gospodarczej partnerskich gmin. Turystyka nie jest obecnie branżą, która dominuje w gospodarce gmin wchodzących w skład LGD lub może w przyszłości stać się głównym kołem zamachowym ich rozwoju. Jest ona jednak istotna dla lokalnej społeczności, ponieważ oprócz potencjału do rozwoju wykorzystuje ona lokalne zasoby. Ich uwidocznienie i promocja sprzyja zachowaniu lokalnej tożsamości na szybko industrializującym i zaludniającym się obszarze. Unikatywne zasoby przyrodnicze i kulturowe pomagają kształtować lokalną tożsamość i integrować lokalną społeczność. Rozwój branży czasu wolnego powoduje także, że obszar LGD zachowuje swą wielofunkcyjność, co ma duże znaczenie w obliczu rozwoju funkcji mieszkalnej w związku z napływem nowych mieszkańców. Te względy zadecydowały o tym, że w czasie prowadzonych konsultacji społecznych, potencjał turystyczny został uznany za mocną stronę obszaru LGD.

Przeprowadzona diagnoza wykazała jednak także pewne bariery w rozwoju turystyki. Problemem są niedostatki w infrastrukturze dla turystów. W czasie konsultacji społecznych zgłoszono zapotrzebowanie na budowę toalet

na szlakach oraz potrzebę rozwoju infrastruktury wokół szlaków kajakowych, np. przystani kajakowych, koszy na śmieci, plaży czy też przywrócenie kładki na rzece Bobrzy pomiędzy miejscowością Nida i Lipowica. Przedsiębiorcy działający w branży turystycznej wskazywali na brak funduszy na rozwój swoich działalności gospodarczych. Zwrócono także uwagę, że potrzebna jest lepsza współpraca pomiędzy pomiotami działającymi w branży turystycznej. Mogłaby ona umożliwić stworzenie wspólnej, bardziej rozbudowanej oferty turystycznej, która na dłużej zatrzyma osoby z zewnątrz na obszarze LGD. W kontekście oczekiwanego rozwoju branży czasu wolnego zwracano także uwagę na konieczność rozwoju oferty noclegowej i gastronomicznej.

Problemy społeczne

Żadna z gmin wchodzących w skład LGD nie znajduje się na rządowej liście gmin zagrożonych trwałą marginalizacją. Dane Głównego Urzędu Statystycznego wskazują również, że w latach 2015-2020 znacznie zmniejszyła się liczba beneficjów środowiskowej pomocy społecznej. Nie może to zaskakiwać w świetle zaprezentowanych wcześniej informacji na temat wysokiego poziomu rozwoju gospodarczego regionu.

Osoby korzystające ze środowiskowej pomocy społecznej (Źródło BDL)		
Nazwa gminy/rok	2015	2020
Chęciny	1 379	727
Morawica	1 130	715
Nowiny	774	434

Tabela 12. Osoby korzystające ze środowiskowej pomocy społecznej.

Zaprezentowane powyżej dane nie oznaczają jednak, że obszar LGD jest wolny od problemów społecznych. Poprawne jest raczej twierdzenie, że wyzwania przed jakimi stoi społeczność lokalna są specyficzne. Nie przypominają one problemów słabo zurbanizowanych, rolniczych gmin, które zmagają się z niskimi dochodami, wyludnieniem i gwałtownym starzeniem społeczności. W przypadku obszaru Lokalnej Grupy Działania „Perły Czarnej Nidy” wyzwania związane są z położeniem w pobliżu dużego miasta. Wpływa to na szanse rozwoju gospodarczego, ale grozi również niekontrolowanym osadnictwem i dezintegracją społeczności, utratą wiejskiego charakteru, migracją pracowników dysponujących wysokimi kwalifikacjami. Wyzwania te zostały dostrzeżone przez uczestników konsultacji, którzy w kontekście wyzwań społecznych stojących przed obszarem LGD skupili się na trzech kwestiach: integracji społeczności, sytuacji seniorów oraz ofercie kierowanej do młodych osób.

Jednym z problemów poruszanych przez mieszkańców obszaru w czasie warsztatów strategicznych w gminach była dezintegracja społeczności. Był to na tyle istotny wątek, że wiedza na jego temat została dodatkowo pogłębiona w czasie rozmów z mieszkańcami w gminnych punktach konsultacyjnych. Bardzo często pojawiała się w nich określenie, że obszar LGD staje się „sypialnią Kielc”, a nowi mieszkańcy nie mają poczucia związku z lokalną społecznością. Jako remedium na ten problem podawana była propozycja angażowania ich we wspólne działania na rzecz zamieszkiwanej miejscowości. Tego typu działania były realizowane w czasie wdrażania poprzedniej Lokalnej Strategii Rozwoju i przynosiły dobry skutek. Proponowano także tworzenie inicjatyw przypominających budżet obywatelski, np. w formie projektów grantowych kierowanych do organizacji pozarządowych. Jeden z uczestników konsultacji społecznych zwrócił uwagę, że najłatwiej jest zaangażować mieszkańców w działania na ich najbliższego otoczenia, własnych miejscowości i sołectw. Ten postulat bardzo dobrze wpisuje się ideę tworzenia na obszarach wiejskich koncepcji inteligentnych wsi, czyli propozycji rozwiązywania problemów konkretnych miejscowości z wykorzystywaniem nowych technologii. Wątek dezintegracji społeczności jest powiązany z opisywanym powyżej problemem braku miejsc spotkań dla mieszkańców.

Drugim istotnym problemem społecznym obszaru Lokalnej Grupy Działania jest zjawisko starzenia się społeczności. Osoby starsze, zwłaszcza mieszkające poza centrami gmin spotykają się z typowymi dla obszarów wiejskich problemami w dostępie do usług społecznych, w tym usług zdrowotnych i rehabilitacyjnych. Wyniki konsultacji społecznych jasno wykazały, że zarówno lokalne samorządy, jak i organizacje pozarządowe podejmują działania na rzecz wzbogacania oferty dla osób starszych. W gminach działają Uniwersytety III wieku. W miastach i gminach Chęciny i Morawica prężnie funkcjonują Kluby Seniora. Innym przykładem inicjatywy na rzecz najstarszych mieszkańców obszaru LGD jest przystąpienie przez Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Nowinach do Programu „Korpus Wsparcia Seniorów”. Seniorzy, którzy brali udział w konsultacjach społecznych doceniali te działania, ale zwracali uwagę na rosnące potrzeby swoich rówieśników. Wynikają one z samego zwiększania się grupy osób w wieku senioralnym oraz zmiany sposobu postrzegania starszych osób, które dłużej zachowują dobre zdrowie i chcą prowadzić aktywny styl życia. Potrzebne jest więc, by inicjatywy na ich rzecz podejmowane były także w mniejszych miejscowościach. Zwracano również uwagę na potrzebę zwiększania dostępności infrastruktury publicznej i dopasowanie jej do potrzeb osób starszych. Zgłaszano również postulat by proponowane utworzenie i rozwój miejsc służących integracji mieszkańców uwzględniał także potrzebę przygotowania oferty dla seniorów. W czasie konsultacji proponowano też by wesprzeć już działające na rzecz seniorów inicjatywy, np. Uniwersytety III wieku.

W kontekście sytuacji osób w wieku senioralnym poruszono kwestię wykluczenia cyfrowego. Seniorzy i seniorki nie korzystają z wielu przydatnych usług dostępnych za pośrednictwem Internetu takich, jak Internetowe Konto Pacjenta. Wielu z nich jest nieufnych wobec nowych technologii. Brakuje im też wiary we własne kompetencje, co zniechęca ich do podejmowania aktywności na rzecz przeciwdziałania wykluczeniu cyfrowemu. Z tego względu w czasie konsultacji społecznych zaproponowano by w LSR uwzględnić działania aktywizujące seniorów, które uwzględniałyby także kwestie korzystania z sieci internetowej. Takie tematy mogłyby również zostać uwzględnione w koncepcjach inteligentnych wsi.

Mając na uwadze powyższe grupę seniorów (powyżej 60 r. ż.) uznano za jedną z grup szczególnie istotnych z punktu widzenia realizacji LSR. W czasie konsultacji społecznych analizowano również sytuację ludzi młodych. Jest to dość zróżnicowana grupa, do której można zaliczyć młodzież szkolną, jak również młodych dorosłych. W przypadku tych drugich, na pierwszy plan w dyskusjach wysuwały się opisywane powyżej problemy rynku pracy. Młodym ludziom mieszkającym na obszarze Lokalnej Grupy Działania „Perły Czarnej Nidy” teoretycznie nie grozi bezrobocie z uwagi na rozwój lokalnej gospodarki. Bardzo często opuszczają oni jednak obszar LGD lub pracują poza nim. Z tego względu uczestnicy konsultacji wskazywali na potrzebę tworzenia miejsc pracy, które będą atrakcyjne dla wykształconych osób. Omawiane wcześniej dane wskazują, że jest na to realna szansa, ponieważ przybywa działalności gospodarczych w branżach wymagających specjalistycznej wiedzy.

Zarówno dla młodych dorosłych, jak i dla młodzieży potrzebna jest atrakcyjna oferta czasu wolnego. Z opisu infrastruktury i zasobów obszaru LGD wynika, że jej brak nie jest poważnym problemem. Sytuacja mieszkańców trzech partnerskich gmin jest pod tym względem na pewno lepsza niż wielu innych gmin wiejskich czy miejsko-wiejskich. Zarówno samorządy, jak i organizacje pozarządowe oferują dość liczne zajęcia dla młodzieży. Przykładowo, w gminie Nowiny w 2021 roku młodzi ludzie mogli skorzystać z zajęć ruchowo tanecznych „Zumba Kids”, lekcji gry na gitarze, zajęć z gimnastyki sportowej, warsztatów teatralnych, zajęć artystycznych, zajęć wokalnych w studio piosenki, czy warsztatów promujących czytelnictwo. Podobnie rozbudowane oferty zajęć dla młodych ludzi są w gminie Morawica i Chęciny. Ciekawą inicjatywą są Centra Wolontariatu działające w Nowinach i Chęcinach, które prowadzone są przez Stowarzyszenia „Siła Woli” i „Asumpt”. Dają one młodym ludziom możliwość angażowania się w lokalne sprawy. To wszystko powoduje, że wśród słabych stron obszaru LGD nie można wskazać braku oferty dla młodych osób. Problemem jest, podobnie jak w przypadku seniorów, jej dostępność. Większość zajęć i obiektów zlokalizowana jest w centrach gmin. W związku tym w czasie konsultacji pojawiały się sugestie by dalej rozwijać na obszarze LGD infrastrukturę dopasowaną do potrzeb dzieci i młodzieży.

Reasumując kwestię osób młodych uznano, że to także grupa szczególnie istotna z punktu widzenia realizacji LSR. Precyzując jest to grupa osób młodych (do 25 r. ż.).

Działalność sektora społecznego

Atutem gmin Chęciny, Nowiny i Morawica są aktywnie działające organizacje pozarządowe. Powyżej wskazano już kilka przykładów podejmowanych przez nich inicjatyw. Dobra opinia mieszkańców obszaru o organizacjach III sektora wpisuje się w ich ogólne przekonanie, że lokalna społeczność dysponuje wysokiej jakości kapitałem ludzkim, czyli wieloma aktywnymi i kompetentnymi ludźmi w każdej z trzech grup interesów, tj. sektorze społecznym, publicznym i gospodarczym.

Nie sposób z osobna omówić działalności każdej aktywnej na obszarze LGD „Perły Czarnej Nidy” organizacji pozarządowej. Łatwiej jest wyliczyć najważniejsze obszary działalności NGO i jedynie przypisać do nich przykładowe organizacje. Pełne wykazy organizacji pozarządowych można znaleźć na stronach internetowych gmin oraz na stronie LGD.

W partnerskich gminach działają Koła Gospodyń Wiejskich i Ochotnicze Straże Pożarne. Bardzo aktywne są kluby i organizacje sportowe. Za przykład niech posłużą organizacje z samej tylko gminy Chęciny: LKS Bolmin, KS Piast Chęciny, Znicz Chęciny, UKS Ikar, Kielecki Klub Karate Koronea Sekcja Chęciny, WLKS Świt Wolica. Na obszarze LGD aktywne są też organizacje związane z motosportem (np. Brzeziński Klub Motocrossowy „Racing” w gminie Morawica) i modelarstwem (Klub Modelarstwa Sportowego).

Dość silnie reprezentowane są organizacje działające na rzecz zachowania dziedzictwa kulturowego. W obszarze tym aktywne są wspomniane powyżej Koła Gospodyń Miejskich, ale wskazać można tutaj też takiej podmioty, jak Towarzystwo Przyjaciół Ziemi Morawickiej czy Drużyna Rycerska Ziemi Chęcińskiej „Ferro Aquilae”. Do tej grupy organizacji sektora społecznego można zaliczyć też liczne obszary LGD zespoły muzyczne, np. w gminie Nowiny są to Bolechowiczanie, Szewczanki, Kowalanki, Chór Nowina, Gminna Orkiestra Dęta.

Nie brakuje NGO kierujących swoje działania do dzieci i młodzieży, jak np. Stowarzyszenie Siła Woli, Fundacja PROM Stowarzyszenie Asumpt. Jako przykład organizacji, która stawia sobie cele związane z ochroną dziedzictwa przyrodniczego można wskazać Stowarzyszenie Ekorozwoju Radomic, które dodatkowo współuczestniczy w prowadzeniu szkoły podstawowej w swojej miejscowości. Nad poszerzeniem oferty kierowanej do seniorów pracują organizacje takie, jak Stowarzyszenie klub seniora „Seniorita”.

Spora grupa organizacji pozarządowych stawia sobie cele związane z szeroko pojętym rozwojem swoich miejscowości oraz aktywizacją społeczności. Wśród nich można wskazać chociażby Stowarzyszenie Przyjaciół Brzezin i Powola czy Stowarzyszenie Mieszkańców Piasecznej Górki „Z Górki”. Stowarzyszenie PADRE, które prowadzi punkty przedszkolne oraz pomaga osobom zmagającym się z nałogami jest z kolei przykładem organizacji prowadzącej szeroko pojętą działalność charytatywną.

Powyższy przegląd głównych obszarów działalności organizacji III sektora wskazuje, że na obszarze LGD „Perły Czarnej Nidy” nie brakuje aktywnych ludzi, a doświadczone organizacje pozarządowe są naturalnym sojusznikiem w osiągnięciu celów Lokalnej Strategii Rozwoju. Ich przedstawiciele włączyli się w konsultacje społeczne w czasie tworzenia LSR. Wiele ze zgłoszonych przez nich propozycji (np. tworzenie miejsc integracji mieszkańców) zostały wprost uwzględnione w dokumencie strategicznym. Warto też zwrócić uwagę, że organizacje pozarządowe bardzo trafnie diagnozują potencjały rozwojowe i problemy obszary. Zakresy ich działalności w dużej mierze pokrywają się z zawartym w tym rozdziale opisem potrzeb obszaru, co dodatkowo potwierdza prawdziwość twierdzenia o ponadprzeciętnym zaangażowaniu w działania na rzecz rozwoju lokalnej społeczności.

Analiza SWOT

Jednym z celów warsztatów strategicznych w gminach wchodzących w skład LGD było opracowanie listy mocnych i słabych stron obszaru oraz stojących przed nim szans i zagrożeń. W czasie prac Zespołu Inicjatywnego

opracowującego Lokalną Strategię Rozwoju, lista ta została skonfrontowana z danymi statystycznymi oraz wynikami badania ankietowego. Wnioski z tych analiz zostały zaprezentowane we wcześniejszych sekcjach tego rozdziału. Pozwoliły one na ostateczne dopracowanie listy zmiennych, które zostały następnie uwzględnione w analizie SWOT. Była ona narzędziem wykorzystanym w procesie formułowania celów LSR, które dzięki temu są bezpośrednio powiązane ze zdiagnozowanymi potrzebami obszaru. Operacje, które będą realizowane w ramach wdrażania Lokalnej Strategii Rozwoju są zatem odpowiedzią na realne potrzeby lokalnej społeczności.

W czasie tworzenia niniejszej Lokalnej Strategii Rozwoju, analiza SWOT wykorzystana została jako narzędzie umożliwiające podsumowanie diagnozy potrzeb obszaru LGD oraz przekształcenie jej wyników w cele Lokalnej Strategii Rozwoju. Było to możliwe dzięki określeniu głównych obszarów tematycznych wymagających interwencji oraz wskazanie grup mieszkańców, którzy wymagają szczególnego wsparcia w ramach wdrażania LSR.

Lista zmiennych uwzględnionych w analizie SWOT została stworzona na podstawie propozycji zgłaszanych w czasie warsztatów strategicznych we wszystkich gminach wchodzących w skład LGD „Perły Czarnej Nidy”. Ostateczna wersja analizy przygotowana została w czasie spotkania Zespołu Inicjatywnego. Członkowie zespołu wspólnie stworzyli listę mocnych i słabych stron modelu oraz szans i zagrożeń dla procesu jego wdrażania. Następnie wspólnie udzielono odpowiedzi na następujące pytania:

1. Czy dana mocna strona pozwoli wykorzystać daną szansę?
2. Czy dana słaba strona ogranicza możliwość wykorzystania danej szansy?
3. Czy dana mocna strona pozwoli zniwelować dane zagrożenie?
4. Czy dana słaba strona potęguje ryzyko związane z danym zagrożeniem?

Odpowiedzi wyrażane były w formie liczbowej:

- Odpowiedź „nie dotyczy” kodowana była jako „0”
- Odpowiedź „w umiarkowanym stopniu” kodowana była jako „1”
- Odpowiedź „w wysokim stopniu” kodowana była jako „2”.

Odpowiedzi ujęte zostały w macierzy a następnie zsumowane, co zobrazowane zostało w drugiej z poniższych tabel. Głównym przedmiotem analizy są sumy uzyskane w kolumnach, które pozwalają na ocenę korzyści wynikających z poszczególnych mocnych stron modelu oraz skali problemów tworzonych przez jego niedoskonałości.

Mocne strony obszaru LGD	Słabe strony obszaru LGD
<ol style="list-style-type: none"> 1. Infrastruktura 2. Prężny sektor gospodarczy 3. Położenie 4. Walory przyrodnicze 5. Kapitał ludzki 6. Potencjał turystyczny 7. Duża ilość Stowarzyszeń 8. Kultywowanie tradycji 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Brak atrakcyjnych miejsc pracy dla młodych ludzi 2. Problemy z pozyskaniem odpowiednich pracowników 3. Mało dróg rowerowych 4. Braki w infrastrukturze turystycznej 5. Brak współpracy podmiotów działających w branży turystycznej 6. Infrastruktura dla dzieci i młodzieży 7. Niedostateczna integracja społeczności 8. Brak miejsc spotkań służących integracji
Szanse rozwojowe dla obszaru LGD	Zagrożenia dla rozwoju obszaru LGD
<ol style="list-style-type: none"> 1. Pozyskiwanie środków zewnętrznych 2. Napływ nowych mieszkańców 3. Współpraca, porozumienia międzygminne: KOF, Geopark 4. Organizacja imprez sportowych we współpracy z organizacjami z zewnątrz, 5. Rozwój turystyki krajowej, 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Skomplikowane, zmienne prawo 2. Inflacja 3. Niskie płace w województwie świętokrzyskim 4. Migracje młodych, wykształconych ludzi 5. Starzenie się społeczeństwa 6. Rosnące wymagania turystów

6. Rozwój sieciowych produktów turystycznych	7. Nierówny dostęp do internetu szerokopasmowego
7. Realizacja koncepcji inteligentnych wsi	8. Dostęp do zasobów wody, Podtopienia, słaba retencja
8. Rozwój pracy zdalnej i usług cyfrowych	

Tabela 13. Zmienne uwzględnione w analizie SWOT.

		Słabe i mocne strony modelu																	
		1	2	3	4	5	6	7	8	Σ	1	2	3	4	5	6	7	8	Σ
Szanse	1	1	1	1	1	2	1	2	1	10	1	2	0	1	2	1	1	1	9
	2	2	1	2	2	2	1	1	2	13	2	2	2	2	1	2	2	2	15
	3	1	1	2	1	2	1	2	1	11	0	1	0	0	2	1	1	1	6
	4	2	0	2	0	2	2	1	0	9	0	1	2	2	2	2	0	1	10
	5	2	1	2	2	1	2	1	2	13	0	1	2	2	2	2	0	1	10
	6	2	1	2	2	1	2	1	2	13	0	1	2	2	2	2	2	2	13
	7	1	0	0	1	2	0	2	1	7	1	0	0	0	2	1	2	2	8
	8	0	2	0	0	2	1	0	0	5	0	2	0	0	0	0	1	0	3
Σ		11	7	11	9	14	10	10	9	81	4	10	8	9	13	11	9	10	
Zagrożenia	1	0	0	0	0	2	0	1	0	3	1	2	0	0	2	0	1	0	6
	2	0	0	1	0	2	0	0	0	3	2	2	0	0	1	0	0	0	5
	3	0	2	2	2	1	1	0	0	8	2	2	0	1	1	0	0	0	6
	4	2	2	2	0	1	1	1	1	10	2	2	2	2	1	2	2	2	15
	5	1	0	1	1	1	0	2	2	8	2	2	2	0	0	1	2	2	11
	6	2	1	2	2	1	2	1	2	13	0	1	2	2	2	2	0	1	10
	7	1	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	2	0	2	2	0	6
	8	1	0	0	0	0	0	0	1	2	0	0	0	1	0	0	1	0	2
Σ		7	5	8	5	8	4	5	6	48	9	11	6	8	7	7	8	5	61

Tabela 14. Wyniki analizy SWOT.

Podsumowanie wyników SWOT:

- Mocne strony obszaru pozwalają na wykorzystanie szans rozwojowych.
- Mocną stroną obszaru, która w największym stopniu pozwala na wykorzystywanie szans rozwojowych jest kapitał ludzki. Ta mocna strona najlepiej radzi sobie też z niwelowaniem zagrożeń. Z tą cechą obszaru powiązana jest też inna mocna strona – duża ilość stowarzyszeń.
- Dobrze rozwinięta infrastruktura wspiera wykorzystanie szans związanych z napływem mieszkańców i rozwojem turystyki oraz organizacją imprez. Ta mocna strona pozwala też przeciwdziałać licznym zagrożeniom rozwojowym.
- Ważnym atutem jest dobre położenie i skomunikowanie partnerskich gmin.
- Mocną stroną, która w najmniejszym stopniu pozwala na wykorzystanie szans rozwojowych jest prężny sektor gospodarczy.
- Słabą stroną, która w największym stopniu utrudnia wykorzystanie szans rozwojowych jest brak współpracy podmiotów w branży turystycznej. Problem ten może być powiązany z innymi słabymi stronami, które znacznie utrudniają wykorzystywanie szans – słabą integracją mieszkańców oraz brakiem miejsc, w których inicjatywy na rzecz integracji mogłyby być realizowane.

- Analiza wskazuje na sprzeczne zjawiska w obszarze rynku pracy. Niedopasowanie miejsc pracy do oczekiwań młodych ludzi nie jest istotną barierą w wykorzystywaniu szans. Problemem dla pracodawców jest jednak brak odpowiednich pracowników
- Analiza danych w kolumnach wskazuje, że zagrożeniami, które w największym można zniwelować poprzez wykorzystanie mocnych stron obszaru są rosnące wymagania turystów oraz migracje młodych ludzi.
- Zagrożenia rozwojowe związane z rynkiem pracy są w największym stopniu potęgowane przez słabe strony związane z rynkiem pracy.
- Analiza danych w kolumnach wskazuje, że słabe strony obszary w największym stopniu potęgują zagrożenia związane z migracjami młodych ludzi.
- Słabe strony obszaru związane z trudnościami w dostępie do Internetu oraz gospodarką wodną są w niewielkim stopniu powiązane z mocnymi i słabymi stronami obszaru.
- Szanse rozwojowe, których wykorzystanie jest najmocniej wspierane przez mocne strony obszaru związane są z przyciąganiem nowych mieszkańców oraz rozwojem turystyki i rekreacji.

Wnioski z analizy SWOT ukierunkowują sposób myślenia o rozwoju obszaru Lokalnej Grupy Działania „Perły Czarnej Nidy”. Narracja na ten temat ma pozytywny wydźwięk, ponieważ jest ona bardziej skupiona na kwestii umiejętnego wykorzystywania szans niż przewyżczania barier rozwojowych. W tym kontekście w czasie prac nad LSR pojawiła się wizja inwestowania rozwój obszaru poprzez:

- wspieranie rozwoju kapitału ludzkiego i społecznego,
- zwiększanie zaangażowania organizacji pozarządowych w działania na rzecz lokalnej społeczności oraz zacieśnianie współpracy pomiędzy różnymi grupami interesów,
- integrowanie lokalnej społeczności i poprawie warunków życia na obszarze LGD,
- dalsze udoskonalanie infrastruktury publicznej, która nie tylko podnosi jakość życia, ale także wspiera rozwój gospodarczy,
- rozwijanie lokalnych przedsiębiorstw i wspieranie osób, które poszukują zatrudnienia na obszarze LGD.

Na podstawie diagnozy potrzeb obszaru oraz wyników analizy SWOT wybrano trzy obszary tematyczne, w których powinny skupiać się działania w ramach wdrażania Lokalnej Strategii Rozwoju. Zostały one zaprezentowane i uzasadnione w poniższej tabeli.

Obszar tematyczny LSR	Uzasadnienie
1. Tworzenie i wdrażanie koncepcji inteligentnych wsi.	Obszar LGD jest stosunkowo dobrze rozwinięty gospodarczo. Potrzebne są nowe pomysły i innowacje, by lokalna społeczność mogła wejść na wyższy stopień rozwoju i wyróżnić się na tle innych podobnych miejscowości w Polsce. Mocne strony obszaru związane z kapitałem społecznym i ludzkim wspierają wykorzystywanie szansy związanej z innowacjami w ramach koncepcji inteligentnych wsi. W czasie wdrażania poprzedniej LSR projekty grantowe angażujące mieszkańców obszaru w przygotowanie innowacyjnych rozwiązań przyniosły bardzo dobre efekty. Zostały one wówczas potraktowane nie tylko jako narzędzie służące animowaniu społeczności do wdrażania innowacji, ale także jako sposób na integrowanie różnych grup mieszkańców. W związku z nieustannym napływem nowej ludności na obszar LGD, nadal potrzebne są działania na rzecz integrowania społeczności.
2. Wspieranie wykorzystania szans związanych z kompetencjami	Kompetencje i zaangażowanie mieszkańców są kluczowymi mocnymi stronami obszaru LGD. Naturalnym sojusznikiem Lokalnej Grupy Działania w działaniach na rzecz ich wykorzystania i rozwoju są organizacje pozarządowe. Warto podjąć także działania na rzecz dalszego zwiększania atrakcyjności obszaru dla nowych mieszkańców, np. poprzez rozwój infrastruktury i integrowanie lokalnej społeczności. Rozwój kapitału społecznego wymaga zwrócenia uwagi na aktywność kluczowych grup mieszkańców, jakimi są ludzie młodzi oraz

i aktywnością mieszkańców.	seniorzy. Inwestycją w kapitał ludzki powinno być też wsparcie dla grupy osób w niekorzystnej sytuacji (osób poszukujących zatrudnienia), co wprost wpłynie na wykorzystywanie szans związanych z rozwijaniem lokalnej gospodarki.
3. Wykorzystanie potencjału gospodarczego obszaru LGD.	Wyróżnikiem obszaru LGD jest dobrze rozwinięty sektor gospodarczy. Potrzebne jest jednak ukierunkowanie jego rozwoju tak, by w większym stopniu wspierał wykorzystanie szans rozwojowych. Przydatne będzie wspieranie działalności gospodarczych, które zawierają elementy innowacyjne. Istotnymi branżami, których rozwój może wspierać zróżnicowanie gospodarki regionu są turystyka oraz działalność związana z czasem wolnym. Drugą grupę wspieranych branż stanowią działalności związane ze świadczeniem usług, których obecność ma wpływ na jakość życia i atrakcyjność osadniczą obszaru. Do trzeciego podzbioru należą działalności gospodarcze, które zgodnie z przeprowadzoną analizą potrzeb, wykazywały w okresie pomiędzy 2015 a 2020 rokiem zdolność do tworzenie miejsc pracy. Dokonane wybory odzwierciedlają zróżnicowanie sektora gospodarczego w regionie, ale jednocześnie ukierunkowują jego rozwój zgodnie z obszarami tematycznymi Lokalnej Strategii Rozwoju. Potrzebne jest wspieranie powstania nowych działalności gospodarczych, w tym zwłaszcza tworzonych przez osoby młode oraz osoby poszukujące zatrudnienia.

Tabela 15. Obszary tematyczne LSR.

Rozdział 5. Spójność komplementarność i synergia

Zgodność i komplementarność LSR z innymi dokumentami planistycznymi i strategiami

Interwencja LEADER zakłada kompleksowe podejście do rozwiązywania problemów lokalnych poprzez wielokierunkowe działania w sferze społecznej, gospodarczej, kulturowej i środowiskowej prowadzone przez wszystkie podmioty zainteresowane rozwojem społeczno-gospodarczym obszaru LGD. Pozwala to na wykorzystanie potencjału lokalnej społeczności oraz jej zasobów. Kluczową kwestią jest w tym aspekcie osiągnięcie zintegrowania celów głównych i szczegółowych LSR z dokumentami strategicznymi i planistycznymi na poziomie krajowym, regionalnym oraz lokalnym. Oczekuje się, że działania w ramach różnych strategii będą się uzupełniać i wzajemnie wzmacniać. Niekorzystną sytuacją jest z kolei podejmowanie sprzecznych interwencji na różnych poziomach lub podwójne finansowanie tych samych przedsięwzięć w ramach poszczególnych programów rozwojowych. Niniejsza LSR została zaprojektowana w taki sposób, by zachować zgodność z innymi dokumentami strategicznymi obowiązującymi na obszarze LGD. Jednocześnie jednak stanowi ona wartość dodaną dzięki uwzględnieniu działań które można zrealizować wykorzystując charakterystyczne dla instrumentu terytorialnego LEADER podejście oparte na lokalnym partnerstwie.

Przedsięwzięcia zaplanowane w LSR wspierana będą przede wszystkim przez Europejski Fundusz Rolny na Rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW) w ramach Planu Strategicznego dla Wspólnej Polityki Rolnej 2023-2027 (PS WPR). Wspólna Polityka Rolna Unii Europejskiej w latach 2023-2027 dąży do realizacji 10 celów strategicznych. Zaplanowane w ramach LSR przedsięwzięcia wspierają realizację dużej części z nich. Obrazuje to poniższa tabela.

Cele WPR 2023-2017	Przedsięwzięcia w ramach LSR sprzyjające osiągnięciu celów WPR
Zapewnienie rolnikom godziwych dochodów	<i>Brak powiązania</i>
Zwiększenie konkurencyjności	2.1. Doposażenie organizacji pozarządowych 3.1. Sieciowanie podmiotów działających w sektorze czasu wolnego i turystyki 3.3. Podejmowanie działalności gospodarczej 3.4. Rozwijanie działalności gospodarczej
Poprawa pozycji rolników w łańcuchu żywnościowym	<i>Brak powiązania</i>
Przeciwdziałanie zmianie klimatu	1.2. Przygotowanie koncepcji inteligentnych wsi 1.3. Wdrażanie innowacji przez organizacje pozarządowe.
Dbanie o środowisko	2.4. Inicjatywy aktywizujące ludzi młodych i/lub seniorów 3.1. Sieciowanie podmiotów działających w sektorze czasu wolnego i turystyki
Zachowanie krajobrazów i różnorodności biologicznej	<i>Brak powiązania</i>
Wsparcie wymiany pokoleń	2.2. Tworzenie, modernizacja, wyposażenie lub aktywizacja miejsc integracji mieszkańców 2.3. Zwiększanie dostępności do infrastruktury publicznej 2.4. Inicjatywy aktywizujące ludzi młodych i/lub seniorów
Dynamiczny rozwój obszarów wiejskich	3.2. Infrastruktura turystyczna
Ochrona jakości żywności i zdrowia	<i>Brak powiązania</i>

Promowanie transferu wiedzy i innowacyjności	1.1. Animowanie społeczności do wdrażania innowacji 1.3. Wdrażanie innowacji przez organizacje pozarządowe 3.1. Sieciowanie podmiotów działających w sektorze czasu wolnego i turystyki
--	---

Tabela 16. Przedsięwzięcia w ramach LSR sprzyjające osiągnięciu celów WPR.

Lokalna Strategia Rozwoju przygotowana została w ramach realizacji zawartej w PS WPR interwencji I.13.1. – LEADER/Rozwój Kierowany przez Społeczność (RLKS). Interwencja ta stanowi odpowiedź na szereg istotnych potrzeb obszarów wiejskich takich, jak:

- dywersyfikację dochodów gospodarstw rolnych,
- włączenie osób z grup w niekorzystnej sytuacji
- stymulowanie rozwoju lokalnego przez innowacje, cyfryzacje i wykorzystanie potencjału endogennego,
- zaangażowanie młodych w życie lokalne,
- rozwój wiedzy i umiejętności,
- poprawę dostępu do infrastruktury turystyczno-rekreacyjnej,
- poprawę dostępu do usług komercyjnych,
- rozwój form współpracy na obszarach wiejskich,
- rozwój przedsiębiorczości.

Potrzeby obszaru LGD „Perły Czarnej Nidy” są spójne z potrzebami, na które odpowiedzią ma być interwencja LEADER. Tym samym uzasadnione jest wspieranie realizacji Lokalnej Strategii Rozwoju przez PS WPR. Poniższa tabela prezentuje zakresy operacji, które są możliwe do realizacji w ramach podejścia LEADER zestawione z przedsięwzięciami przewidzianymi w LSR, które mogą realizować dany zakres. Zestawienie to wskazuje na bardzo wysoki poziom spójności pomiędzy tym dokumentem strategicznym a celami LEADER-a.

Zakresy wsparcia I.13.1. – LEADER	Cele i przedsięwzięcia LSR
1. Rozwój przedsiębiorczości, w tym rozwój biogospodarki lub zielonej gospodarki poprzez: a) podejmowanie pozarolniczej działalności gospodarczej przez osoby fizyczne, b) rozwijanie pozarolniczej działalności gospodarczej	3.3. Podejmowanie działalności gospodarczej 3.4. Rozwijanie działalności gospodarczej
2. Rozwój pozarolniczych funkcji małych gospodarstw rolnych w szczególności w zakresie tworzenia lub rozwijania: • gospodarstw agroturystycznych, • zagród edukacyjnych, • gospodarstw opiekuńczych.	<i>Brak powiązania</i>
3. Rozwój współpracy poprzez tworzenie lub rozwój krótkich łańcuchów żywnościowych	<i>Brak powiązania</i>
4. Poprawa dostępu do usług dla lokalnych społeczności, z wyłączeniem inwestycji infrastrukturalnych oraz operacji w zakresach wymienionych punktach 1 – 3	1.3 Wdrażanie innowacji przez organizacje pozarządowe 2.1 Dopuszczenie organizacji pozarządowych 2.2. Tworzenie, modernizacja, wyposażenie lub aktywizacja miejsc integracji mieszkańców

5. Przygotowanie koncepcji inteligentnej wsi	1.2. Przygotowanie koncepcji inteligentnych wsi
6. Poprawa dostępu do małej infrastruktury publicznej	2.2. Tworzenie, modernizacja, wyposażenie lub aktywizacja miejsc integracji mieszkańców 2.3. Zwiększanie dostępności do infrastruktury publicznej
7. Kształtowanie świadomości obywatelskiej o znaczeniu zrównoważonego rolnictwa, gospodarki rolno-spożywczej, zielonej gospodarki, biogospodarki, wsparcie rozwoju wiedzy i umiejętności w zakresie innowacyjności, cyfryzacji lub przedsiębiorczości a także wzmocnienie programów edukacji liderów życia publicznego i społecznego, z wyłączeniem inwestycji infrastrukturalnych.	1.1. Animowanie społeczności do wdrażania innowacji 1.3. Wdrażanie innowacji przez organizacje pozarządowe 2.2. Tworzenie, modernizacja, wyposażenie lub aktywizacja miejsc integracji mieszkańców 3.1. Sieciowanie podmiotów działających w sektorze czasu wolnego i turystyki
8. Włączenie społeczne seniorów, ludzi młodych lub osób w niekorzystnej sytuacji.	2.2. Tworzenie, modernizacja, wyposażenie lub aktywizacja miejsc integracji mieszkańców 2.3. Zwiększanie dostępności do infrastruktury publicznej 2.4. Inicjatywy aktywizujące ludzi młodych i/lub seniorów
9. Ochrona dziedzictwa kulturowego lub przyrodniczego polskiej wsi.	1.3 Wdrażanie innowacji przez organizacje pozarządowe 2.1. Doposażenie organizacji pozarządowych 2.2. Tworzenie, modernizacja, wyposażenie lub aktywizacja miejsc integracji mieszkańców

Tabela 17. Zgodność celów i przedsięwzięć LSR z zakresem wsparcia I.13.1. – LEADER.

Potrzeby przypisane do interwencji LEADER w ramach PS WPR są zaspokajane także poprzez inne interwencje w tym planie strategicznym. W rezultacie przedsięwzięcia, jakie będą realizowane w ramach Lokalnej Strategii Rozwoju, są spójne ze znacznie szerszym zakresem działań zaplanowanych do realizacji w ramach EFFROW. Na szczególną uwagę zasługuje na pewno interwencja I.10.10. „Infrastruktura na obszarach wiejskich oraz wdrożenie koncepcji inteligentnych wsi”. Lokalna Strategia Rozwoju w ramach przedsięwzięcia 1.2. przewiduje wsparcie na przygotowanie koncepcji inteligentnych wsi. Otworzy to lokalnym społecznościom możliwość pozyskiwania środków przewidzianych w PS WPR na ich wdrażanie. Uwzględnienie w LSR tego typu działań zwiększa poziom jej komplementarności z PS WPR.

Wysoki stopień spójności Lokalnej Strategii Rozwoju z PS WPR znajduje także potwierdzenie w fakcie, iż zaplanowane przedsięwzięcia pozwolą na osiągnięcie zawartych w Planie Strategicznym WPR następujących wskaźników rezultatu:

- R.1. Poprawa realizacji celów dzięki wiedzy i innowacjom. Jednostka miary: liczba osób.
- R.37. Wzrost gospodarczy i zatrudnienie na obszarach wiejskich. Jednostka miary: Liczba utworzonych miejsc pracy.
- R.40. Inteligentna przemiana gospodarki wiejskiej. Jednostka miary: Liczba strategii.
- R.41. Łączenie obszarów wiejskich w Europie. Jednostka miary: liczba osób.
- R.42. Promowanie włączenia społecznego. Jednostka miary: liczba osób.

Lokalna Strategia Rozwoju LGD „Perły Czarnej Nidy” wspierana jest także przez Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego (EFRR). W tym aspekcie należy zwrócić uwagę na Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2021/1060 z dnia 24 czerwca 2021 r., w którym wskazane zostały wspierane cele polityki w ramach EFRR, EFS+, Funduszu Spójności i EFMRA. Lokalna Strategia Rozwoju LGD „Perły Czarnej Nidy” przewiduje działania, które wpisują się w te zamierzenia. Poniższa tabela przedstawia powiązania między celami wskazanymi w rozporządzeniu 2021/1060 i przedsięwzięciami zaplanowanymi w Lokalnej Strategii Rozwoju.

Cele polityki w ramach EFRR, EFS+, Funduszu Spójności i EFMRA	Wybrane przedsięwzięcia w LSR
a) Bardziej konkurencyjna i inteligentna Europa dzięki wspieraniu innowacyjnej i inteligentnej transformacji gospodarczej oraz regionalnej łączności cyfrowej	1.1. Animowanie społeczności do wdrażania innowacji 1.2. Przygotowanie koncepcji inteligentnych wsi 3.1. Sieciowanie podmiotów działających w sektorze czasu wolnego i turystyki 3.3. Podejmowanie działalności gospodarczej 3.4. Rozwijanie działalności gospodarczej
b) Bardziej przyjazna dla środowiska, niskoemisyjna i przechodząca w kierunku gospodarki zeroemisyjnej oraz odporna Europa dzięki promowaniu czystej i sprawiedliwej transformacji energetycznej, zielonych i niebieskich inwestycji, gospodarki o obiegu zamkniętym, łagodzenia zmian klimatu i przystosowania się do nich, zapobiegania ryzyku i zarządzania ryzykiem, oraz zrównoważonej mobilności miejskiej	1.3. Wdrażanie innowacji przez organizacje pozarządowe
c) Europa o silniejszym wymiarze społecznym, bardziej sprzyjająca włączeniu społecznemu i wdrażająca Europejski filar praw socjalnych	2.2. Tworzenie lub modernizacja miejsc integracji mieszkańców 2.3. Zwiększanie dostępności do infrastruktury publicznej 2.4. Inicjatywy aktywizujące ludzi młodych i/lub seniorów
d) Europa bliższa obywatelom dzięki wspieraniu zrównoważonego i zintegrowanego rozwoju wszystkich rodzajów terytoriów i inicjatyw lokalnych.	2.1. Doposażenie organizacji pozarządowych 3.1. Sieciowanie podmiotów działających w sektorze czasu wolnego i turystyki

Tabela 18. Zgodność LSR z celami polityki w ramach EFRR, EFS+, Funduszu Spójności i EFMRA.

Lokalna Strategia Rozwoju „Perły Czarnej Nidy” wykazuje też wysoki poziom zgodności ze strategią „Fundusze Europejskie dla Świętokrzyskiego 2021-2027”. Z programu regionalnego FESW 2021-2027 pozyskane będą środki w ramach Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego na działania związane z budową lub modernizacją niekomercyjnej infrastruktury turystycznej (P.3.2). Stanowi to odpowiedź na zgłaszaną w trakcie konsultacji społecznych potrzebę wsparcia rozwoju branży turystycznej. Przedsięwzięcie wpisuje się w cel szczegółowy FESW 2021-2027 **RSO5.2. Wspieranie zintegrowanego i sprzyjającego włączeniu społecznemu rozwoju społecznego, gospodarczego i środowiskowego na poziomie lokalnym, kultury, dziedzictwa naturalnego, zrównoważonej turystyki i bezpieczeństwa na obszarach innych niż miejskie (EFRR)**. O zgodności Lokalnej Strategii Rozwoju z FESW 2021-2027 świadczy także fakt, że zaplanowane w jej ramach przedsięwzięcie przyczyni się do osiągnięcia wskaźnika rezultatu zawartego w drugim dokumencie **RCR 77 - liczba osób odwiedzających obiekty kulturalne i turystyczne objęte wsparciem**.

Wysoki stopień zgodność potrzeb zdiagnozowanych w LSR z zapisami strategii „Fundusze Europejskie dla Świętokrzyskiego 2021-2027” powoduje, że Lokalna Grupa Działania „Perły Czarnej Nidy” podejmie starania o pozyskanie z jej budżetu środków na realizację dodatkowych działań. Plany te dotyczą w szczególności następujących działań:

- Wykorzystanie instrumentów aktywnej integracji, źródło finansowania: Europejski Fundusz Społeczny Plus (EFS+) w ramach Programu Fundusze Europejskie dla Świętokrzyskiego 2021-2027, Priorytet 9: Usługi społeczne i zdrowotne, cel szczegółowy (h) Wspieranie aktywnego włączenia społecznego w celu promowania równości szans, niedyskryminacji i aktywnego uczestnictwa, oraz zwiększanie zdolności do zatrudnienia, w szczególności grup w niekorzystnej sytuacji,
- Projekty związane ze świadczeniem usług społecznych/zdrowotnych dla osób starszych, źródło finansowania: Europejski Fundusz Społeczny Plus (EFS+) w ramach Programu Fundusze Europejskie dla Świętokrzyskiego 2021-2027, Priorytet 9: Usługi społeczne i zdrowotne, cel szczegółowy (k) Zwiększanie równego i szybkiego dostępu do dobrej jakości, trwałych i przystępnych cenowo usług, w tym usług, które wspierają dostęp do mieszkań oraz opieki skoncentrowanej na osobie, w tym opieki zdrowotnej modernizacja systemów ochrony socjalnej, w tym wspieranie dostępu do ochrony socjalnej, ze szczególnym uwzględnieniem dzieci i grup w niekorzystnej sytuacji; poprawa dostępności, w tym dla osób z niepełnosprawnościami, skuteczności i odporności systemów ochrony zdrowia i usług opieki długoterminowej,
- Rozwój kompetencji osób młodych, kobiet oraz osób poszukujących zatrudnienia, źródło finansowania: Europejski Fundusz Społeczny Plus (EFS+) w ramach Programu Fundusze Europejskie dla Świętokrzyskiego 2021-2027, Priorytet 8: Edukacja na wszystkich etapach życia, cel szczegółowy (g) Wspieranie uczenia się przez całe życie, w szczególności elastycznych możliwości podnoszenia i zmiany kwalifikacji dla wszystkich, z uwzględnieniem umiejętności w zakresie przedsiębiorczości i kompetencji cyfrowych, lepsze przewidywanie zmian i zapotrzebowania na nowe umiejętności na podstawie potrzeb rynku pracy, ułatwianie zmian ścieżki kariery zawodowej i wspieranie mobilności zawodowej.

W tym miejscu warto dodać też, że opis potrzeb obszaru ujęty w rozdziale IV bardzo dobrze wpisuje się w cele rządowego Programu wieloletniego na rzecz Osób Starszych „Aktywni+”. Dzięki temu możliwe będzie podjęcie prób pozyskania z tego źródła środków na realizację projektu kierowanego do Uniwersytetów III wieku.

Cele przewidziane do realizacji w LSR są spójne i komplementarne z celami zawartymi w Strategii Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego 2030+. Przewiduje ona działania na rzecz rozwoju inteligentnej gospodarki, przyjaznego dla środowiska i czystego regionu, budowania wspólnoty i bezpiecznej przestrzeni łączącej ludzi oraz sprawnego zarządzania regionem. Lokalna Strategia Rozwoju „Perły Czarnej Nidy” to dokument realizujący te idee i wpisujący się tym samym w zapisy dokumentu planistycznego województwa świętokrzyskiego. Dotyczy to takich celów i kierunków działań jak m.in. zapewnienie kapitału dla rozwoju przedsiębiorstw, wspieranie kluczowych branż, budowa kompetencji kluczowych dla gospodarki regionu, wzrost potencjału turystycznego, upowszechnianie stosowania instrumentów aktywnej integracji społecznej, rozwijanie organizacji pozarządowych. Spójność i komplementarność między LSR a dokumentem wojewódzkim pozwoli na generowanie wartości dodanej podejścia LEADER, wynikającej ze wzajemnego wzmacniania się efektów działań podejmowanych na poziomie lokalnym oraz regionalnym. W poniższej tabeli zaprezentowano informacje na temat powiązań pomiędzy Strategią Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego 2030+ a Lokalną Strategią Rozwoju.

Cele Strategii Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego 2030+.	Przedsięwzięcia LSR
--	---------------------

Cel strategiczny 1. Inteligentna gospodarka i aktywni ludzie.	<ul style="list-style-type: none"> • 3.2. Infrastruktura turystyczna, • 3.3. Podejmowanie działalności gospodarczej, • 3.4. Rozwijanie działalności gospodarczej.
Cel strategiczny 3. Wspólnota i bezpieczna przestrzeń, które łączą ludzi.	<ul style="list-style-type: none"> • 2.2. Tworzenie, modernizacja, wyposażenie lub aktywizacja miejsc integracji mieszkańców, • 2.3. Zwiększanie dostępności do infrastruktury publicznej, • 2.4. Inicjatywy aktywizujące ludzi młodych i/lub seniorów.
Cel strategiczny 4. Horyzontalny sprawne zarządzanie regionem.	<ul style="list-style-type: none"> • 1.3. Wdrażanie innowacji przez organizacje pozarządowe, • 2.1. Doposażenie organizacji pozarządowych, • 3.1. Sieciowanie podmiotów działających w sektorze czasu wolnego i turystyki.

Tabela 19. Zgodność LSR z celami Strategii Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego 2030+.

W czasie prac nad niniejszą Lokalną Strategią Rozwoju trwały prace nad „Strategią Rozwoju Ponadlokalnego Kieleckiego Obszaru Funkcjonalnego 2030+”. Wszystkie trzy gminy wchodzące w skład LGD są również partnerami KOF, co nie dziwi ze względu na ich położenie w centrum województwa. Przedstawiciele gmin Chęciny, Nowiny i Morawica brali czynny udział w pracach nad strategią KOF. Dzięki temu diagnoza potrzeb zawarta w obu dokumentach jest spójna, a planowane interwencje komplementarne.

Lokalna Strategia Rozwoju LGD „Perły Czarnej Nidy” jest również spójna z polityką prorozwojową na poziomie lokalnym. Znajduje to wyraz w tym, że LSR ściśle nawiązuje do celów założonych w gminnych dokumentach planistycznych. Zbieżność dotyczy między innymi działań w zakresie rozwoju zasobów ludzkich oraz wykorzystania potencjału turystycznego, w zakresie tworzenia i modernizacji infrastruktury oraz w zakresie rozwijania przedsiębiorczości na obszarach wiejskich. Przykładem powiązań między LSR a polityką rozwojową samorządów lokalnych może być branża turystyczna. Partnerskie gminy, na podstawie swoich strategii i planów operacyjnych, realizują duże zadania inwestycyjne służące turystyce (infrastruktura techniczna i komunikacyjna), a LGD „Perły Czarnej Nidy” zaplanowała szereg operacji dotyczących infrastruktury turystycznej, które będą komplementarna do tych realizowanych przez jednostki samorządu terytorialnego. Poniżej przedstawiono tabelę przybliżającą komplementarność LSR z aktualnymi dokumentami strategicznymi gmin Chęciny i Nowiny (gmina Morawica nie posiada aktualnie obowiązującej strategii).

Nazwa dokumentu planistycznego	Cele dokumentów planistycznych	Przedsięwzięcia LSR
Strategia Rozwoju Gminy Chęciny na lata 2022-2030	Cel strategiczny 1. Wykorzystanie atutów i gminnych przewag konkurencyjnych na rzecz pełnego wykorzystania potencjału gospodarczego.	3.1, 3.2, 3.3, 3.4
	Cel strategiczny 2. Wprowadzenie nowoczesnych rozwiązań z zakresu infrastruktury i środowiska ze szczególnym uwzględnieniem ograniczenia skutków zmian klimatycznych i zachowania zasobów dziedzictwa.	2.2, 2.3
	Cel strategiczny 3. Systematyczne podnoszenie jakości i dostępności usług publicznych uwzględniające zachodzące zmiany demograficzne i cywilizacyjne.	1.3, 2.1, 2.2., 2.3, 2.4
	Cel operacyjny 2: Rozbudowa i modernizacja infrastruktury turystycznej, rekreacyjnej i kulturalnej	2.2., 2.3, 3.2

Strategia Rozwoju Gminy Sitkówka-Nowiny do 2025 r.	Cel operacyjny 6: Wzrost aktywności obywatelskiej, społecznej i gospodarczej	1.3, 2.1, 2.2, 2.4, 3.1
	Cel operacyjny 7: Rozwój sektora mikro i małych przedsiębiorstw	3.1., 3.3, 3.4

Tabela 20. Zgodność LSR z celami strategii rozwoju gmin.

Komplementarność i synergia przedsięwzięć w LSR

Lokalna Strategia Rozwoju „Perły Czarnej Nidy” zakłada realizację trzech celów szczegółowych, a w ich ramach zaplanowano przedsięwzięcia, które odpowiadają typom przedsięwzięć możliwych do realizacji w ramach PS WPR 2023-2027 i realizujących cele tego programu przypisane do interwencji LEADER. Przedsięwzięcia w LSR zostały zaprojektowane tak, by integrować w ramach poszczególnych celów szczegółowych różne sektory, grupy interesów, partnerów i zasoby, co ma pomóc w maksymalizowaniu efektów wdrażania strategii. Można więc stwierdzić, że zintegrowanie celów i przedsięwzięć zaplanowanych w ramach Lokalnej Strategii Rozwoju służy kompleksowemu rozwiązywaniu zidentyfikowanych problemów obszaru LGD.

W ramach celu 1. **Innowacje w ramach koncepcji inteligentnych wsi** zaplanowano trzy przedsięwzięcia ściśle powiązane ze sobą. Pierwsze z nich to operacja własna dotycząca animowania społeczności do wdrażania innowacji (1.1.), która ma ułatwić realizację przedsięwzięcia 1.2. dotyczącego przygotowania koncepcji inteligentnych wsi (1.2). Ostatnie przedsięwzięcie dotyczyć będzie wdrażania innowacji przez organizacje pozarządowe (1.3). Cel nr 1 jest zatem kompleksowym planem pobudzania innowacyjności obszaru, a realizowane w nim przedsięwzięcia są ze sobą ściśle powiązane, co udowadniają także zapisy rozdziałów VI i VIII oraz załącznik nr 2 do LSR (Plan działania).

Drugi cel 2. **Inwestycje w kapitał ludzki** zakłada realizację czterech przedsięwzięć zmierzających do wykorzystania mocnej strony obszaru, jaką są kompetencje i aktywność mieszkańców oraz integrowania lokalnej społeczności. Przedsięwzięcie 2.1. dotyczy wyposażenia organizacji pozarządowych. Jest ono ściśle powiązane z przedsięwzięciami 2.2. oraz 2.4. z uwagi na fakt, że zakupione wyposażenie będzie mogło zostać wykorzystane w działaniach na rzecz integracji mieszkańców (P.2.2.) oraz aktywizacji seniorów lub osób młodych (P.2.4.). Bazą dla podejmowania aktywności na rzecz społeczności lokalnej ma być infrastruktura publiczna. Z tego względu zaplanowano działania służące tworzeniu, modernizacji, wyposażeniu miejsc integracji mieszkańców (2.2), a także zwiększanie dostępności infrastruktury sportowej i rekreacyjnej (2.3). Szerokie spektrum działań zaplanowanych w celu 2 powoduje, że w przedsięwzięcia zaangażowani zostaną różni partnerzy i wykorzystane będą różne sposoby realizacji LSR. Konsekwencją tego będzie wzmacnianie lokalnego partnerstwa oraz pobudzanie innowacyjności obszaru. Dodatkowo część przedsięwzięć realizowanych będzie przez organizacje pozarządowe, a ubocznym zamierzeniem LGD jest w tym aspekcie rozwój i sieciowanie tych podmiotów.

Trzeci cel 3. **Wykorzystanie potencjału gospodarczego** obejmuje cztery przedsięwzięcia, które mają posłużyć między innymi powstawaniu nowych miejsc pracy oraz wykorzystaniu potencjału turystycznego obszaru LGD i poprzez to dywersyfikacji lokalnej gospodarki. Przedsięwzięcie 3.1. to operacja własna polegająca na sieciowaniu podmiotów działających w sektorze czasu wolnego i turystyki. Rozwój sektora turystycznego zależy między innymi od jakości dostępnej infrastruktury turystycznej, dlatego przedsięwzięcie 3.2. poświęcone będzie jej rozwojowi. Przedsięwzięcie 3.3. (Podejmowanie działalności gospodarczej) oraz przedsięwzięcie 3.4. (Rozwijanie działalności gospodarczej) są komplementarne nie tylko wobec działań związanych z rozwojem sektora turystycznego, ale także wobec działań związanych z pobudzaniem innowacyjności na obszarze LGD. Przedsiębiorcy lub kandydaci na przedsiębiorców będą mogli wziąć udział w działaniach animacyjnych uwzględnionych w celu 1 oraz szkoleniach w ramach przedsięwzięcia 3.1. Dodatkowo, ważnym kryterium wyboru w przypadku tych przedsięwzięć będzie kryterium innowacyjności (więcej informacji w rozdziale VII). To kolejny dowód na to, że cele i przedsięwzięcia LSR zaplanowane zostały w sposób przemyślany, dzięki czemu są ze sobą powiązane, a efekty ich realizacji wzmacniają się wzajemnie.

W ramach każdego z celów zaplanowano zróżnicowane działania, które w różny sposób wpisują się w opisane w rozdziale IV obszary tematyczne LSR. Oprócz działań związanych z infrastrukturą lub podejmowaniem inwestycji produkcyjnych, dużo uwagi poświęcono działaniom związanym z podnoszeniem kompetencji i aktywizacją mieszkańców. Te obszary będą wspierane w celu maksymalizacji efektów wdrażania LSR, poprzez wzmocnienie partnerstwa oraz zwiększanie szans na pojawienie się innowacyjnych rozwiązań. Każde z zaplanowanych działań stanowi jednocześnie odpowiedź na zdiagnozowane potrzeby lokalnej społeczności. Przedsięwzięcia bardzo dobrze wpisują się również w wymogi stawiane przez Fundusze Europejskie będące źródłem ich finansowania.

Realizacja celów Lokalnej Strategii Rozwoju przyniesie konkretne korzyści wszystkim mieszkańcom obszaru objętego LSR. Będą to:

- przedsiębiorcy, którzy będą mogli uzyskać wsparcie na rozwój swojej działalności,
- mieszkańcy obszaru, którzy będą mogli podnosić swoje kompetencje, wziąć udział w projektach aktywizujących i integrujących społeczności czy wreszcie pozyskać środki na podjęcie działalności gospodarczej,
- organizacje pozarządowe, które będą mogły skorzystać ze wsparcia w zakresie swojej działalności statutowej, ale jednocześnie będą mogły włączyć się w działania na rzecz udzielania wsparcia mieszkańcom obszaru LGD,
- grupa interesu sektora publicznego, która będzie wsparta w ramach realizacji działań komplementarnych z gminnymi dokumentami strategicznymi.

Realizacja zaplanowanych w LSR przedsięwzięć będzie zatem związana ze współpracą wszystkich grup interesów (sektora społecznego, publicznego i gospodarczego), sieciowaniem podmiotów, koordynowaniem ich działań, tworzeniem wspólnych projektów oraz prowadzeniem wspólnej polityki informacyjnej. Dzięki powiązaniom gospodarczym czy społecznym możliwe stanie się zwiększenie korzyści ze wspólnie realizowanych celów.

Lokalna Strategia Rozwoju LGD „Perły Czarnej Nidy” angażuje różne zasoby, w tym społeczne, kulturowe, historyczne, gospodarcze. Przykładowo, zasoby historyczne i kulturowe użyte zostaną w działaniach na rzecz wykorzystania potencjału turystycznego, zaś zasoby społeczne i gospodarcze stanowiąc będą bazę do działań służących rozwojowi przedsiębiorczości. Organizacje pozarządowe będą zasobem wykorzystanym w działaniach na rzecz wdrażania innowacji oraz inicjatyw związanych z integrowaniem mieszkańców. Cele i przedsięwzięcia LSR zostały zatem zaplanowane w taki sposób by powiązać ze sobą działania związane z wykorzystaniem różnych zasobów.

Opracowana przez LGD „Perły Czarnej Nidy” Strategia Rozwoju Lokalnego Kierowanego przez Społeczność ma charakter wielofunduszowy, co oznacza, że działania współfinansowane będą przez różne EFSI: Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW) oraz Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego (EFRR). Fundusze te połączono ze sobą w ramach LSR, co sprzyja osiągnięciu efektu synergii. Powiązania te widoczne są szczególnie w celu nr 3, gdzie finansowane z EFRR projekty związane z infrastrukturą turystyczną wesprą osiaganie zamierzeń w zakresie rozwoju gospodarczego.

Realizacja LSR będzie sprzyjać łączeniu różnych funkcji obszaru. Przykładem tego może być infrastruktura, której poprawa będzie podnosić jakość życia mieszkańców, ale także sprzyjać ich integracji oraz, zwiększać atrakcyjność obszaru LGD dla turystów i potencjalnych nowych mieszkańców oraz ułatwiać rozwój działalności gospodarczej w branży czasu wolnego.

Przedsięwzięcie w ramach Lokalnej Strategii Rozwoju nie będą dotyczyły tylko jednego miejsca czy jednej grupy beneficjentów. LSR ma za zadanie aktywizować jak największe grono różnych partnerów - od przedsiębiorców, poprzez przedstawicieli sektora samorządowego na organizacjach społecznych i mieszkaniach kończąc. W tym aspekcie warto odnotować, że w przygotowanie LSR zaangażowane były osoby z różnych środowisk i grup

interesu, co niewątpliwie wpłynie na zakres realizowanych przez nich operacji w czasie wdrażania LSR. Należy również zauważyć, że Lokalna Strategia Rozwoju „Perły Czarnej Nidy” będzie realizowana poprzez konkursy, projekty grantowe, operacje w partnerstwie i operacje własne. Zróżnicowanie tych sposobów da możliwość zaangażowania wszystkich lokalnych aktorów oraz sprawi, że zakres zaplanowanych działań w ramach przedsięwzięć będzie lepiej dostosowany do potrzeb mieszkańców obszaru LGD. Dodatkowo, zróżnicowanie sposobów realizacji zwiększa komplementarność LSR z innymi dokumentami strategicznymi.

Wartość dodana podejścia LEADER

Realizacja działań w ramach Lokalnej Strategii Rozwoju pozwala na odniesienie szeregu korzyści, których podstawą jest omówiona powyżej synergia i komplementarność przedsięwzięć. Do korzyści tych zaliczyć trzeba: wykorzystanie wspólnych zasobów partnerskich gmin, realizowanie wspólnej wizji rozwoju, wspieranie niewielkich lokalnych inicjatyw, które mają trudność z pozyskaniem środków z innych źródeł, aktywizację lokalnej społeczności. Działania w ramach Lokalnej Strategii Rozwoju w krótkim okresie czasu pozwolą na likwidację niektórych przyczyn niekorzystnych zjawisk utrudniających rozwój obszaru, co jest pierwszoplanowym celem stosowania podejścia LEADER. Dla długofalowego postępu na analizowanym obszarze będzie z kolei przyczyniać się realizacji idei stojących za Rozwojem Lokalnym Kierowanym przez Społeczność, co umożliwi generowanie kapitału społecznego i wzmacnianie partnerstwa na obszarze LGD. Będzie to możliwe dzięki:

- adekwatnemu doborowi zakresów wsparcia,
- zastosowaniu przemyślanego sposobu wdrażania LSR,
- wykorzystaniu metod wsparcia dostosowanych do oczekiwanych rezultatów wdrażania LSR,
- zastosowaniu rozwiązań wzmacniających planowane efekty realizacji Lokalnej Strategii Rozwoju.

Oferowany zakres działań w ramach wdrażania LSR jest bardzo szeroki i wynika ściśle z przeprowadzonej diagnozy potrzeb. Na obszarze występuje m.in. problem starzenia się i tym samym konieczne są działania kierowane do osób w wieku senioralnym oraz młodzieży. Z uwagi na potrzeby obszaru potrzebne są też operacje służące integracji mieszkańców, wzmacnianiu organizacji pozarządowych czy wykorzystywaniu posiadanego potencjału do rozwoju przedsiębiorczości oraz turystyki i branży czasu wolnego. W Lokalnej Strategii Rozwoju podkreślona została też potrzeba pobudzania innowacyjności obszaru, a jednym z proponowanych rozwiązań jest w tym aspekcie przygotowanie koncepcji inteligentnych wsi. Podstawą wszystkich działań jest zatem zaangażowanie bardzo szerokiego zestawu aktorów. Rezultatem takiego podejścia będzie generowanie wartości dodanej interwencji LEADER w postaci aktywizacji mieszkańców i tworzenia sieci współpracy służących wspólnemu rozwiązywaniu problemów.

Wartość dodaną buduje też zastosowanie przemyślanego sposobu wdrażania Lokalnej Strategii Rozwoju. Jednym z jego przejawów jest kolejność podejmowanych działań. Podstawą w czasie realizacji LSR będzie sieciowanie lokalnych partnerów oraz wskazywanie standardów realizacji dalszych interwencji. W konsekwencji w pierwszej kolejności prowadzone będą działania dotyczące przygotowania koncepcji inteligentnych wsi, co pozwoli na realizację przedsięwzięć związanych z rozwojem innowacyjnego potencjału obszaru objętego LSR. Priorytetowo potraktowane zostaną również przedsięwzięcia służące włączeniu społecznemu, czego wartością dodaną ma być aktywizacja i integracja osób znajdujących się w niekorzystnym położeniu. W pierwszej kolejności realizowane będą też operacje własne, które mają wyposażyć mieszkańców obszaru w kompetencje, które powinny zostać użyte do maksymalizacji efektów realizacji kolejnych przedsięwzięć. Należy więc podkreślić, że harmonogram realizacji Lokalnej Strategii Rozwoju jest nieprzypadkowy. Konsekwencją tego jest uzupełnianie się poszczególnych przedsięwzięć i tworzenie efektu synergii na podstawie kumulowania wiedzy i doświadczeń. Te zasoby stanowiąc będą dodatkową wartość osiągniętą dzięki zastosowaniu podejścia LEADER.

Metody wdrażania LSR dobrane zostały w taki sposób, by dzięki swojemu dopasowaniu do potrzeb różnych grup docelowych pozwalały na osiągnięcie dodatkowych korzyści. LGD „Perły Czarnej Nidy” będzie realizowała w ramach każdego z trzech celów operacje własne. Pozwoli to na wykorzystanie jej dotychczas wypracowanych doświadczeń,

rozpoznawalności oraz zasobów kapitału społecznego. Dodatkową korzyścią będzie umocnienie pozycji Lokalnej Grupy Działania jako organizacji sieciującej lokalnych partnerów. Konkursy pozwolą na zrealizowanie operacji wymagających większych nakładów finansowanych. Ich istotną cechą będzie możliwość przygotowania operacji w partnerstwie, które w oczywisty sposób będą generować wartość dodaną w postaci zwiększonego potencjału lokalnych aktorów do współpracy. Powstawanie partnerstw zostanie zagwarantowane dzięki temu, że jeden z konkursów będzie dopuszczał realizację jedynie operacji w partnerstwie (przedsięwzięcie 2.2.). Projekty grantowe pozwolą zaangażować dużą liczbę organizacji we wspólne działania na rzecz rozwoju obszaru. Pozwolą one na włączenie w realizację LSR większej liczby partnerów. Korzystnie wpłynie to na dopasowanie działań do potrzeb mieszkańców obszaru, ponieważ będą oni mogli samodzielnie decydować o szczegółach podejmowanych w ramach grantów inicjatyw. Wartością dodaną będzie tu również zwiększanie poczucia sprawczości wśród członków lokalnej społeczności. Pozytywnym będzie też na pewno nabyte doświadczenie, które może być wykorzystane do podejmowania kolejnych inicjatyw i pozyskiwania środków na ich realizację z nowych źródeł finansowania.

Na wartość dodaną procesu wdrażania LSR duży wpływ będzie miało zastosowanie rozwiązań wzmacniających planowane efekty realizacji Lokalnej Strategii Rozwoju. Kluczową rolę odgrywać może tu samo zarządzanie procesem. Zaplanowana sekwencja interwencji będzie uwzględniała narzędzia wspierające beneficjentów, w tym takie jak działania komunikacyjne, informacyjne i szkoleniowe prowadzone przez LGD. Zostały one uwzględnione w planie komunikacji, którego założenia przybliżone zostały w rozdziale 3. Dokument ten uwzględnia potrzebę informowania społeczności o postępach w realizacji LSR, planowanych działaniach i możliwościach uzyskania dofinansowania. Istotne będzie też utrzymywanie dobrego wizerunku i rozpoznawalności Lokalnej Grupy Działania, co ułatwi wzmacnianie wewnętrznego partnerstwa. Członkowie społeczności lokalnej zostaną włączeni w monitorowanie i ewaluację działań LGD. Stworzona zostanie możliwość zgłaszania własnych pomysłów i uwag odnośnie funkcjonowania LGD oraz propozycji nowych kierunków działania. Dzięki temu wdrażanie LSR przyniesie nie tylko korzyści bezpośrednio związane z efektami przeprowadzonych operacji, ale także wartość dodaną wynikającą z określonego sposobu przeprowadzenia całego procesu implementacji strategii.

Realizacja Lokalnej Strategii Rozwoju będzie inwestycją w kompetencje mieszkańców, organizacje pozarządowe i sektor gospodarczy. Podjęte zostaną działania na rzecz aktywizacji i włączenia szczególnie istotnych z punktu widzenia diagnozy potrzeb grup takich, jak seniorzy, osoby młode oraz osoby poszukujące zatrudnienia. Realizowane przedsięwzięcia będą ukierunkowane na innowacyjność oraz ochronę i wykorzystanie lokalnych zasobów. Sposoby wdrażania LSR zostały zaplanowane tak by zwiększać poziom zaufania społecznego i zwiększać zdolność lokalnych partnerów do współpracy. Zamierzeniem jest tu pobudzenie potencjału lokalnej społeczności i umożliwienie jej w przyszłości samodzielnego podejmowania kolejnych pro-rozwojowych inicjatyw. Kwestia generowania wartości dodanej uwzględniona została zatem na każdym etapie przygotowania LSR. Takie podejście dobrze wpisuje się w charakterystykę obszaru LGD „Perły Czarnej Nidy”, którego mieszkańcy cechują się przedsiębiorczością u umiejętnością poszukiwania przewag konkurencyjnych. Maksymalizacja efektów zastosowania podejścia LEADER jest potrzebna, by partnerskie gminy mogły utrzymać wysokie tempo rozwoju i skutecznie konkurować z innymi rozwijającymi się obszarami usytuowanymi wokół dużych aglomeracji miejskiej.

Rozdział 6. Cele i wskaźniki

Specyfikacja i opis celów

Treści zaprezentowane w tym rozdziale są bezpośrednio powiązane z analizą potrzeb społeczności lokalnej, która została przedstawiona w rozdziale IV. Na podstawie konsultacji społecznych określono trzy zakresy tematyczne, których dotyczyć będą interwencje prowadzone w ramach wdrażania Lokalnej Strategii Rozwoju. Pozwoliło to na określenie trzech celów strategii, które są bezpośrednio powiązane z wybranymi obszarami tematycznymi. Powiązania te zostały zaprezentowane w poniższej tabeli.

L.p.	Zdiagnozowane obszary tematyczne	Cele LSR
1	Tworzenie i wdrażanie koncepcji inteligentnych wsi.	Innowacje w ramach koncepcji inteligentnych wsi.
2	Wspieranie wykorzystania szans związanych z kompetencjami i aktywnością mieszkańców.	Inwestycje w kapitał ludzki.
3	Wykorzystanie potencjału gospodarczego obszaru LGD.	Wykorzystanie potencjału gospodarczego obszaru LGD.

Tabela 21. Powiązania pomiędzy zdiagnozowanymi obszarami tematycznymi a celami LSR.

Dobór celów LSR uzasadniony jest wynikami analizy SWOT (Rozdział IV). Cele strategii zostały zaprojektowane w taki sposób, by wykorzystywać mocne strony obszaru, które w największym stopniu umożliwiają wykorzystywanie szans rozwojowych oraz najskuteczniej niwelują zagrożenia dla rozwoju obszaru. Dążono jednocześnie do tego, by działania w ramach LSR likwidowały słabe strony partnerskich gmin.

Cel LSR	Wyniki analizy SWOT
Cel 1. Innowacje w ramach koncepcji inteligentnych wsi.	<ul style="list-style-type: none"> • Potrzebne są nowe sposoby na integrowanie lokalnej społeczności. • Zwiększanie zaangażowania organizacji pozarządowych w życie lokalnej społeczności może ułatwić poszukiwanie nowych pomysłów na rozwój obszaru LGD.
Cel 2. Inwestycje w kapitał ludzki.	<ul style="list-style-type: none"> • Kapitał ludzki jest mocną stroną obszaru, która w największym stopniu umożliwia wykorzystywanie szans rozwojowych. • Infrastruktura publiczna wspiera wykorzystanie szans związanych z napływem mieszkańców i rozwojem turystyki oraz organizacją imprez. • Niedopasowanie miejsc pracy do oczekiwań młodych osób jest istotną barierą rozwojową. • Słabe strony obszaru w największym stopniu potęgują zagrożenia związane z migracjami młodych ludzi.
Cel 3. Wykorzystanie potencjału gospodarczego obszaru LGD.	<ul style="list-style-type: none"> • Potrzebne jest wsparcie sektora gospodarczego, by lepiej wspierał wykorzystywanie szans rozwojowych. • Brak współpracy pomiędzy podmiotami w branży turystycznej jest słabą stroną, która w największym stopniu utrudnia wykorzystywanie szans rozwojowych.

Tabela 22. Powiązanie celów z wnioskami z konsultacji społecznych i wynikami analizy SWOT.

Powyższe zestawienie pokazuje, że cele LSR są bezpośrednią odpowiedzią na zdiagnozowane potrzeby społeczności. Każde z przypisanych do nich przedsięwzięć, może być powiązane z konkretną szansą rozwojową lub problemem

obszaru. Z tego względu wnioskodawcy przygotowujący propozycje operacji powinni zapoznać się nie tylko z zapisami rozdziałów nr VI i VII, ale zwrócić także uwagę na treści zawarte w innych częściach LSR, w tym w szczególności w rozdziale IV. Ułatwi to zaproponowanie projektów, które będą wpisywać się w kryteria wyboru operacji.

Cel 1. Innowacje w ramach koncepcji inteligentnych wsi

Cel nr 1 zostanie osiągnięty poprzez realizację 3 przedsięwzięć:

1. P.1.1. Animowanie społeczności do wdrażania innowacji
2. P.1.2. Przygotowanie koncepcji inteligentnych wsi
3. P.1.3. Wdrażanie innowacji przez organizacje pozarządowe.

Działania podejmowane w ramach realizacji celu 1 będą skupiać się na pobudzaniu innowacyjnego potencjału społeczności zamieszkującej obszar LGD „Perły Czarnej Nidy”. Wiele Lokalnych Grup Działania w Polsce borykało się w przeszłości z problemem braku prawdziwie nowatorskich operacji. Wiele tworzonych rozwiązań było innowacjami pozornymi, które nie generowały wartości dodanej. Z tego względu w czasie tworzenia niniejszego dokumentu strategicznego postanowiono uwzględnić działania minimalizujące ryzyko pojawienia się odtwórczych, powtarzalnych operacji. Obszar Lokalnej Grupy Działania „Perły Czarnej Nidy” potrzebuje innowacyjnych rozwiązań, by dostosować się do współczesnych wyzwań gospodarczych i społecznych. Stoją przed nimi wyzwania związane z napływem nowej ludności, zwiększaniem konkurencyjności sektora gospodarczego oraz umiejętnym wykorzystaniem zasobów przyrodniczych i kulturowych. Wszystkie te kwestie będą mogły być podejmowane w ramach trzech przedsięwzięć przypisanych do celu nr 1.

Innowacyjne rozwiązania będą mogły być tworzone i wdrażane przez członków wszystkich grup interesów, co oznacza, że można uwzględniać je w przedsięwzięciach realizowanych w ramach każdego z celów LSR. Przedsięwzięcia w celu 1 skupiają się na wsparciu grupy interesów sektora społecznego, co jest szczególnie istotne w przypadku projektów grantowych w ramach przedsięwzięć 1.2. i 1.3. Działania te będą mogły urzeczywistniać ideę partnerstwa lokalnego, dlatego możliwe będzie włączanie w nie także przedstawicieli różnych grup interesu.

Przedsięwzięcia w ramach celu nr 1 są w wysokim stopniu komplementarne i składają się na spójny plan wdrażania innowacji. Operacja własna w ramach przedsięwzięcia 1.1. przewiduje organizację szkoleń, które podniosą kompetencje członków lokalnej społeczności w zakresie projektowania innowacji. Umiejętności te zostaną następnie wykorzystane w czasie projektowania koncepcji inteligentnych wsi (przedsięwzięcie 1.2.). Lokalne organizacje otrzymają również wsparcie na wdrażanie rozwiązań zgodnych z tymi koncepcjami, które będzie uzupełnieniem działań w tym zakresie przewidzianych w Planie Strategicznym dla Wspólnej Polityki Rolnej.

Cel 2. Inwestycje w kapitał ludzki

Cel nr 2 zostanie osiągnięty poprzez realizację czterech przedsięwzięć. Ich realizacja będzie finansowana w ramach PS WPR (EFRROW):

- 2.1. Dopuszaenie organizacji pozarządowych
- 2.2. Tworzenie, modernizacja, wyposażenie lub aktywizacja miejsc integracji mieszkańców
- 2.3. Zwiększanie dostępności do infrastruktury publicznej
- 2.4. Inicjatywy aktywizujące ludzi młodych i/lub seniorów

Działania w ramach celu nr 2 zmierzać będą do maksymalizacji pozytywnego wpływu, jaki ma na rozwój obszaru LGD jeden z największych jego atutów, czyli wysokiej jakości kapitał ludzki. Jest on tutaj rozumiany bardzo szeroko, jako wiedza, doświadczenie, umiejętności i kompetencje członków lokalnej społeczności. Są one niezbędne do wykorzystania szans rozwojowych stojących przed obszarem Lokalnej Grupy Działania „Perły Czarnej Nidy”. Wysokiej jakości kapitał ludzki ułatwia również niwelowanie zagrożeń rozwojowych. Co więcej, działania na rzecz rozwoju kompetencji członków lokalnej społeczności mogą generować wartość dodaną dzięki zwiększaniu poziomu

zaufania społecznego, promowaniu idei partnerstwa i współpracy oraz ułatwianiu implementacji innowacyjnych rozwiązań.

Twórcy LSR wychodzą z założenia, że istotną częścią działań na rzecz rozwoju kompetencji i zdolności członków lokalnej społeczności są inicjatywy na rzecz poprawy jakości życia. Z tego względu podjęte zostaną działania na rzecz zwiększenia dostępności infrastruktury publicznej (przedsięwzięcie 2.3.). Osobne przedsięwzięcie (P.2.2.) poświęcone będzie modernizacji, tworzeniu, wyposażeniu i aktywizacji miejsc spotkań dla mieszkańców. Jest to bezpośrednia odpowiedź na problemy w tym zakresie zgłaszane przez mieszkańców, którzy wzięli udział w konsultacjach społecznych. Oczekuje się, że operacje te przyniosą dodatkowe korzyści, ponieważ z przeprowadzonej diagnozy potrzeb wynika, że projekty infrastrukturalne pozytywnie wpływają na wykorzystywanie szans rozwojowych obszaru LGD. Przyjęty sposób realizacji przedsięwzięcia 2.2. (operacje w partnerstwie) będzie dodatkowo sprzyjał budowaniu potencjału współpracy pomiędzy podmiotami z obszaru LGD.

Ważnym obszarem wsparcia w celu nr 2 jest pomoc kierowana do organizacji pozarządowych. Będzie ona uzupełnieniem działań zaplanowanych w tym względzie w celu nr 1. Organizacje pozarządowe zostaną doposażone (przedsięwzięcie 2.1.), a zwiększenie ich potencjału powinno znaleźć wyraz w podjęciu nowych inicjatyw na rzecz osób młodych i seniorów (przedsięwzięcie 2.4.).

Potrzeby w zakresie inwestowania w kapitał ludzki są duże. Z tego względu LGD podejmie starania o pozyskanie dodatkowych środków na realizację LSR, które wesprą realizację przedsięwzięć przypisanych do celu 2. Pierwszym proponowanym źródłem dodatkowego wsparcia jest program „Fundusze Europejskie dla Świętokrzyskiego 2021-2027”, a konkretnie przewidziane w nim działania finansowane z Europejskiego Funduszu Społecznego Plus. Wynika to ze zgodności tego programu z przeprowadzoną przez Lokalną Grupę Działania „Perły Czarnej Nidy” diagnozą potrzeb. Drugim proponowanym źródłem dodatkowych środków finansowych jest rządowy Program wieloletni na rzecz Osób Starszych „Aktywni+”. Szczegóły na temat proponowanych do realizacji dodatkowych projektów komplementarnych wobec przedsięwzięć LSR zostały przedstawione w poniższej tabeli.

Planowane działania	Proponowane źródło finansowania
Wykorzystanie instrumentów aktywnej integracji (w szczególności aktywizacji edukacyjnej, społecznej oraz zawodowej) prowadzące do integracji społecznej oraz do zwiększenia zatrudnienia osób znajdujących się w niekorzystnej sytuacji (osób biernych zawodowo, osób z niepełnosprawnościami oraz osób zagrożonych ubóstwem i wykluczeniem społecznym).	Europejski Fundusz Społeczny Plus (EFS+) w ramach Programu Fundusze Europejskie dla Świętokrzyskiego 2021-2027, Priorytet 9: Usługi społeczne i zdrowotne, cel szczegółowy (h) Wspieranie aktywnego włączenia społecznego w celu promowania równości szans, niedyskryminacji i aktywnego uczestnictwa, oraz zwiększanie zdolności do zatrudnienia, w szczególności grup w niekorzystnej sytuacji.
Projekty związane ze świadczeniem usług społecznych/zdrowotnych dla osób starszych	Europejski Fundusz Społeczny Plus (EFS+) w ramach Programu Fundusze Europejskie dla Świętokrzyskiego 2021-2027, Priorytet 9: Usługi społeczne i zdrowotne, cel szczegółowy (k) Zwiększanie równego i szybkiego dostępu do dobrej jakości, trwałych i przystępnych cenowo usług, w tym usług, które wspierają dostęp do mieszkań oraz opieki skoncentrowanej na osobie, w tym opieki zdrowotnej modernizacja systemów ochrony socjalnej, w tym wspieranie dostępu do ochrony socjalnej, ze szczególnym uwzględnieniem dzieci i grup w niekorzystnej sytuacji; poprawa dostępności, w tym dla osób z

	niepełnosprawnościami, skuteczności i odporności systemów ochrony zdrowia i usług opieki długoterminowej.
Rozwój kompetencji osób młodych, kobiet oraz osób poszukujących zatrudnienia.	Europejski Fundusz Społeczny Plus (EFS+) w ramach Programu Fundusze Europejskie dla Świętokrzyskiego 2021-2027, Priorytet 8: Edukacja na wszystkich etapach życia, cel szczegółowy (g) Wspieranie uczenia się przez całe życie, w szczególności elastycznych możliwości podnoszenia i zmiany kwalifikacji dla wszystkich, z uwzględnieniem umiejętności w zakresie przedsiębiorczości i kompetencji cyfrowych, lepsze przewidywanie zmian i zapotrzebowania na nowe umiejętności na podstawie potrzeb rynku pracy, ułatwianie zmian ścieżki kariery zawodowej i wspieranie mobilności zawodowej.
Rozwój Uniwersytetów III Wieku	Program wieloletni na rzecz Osób Starszych „Aktywni+”.

Tabela 23. Proponowane dodatkowe źródła finansowania działań LGD.

Szczegółowy harmonogram osiągania poszczególnych wskaźników przedstawiony został w Rozdziale 8 „Plan działania” oraz w załączniku nr 2. Został on opracowany na podstawie wyników konsultacji społecznych oraz doświadczeń w zakresie realizacji LSR zgromadzonych dotychczas przez Lokalną Grupę Działania „Perły Czarnej Nidy”. W pierwszej kolejności podjęta zostanie realizacja przedsięwzięć infrastrukturalnych (P.2.3. i P.3.2.). Zaplanowana logika interwencji powoduje, że priorytetowe potraktowane zostaną operacje, animacyjne (P.1.1.) oraz ukierunkowujące realizację innych przedsięwzięć (P.1.2.).

Cel 3. Wykorzystanie potencjału gospodarczego obszaru LGD

Główną ideą przyświecającą procesowi formułowania celów Lokalnej Strategii Rozwoju było dążenie do uwydatnienia i wykorzystania mocnych stron obszaru LGD. Szczególnie dużo uwagi poświęcono tym jego atutom, które w największym stopniu pozwalają wykorzystać szanse rozwojowe. Z tego względu nie może dziwić, że w ramach wdrażania LSR wspierany będzie rozwój gospodarczy obszaru.

Do celu nr 3 przypisano 4 przedsięwzięcia. Ich realizacja będzie finansowana w ramach PS WPR (EFRROW) oraz FESW (EFRR):

- 3.1. Sieciowanie podmiotów działających w sektorze czasu wolnego i turystyki
- 3.2. Infrastruktura turystyczna (EFRR)
- 3.3. Podejmowanie działalności gospodarczej
- 3.4. Rozwijanie działalności gospodarczej.

Działania w celu nr 3 prowadzone będą w trzech wymiarach. Pierwszym z nich jest wsparcie rozwoju sektora turystycznego. Drugi to pomoc osobom planującym założyć nowe podmioty gospodarcze, w tym zwłaszcza osobom młodym do 25 roku życia oraz osobom poszukującym zatrudnienia stanowiącym zdiagnozowaną grupę w niekorzystnej sytuacji. Trzeci obszar obejmie udzielenie pomocy przedsiębiorcom działającym w branżach posiadających potencjał do tworzenia miejsc pracy.

Nieco więcej uwagi warto poświęcić planom dotyczącym rozwoju sektora turystycznego. W porównaniu z innymi branżami jest to obecnie niszowa gałąź gospodarki. Ma ona jednak potencjał rozwojowy, który był urzeczywistniany w ostatnich latach. Potencjał ten jest wypadkową korzystnego położenia oraz ciekawych zasobów przyrodniczych i kulturowych. Na obszarze LGD występują pojedyncze atrakcje, które przyciągają osoby z zewnątrz. Są to między innymi zamek w Chęcinach, Jaskinia Raj czy spływy kajakowe. Odwiedzających przyciągają też odbywające się tutaj imprezy sportowe. Strategicznym celem obszaru LGD jest maksymalizacja zysków osiąganych z tej działalności oraz zapewnienie przedsiębiorcom działającym w branży czasu wolnego stabilnych dochodów. Temu służyć będzie seria

szkoleń planowanych w przedsięwzięciu 2.1., które mają min zachęci podmioty działające w branży turystycznej do współpracy i tworzenia produktów sieciowych.

Analiza SWOT jednoznacznie wykazała, że infrastruktura jest czynnikiem, który korzystnie wpływa na wykorzystywanie szans rozwojowych. Z tego względu Lokalna Grupa Działania „Perły Czarnej Nidy” zrealizuje finansowane z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego przedsięwzięcie 3.2., które umożliwi poprawę infrastruktury turystycznej w partnerskich gminach.

Przedsięwzięcia 3.3. i 3.4. będą dotyczyć, odpowiednio, tworzenia i rozwijania działalności gospodarczej. Będą one kontynuacją podobnych działań, które były realizowane w czasie wdrażania poprzedniej Lokalnej Strategii Rozwoju. Należy jednak zwrócić uwagę na nowe aspekty tych przedsięwzięć, które wynikają z diagnozy potrzeb przeprowadzonej na potrzeby niniejszej LSR. Wspierane będą jedynie wybrane branże gospodarcze, które w największym stopniu wpisują się w zakresy tematyczne Strategii. Branże te zostały wyszczególnione w opisie przedsięwzięć 3.3. i 3.4. Wprowadzono nową definicję innowacyjności, która powinna być uwzględniana przez wnioskodawców. Jej celem jest lepsze pobudzanie innowacyjnego potencjału obszaru. Szczegółowe informacje na temat definiowania innowacyjności podano w rozdziale VII. Potencjalni beneficjenci planujący tworzenie innowacyjnych rozwiązań będą mogli skorzystać ze wsparcia doradczego, którego Lokalna Grupa Działania „Perły Czarnej Nidy” udzielać będzie dla potencjalnych beneficjentów i mieszkańców obszaru LGD. Istotnym aspektem działań kierowanych do przyszłych przedsiębiorców (P.3.3.) będzie także to, że szczególnie wspierane będą operacje realizowane przez osoby młode do 25 roku życia i/lub osoby poszukujące zatrudnienia. W przypadku przedsięwzięcia 3.4. (rozwijanie działalności gospodarczej) premiowane będą operacje przewidujące tworzenie miejsc pracy dla członków tych dwóch grup.

Przedstawienie celów z podziałem na źródła finansowania.

W poniższej tabeli przedstawiono źródła finansowania celów LSR. Wskazano w niej także wskaźniki rezultatu przypisane do programów, z których finansowana będzie realizacja LSR.

Cel LSR	Źródła finansowania przedsięwzięć w ramach celu LSR	Wskaźniki rezultatu zgodne ze wskaźnikami programów, z których finansowana jest realizacja celu
<p>Cel 1.</p> <p>Innowacje w ramach koncepcji inteligentnych wsi.</p>	<p>PS WPR (EFRROW)</p>	<p>R.1. Poprawa realizacji celów dzięki wiedzy i innowacjom: liczba osób korzystających z doradztwa, szkoleń, wymiany wiedzy lub biorących udział w grupach operacyjnych europejskiego partnerstwa innowacyjnego (EPI) wspieranych w ramach WPR, by zwiększyć zrównoważoną efektywność gospodarczą, społeczną, środowiskową, klimatyczną i w zakresie gospodarowania zasobami. Jednostka miary: liczba osób.</p> <p>R.40. Inteligentna przemiana gospodarki wiejskiej: liczba wspieranych strategii inteligentnych wsi. Jednostka miary: Liczba strategii.</p> <p>R.41 łączenie obszarów wiejskich w Europie: odsetek ludności wiejskiej korzystającej z lepszego dostępu do usług i infrastruktury dzięki wsparciu z WPR. Jednostka miary: liczba osób.</p>

<p>Cel 2.</p> <p>Inwestycje w kapitał ludzki.</p>	<p>PS WPR (EFRROW)</p>	<p>R. 41. Łączenie obszarów wiejskich w Europie: odsetek ludności wiejskiej korzystającej z lepszego dostępu do usług i infrastruktury dzięki wsparciu z WPR. Jednostka miary: liczba osób.</p> <p>R.42. Promowanie włączenia społecznego: liczba osób objętych wspieranymi projektami włączenia społecznego. Jednostka miary: liczba osób.</p> <p>R.1 Poprawa realizacji celów dzięki wiedzy i innowacjom: liczba osób korzystających z doradztwa, szkoleń, wymiany wiedzy lub biorących udział w grupach operacyjnych europejskiego partnerstwa innowacyjnego (EPI) wspieranych w ramach WPR, by zwiększyć zrównoważoną efektywność gospodarczą, społeczną, środowiskową, klimatyczną i w zakresie gospodarowania zasobami. Jednostka miary: liczba osób.</p>
<p>Cel 3.</p> <p>Wykorzystanie potencjału gospodarczego obszaru LGD.</p>	<p>PS WPR (EFRROW)</p>	<p>R.1. Poprawa realizacji celów dzięki wiedzy i innowacjom: liczba osób korzystających z doradztwa, szkoleń, wymiany wiedzy lub biorących udział w grupach operacyjnych europejskiego partnerstwa innowacyjnego (EPI) wspieranych w ramach WPR, by zwiększyć zrównoważoną efektywność gospodarczą, społeczną, środowiskową, klimatyczną i w zakresie gospodarowania zasobami. Jednostka miary: liczba osób.</p> <p>R.37 Wzrost gospodarczy i zatrudnienie na obszarach wiejskich: nowe miejsca pracy objęte wsparciem w ramach projektów WPR. Jednostka miary: Liczba utworzonych miejsc pracy.</p>
	<p>FESW (EFRR)</p>	<p>RCR77. Liczba osób odwiedzających obiekty kulturalne i turystyczne objęte wsparciem</p>

Tabela 24. Przedstawienie celów z podziałem na źródła finansowania.

Opis przedsięwzięć przypisanych do celu 1 - Innowacje w ramach koncepcji inteligentnych wsi.

Poniższa tabela zestawia przedsięwzięcia w celu 1 z przypisanymi do nich wskaźnikami produktu. Zestawienie to ukazuje komplementarność przedsięwzięć, które wspólnie mają przyczynić się do osiągnięcia wskaźników rezultatów związanych z celem 1.

Nr przedsięwzięcia	Nazwa przedsięwzięcia	Sposób realizacji	Wskaźnik produktu	Jednostka miary	Wartość początkowa	Wartość docelowa
P.1.1.	Animowanie społeczności do wdrażania innowacji	Konkurs z udziałem	Liczba szkoleń	Szkolenie	0	9

		operacji własnej				
P.1.2.	Przygotowanie koncepcji inteligentnych wsi	Projekt grantowy	Liczba opracowanych koncepcji inteligentnych wsi	Sztuka	0	9
P.1.3.	Wdrażanie innowacji przez organizacje pozarządowe	Projekt grantowy	Liczba zadań grantowych polegających na wdrożeniu innowacyjnych rozwiązań	Operacja	0	9

Tabela 25. Wskaźniki produktu w przedsięwzięciach w celu 1.

Przedsięwzięcie 1.1. Animowanie społeczności do wdrażania innowacji

Przedsięwzięcie jest kierowane do członków lokalnej społeczności reprezentujących wszystkie grupy interesów. Do udziału w jego realizacji będą w szczególności zachęceni przedstawiciele organizacji pozarządowych, sołtysi, członkowie grup nieformalnych, osoby młode oraz seniorzy. Są to grupy osób, które będą brać następnie udział w realizacji kolejnych inicjatyw związanych ze zwiększaniem innowacyjności obszaru.

W czasie wdrażania poprzedniej Lokalnej Strategii Rozwoju zrealizowano bardzo udane operacje, których celem było zaangażowanie członków lokalnej społeczności w tworzenie innowacyjnych rozwiązań. Przedsięwzięcie 1.1. wykorzystuje zdobyte wówczas doświadczenia. Jego celem jest udzielenie wsparcia szkoleniowego członkom lokalnej społeczności i podniesienie ich kompetencji w zakresie projektowania nowatorskich rozwiązań. Ważną częścią przedsięwzięcia będą szkolenia dotyczące tworzenia koncepcji inteligentnych wsi. Szkolenia będą się skupiały na przekazywaniu konkretnych umiejętności tak, by uczestniczące w nich osoby były w stanie w przyszłości samodzielnie proponować nowoczesne rozwiązania i uwzględniać je w propozycjach operacji przygotowywanych w ramach wdrażania LSR. Szkolenia będą odbywały się głównie w formie warsztatów. Dopuszcza się także możliwość organizowania wizyt studyjnych i szkoleń w formie wyjazdowej.

Przedsięwzięcie 1.1. zrealizowane zostanie w formie konkursu z udziałem operacji własnej. Za takim udziałem LGD w realizacji przedsięwzięcia stoi kilka istotnych argumentów. Pierwszym z nich jest zakres tematyczny szkoleń, który wykracza poza standardowe usługi edukacyjne oferowane na rynku. Szkolenia muszą być dopasowane do potrzeb lokalnej społeczności i wspierać realizację celów LSR. Po drugie, konieczne jest zapewnienie wysokiej jakości realizowanych działań, ponieważ zależeć będzie od nich poziom innych przedsięwzięć w ramach wdrażania Lokalnej Strategii Rozwoju. Po trzecie, fakt, że operacja może być realizowana przez LGD, zwiększy konkurencyjność i podniesie jakość składanych projektów powodując, że wybrany do realizacji wniosek spełniał będzie wysokie standardy i oczekiwania społeczności lokalnej zaangażowanej w rozwój regionu i tworzenie LSR.

Do przedsięwzięcia 1.1. przyporządkowano wskaźnik produktu „Liczba szkoleń”, który trafnie oddaje zadania, które będą dzięki niej realizowane.

Przedsięwzięcie będzie realizowane w ramach zakresu „Kształtowanie świadomości obywatelskiej o znaczeniu zrównoważonego rolnictwa, gospodarki rolno-spożywczej, zielonej gospodarki, biogospodarki, wsparcie rozwoju wiedzy i umiejętności w zakresie innowacyjności, cyfryzacji lub przedsiębiorczości, a także wzmacnianie programów edukacji liderów życia publicznego i społecznego, z wyłączeniem inwestycji infrastrukturalnych.

Przedsięwzięcie 1.2. Przygotowanie koncepcji inteligentnych wsi

Smart village czyli inteligentne wsie to nowe podejście do rozwiązywania problemów lokalnych społeczności. Uwzględnia ono wykorzystanie nowych technologii, w tym technologii cyfrowych. Może ono dotyczyć bardzo

szerokiego zestawu tematów, w tym między innymi infrastruktury, przedsiębiorczości, kultury, integracji społeczności, usług społecznych, ochrony zasobów przyrodniczych. Konceptcje inteligentnych wsi bardzo dobrze wpisują się w specyfikę obszaru „LGD Perły Czarnej Nidy”, którego ważnymi zasobami są wysokie kompetencje mieszkańców, aktywne organizacje pozarządowe i atrakcyjne środowisko naturalne oraz dziedzictwo kulturowe. Są to zasoby, które mogą zostać wykorzystane w czasie tworzenia innowacji zgodnie z ideą smart village. Jednocześnie obszar LGD to region rozwijający się gospodarczo, który potrzebuje nowych pomysłów na tworzenie atrakcyjnych miejsc pracy. Realizacja przedsięwzięcia 1.2., w ramach którego przygotowane zostaną konceptcje inteligentnych wsi przyniesie wiele korzyści związanych z aktywizacją i sieciowaniem mieszkańców obszaru oraz opracowaniem propozycji nowych rozwiązań. Co więcej, umożliwi ono członkom lokalnej społeczności pozyskiwanie dodatkowych środków finansowych w ramach realizacji PS WPR (interwencja I.10.10 - Infrastruktura na obszarach wiejskich oraz wdrożenie koncepcji inteligentnych wsi).

Konceptcje inteligentnych wsi opracowane zostaną w ramach projektu grantowego. Konceptcje muszą zawierać następujące elementy:

- a) opis procesu opracowania koncepcji, w tym przeprowadzenia ze społecznością obszaru konsultacji wyników prac partnerstwa,
- b) uproszczoną analizę SWOT obszaru objętego tą koncepcją,
- c) plan włączenia społeczności w późniejszą ewentualną realizację tej koncepcji, z uwzględnieniem roli sołtysa lub rady sołeckiej w tym procesie,
- d) listę projektów, które składać się będą na realizację tej koncepcji, uwzględniających komponent cyfrowy lub środowiskowy lub klimatyczny.

Grantobiorcy przygotowujący konceptcje inteligentnych wsi powinni uwzględnić w nich w szczególności tematy, które mogą wspierać osiągnięcie celów LSR:

- potrzeby osób w niekorzystnej sytuacji (osób poszukujących zatrudnienia),
- problematykę ochrony dziedzictwa przyrodniczego,
- poprawę dostępności infrastruktury i wykorzystanie jej do podejmowania inicjatyw na rzecz rozwoju obszaru,
- integrację lokalnej społeczności.

Należy również zwrócić uwagę, że konceptcje inteligentnych wsi powinny być odpowiedzią na precyzyjnie zdiagnozowane potrzeby konkretnych, niewielkich społeczności. Z tego względu zaleca się tworzenie ich z myślą o konkretnych miejscowościach, sołectwach lub ich grupach. Nie rekomenduje się tworzenia koncepcji inteligentnych wsi obejmujących całe gminy. Dobrą praktyką jest angażowanie w opracowanie koncepcji sołtysów.

Przedsięwzięcie 1.2. Przygotowanie koncepcji inteligentnych wsi

Źródło finansowania	EFRROW (PS WPR)
Sposób realizacji	Projekt grantowy
Możliwość realizacji operacji w partnerstwie z podmiotami z obszaru LGD	Nie
Możliwość realizacji operacji partnerskich z podmiotami spoza obszaru LGD	Nie
Możliwe zakresy wsparcia	Projekt grantowy: opracowanie koncepcji inteligentnej wsi zgodnej z wymogami określonymi w PS WPR.
Katalog wnioskodawców	Projekt grantowy: NGO, sołtysi

Wskaźnik produktu	Liczba opracowanych koncepcji inteligentnych wsi
--------------------------	--

Tabela 26. Przedsięwzięcie 1.2. Przygotowanie koncepcji inteligentnych wsi.

Przedsięwzięcie 1.3. Wdrażanie innowacji przez organizacje pozarządowe.

Intencją twórców Lokalnej Strategii Rozwoju było udzielenie członkom społeczności lokalnej kompleksowego wsparcia w zakresie wdrażania innowacji. Dlatego plan pobudzania innowacyjności obszaru przewiduje nie tylko wsparcie w zakresie generowania nowych pomysłów na rozwój obszaru, ale również na ich realizację.

Przedsięwzięcie 1.3. to projekt grantowy, w którego realizację będą mogły włączyć się lokalne organizacje pozarządowe. Jego celem będzie wsparcie procesu wdrażania koncepcji inteligentnych wsi. Będzie on mógł uwzględniać projekty infrastrukturalne i gospodarcze, na których społeczności lokalne będą musiały pozyskiwać środki zewnętrzne, np. z innych niż LEADER interwencji uwzględnionych w Planie Strategicznym dla Wspólnej Polityki Rolnej. Koncepcje inteligentnych wsi będą mogły jednak uwzględniać działania mniej kosztochłonne, które będą wdrażane bezpośrednio przez członków lokalnej społeczności. Z tego względu, w ramach przedsięwzięcia 1.3. będzie udzielane wsparcie na implementowanie innowacji społecznych zgodnych z co najmniej jedną koncepcją inteligentnej wsi przygotowaną na obszarze Lokalnej Grupy Działania „Perły Czarnej Nidy”. Oczekuje się, że rozwiązania te będą miały status co najmniej innowacji imitującej, zgodnie ze skalą oceny nowatorskich projektów zaprezentowaną w rozdziale VII.

Celem przedsięwzięcia 1.3. jest nie tylko wdrożenie konkretnych nowatorskich rozwiązań, ale również budowanie społeczności, wokół działań na rzecz urzeczywistniania koncepcji inteligentnych wsi. Wsparze to ich realizację oraz zwiększy szanse na pojawianie się kolejnych innowacyjnych rozwiązań w przyszłości. Istotnym celem jest też wyposażenie przedstawicieli organizacji pozarządowych w nowe kompetencje oraz wzmocnienie ich pozycji w lokalnych społecznościach.

Przedsięwzięcie 1.3. Wdrażanie innowacji przez organizacje pozarządowe

Źródło finansowania	EFROW (PS WPR)
Sposób realizacji	Projekt grantowy
Możliwość realizacji operacji w partnerstwie z podmiotami z obszaru LGD	Nie
Możliwość realizacji operacji partnerskich z podmiotami spoza obszaru LGD	Nie
Możliwe zakresy wsparcia	Wdrażanie rozwiązań zgodnych z zawartą w LSR definicją innowacyjności oraz z przynajmniej jedną koncepcją inteligentnej wsi opracowaną na obszarze LSR.
Katalog wnioskodawców	Organizacje pozarządowe
Wskaźnik produktu	Liczba zadań grantowych polegających na wdrożeniu innowacyjnych rozwiązań
Zakres wsparcia z PS WPR	Przedsięwzięcie 1.3 będzie realizowało min. zadania wynikające z opracowanych koncepcji inteligentnych wsi . Ponieważ koncepcje nie zostały jeszcze opracowane zakłada się, że będą to projekty wpisujące się w zakresy określone w PS WPR za wyjątkiem zakresów dotyczących rozwoju przedsiębiorczości.

Tabela 27. Przedsięwzięcie 1.3. Wdrażanie innowacji przez organizacje pozarządowe.

Uzasadnieniem dla wyboru projektu grantowego jako sposobu realizacji przedsięwzięcia 1.3. jest dążenie do wygenerowania wartości dodanej wynikającej z zaangażowania w proces wdrażania innowacji organizacji pozarządowych. Do przedsięwzięcia 1.3. przypisano wskaźnik produktu „Liczba zadań grantowych polegających na wdrożeniu nowych rozwiązań”. Ma on pozwolić na precyzyjne określenie bezpośrednich efektów realizacji projektu grantowego. Ponadto, ukierunkowuje on grantobiorców na właściwy zakres tematyczny. Konstrukcja wskaźnika umożliwia wdrożenie więcej niż jednego nowego rozwiązania w ramach pojedynczego grantu.

Opis przedsięwzięć przypisanych do celu 2 - Inwestycje w kapitał ludzki.

Do celu nr 2 przypisanych zostało 4 przedsięwzięcia, których wspólnym zamierzeniem jest rozwój kapitału ludzkiego stanowiącego cenny zasób lokalnej społeczności. W poniższej tabeli wymieniono wszystkie te przedsięwzięcia oraz zestawiono je z przypisanymi do nich wskaźnikami produktu.

Nr przedsięwzięcia	Nazwa przedsięwzięcia	Sposób realizacji	Wskaźnik produktu	Jednostka miary	Wartość początkowa	Wartość docelowa
P.2.1.	Doposażenie organizacji pozarządowych	Projekt grantowy	Liczba zadań grantowych polegających na doposażeniu organizacji pozarządowych	operacja	0	9
P.2.2.	Tworzenie, modernizacja, wyposażenie lub aktywizacja miejsc integracji mieszkańców	Konkurs - operacje w partnerstwie	Liczba nowych/zmodernizowanych/wyposażonych/zaktywizowanych miejsc integracji mieszkańców	Sztuka	0	3
P.2.3.	Zwiększanie dostępności do infrastruktury publicznej	Konkurs	Liczba nowych lub zmodernizowanych obiektów infrastruktury publicznej	Sztuka	0	8
P.2.4.	Inicjatywy aktywizujące ludzi młodych i/lub seniorów	Projekt grantowy	Liczba wydarzeń	Wydarzenie	0	6

Tabela 28. Wskaźniki produktu w przedsięwzięciach w celu 2.

Przedsięwzięcie 2.1. Doposażenie organizacji pozarządowych

Celem przedsięwzięcia 2.1. jest wsparcie organizacji pozarządowych w realizacji ich działań statutowych. Przedstawiona w rozdziale IV analiza potrzeb obszaru wykazała, że aktywne organizacje pozarządowe są jego dużym atutem, który pozwala wykorzystywać wiele szans rozwojowych. Aktywność NGO potrzebna jest na pewno w kwestii integracji lokalnej społeczności oraz dbałości o lokalne zasoby przyrodnicze i kulturowe. Ich wspieranie zasadne jest także w kontekście oczekiwań, że wesprą one Lokalną Grupę Działania w realizacji inicjatyw na rzecz zwiększenia innowacyjności społeczności lokalnej.

Organizacje pozarządowe grupują liderów lokalnej społeczności i osoby o kompetencjach szczególnie przydatnych w punktu widzenia jej rozwoju. Wsparcie ich działań statutowych jest więc bezpośrednią inwestycją w kapitał ludzki. Warto jednak zwrócić jeszcze uwagę na inny istotny aspekt przedsięwzięcia 2.1. Jego realizacja powinna przełożyć się na zwiększenie potencjału NGO do działania w dłuższej perspektywie czasowej. Jego celem nie jest przeprowadzenie ograniczonej czasowo inicjatywy czy punktowej interwencji. Zamierzeniem jest tutaj podniesienie potencjału organizacji pozarządowych do samodzielnego podejmowania kolejnych działań na rzecz

lokalnej społeczności. Można zatem stwierdzić, że przedsięwzięcie 2.1. zostało pomyślane jako działanie, które będzie generować wartość dodaną interwencji LEADER.

Na poziomie opisu przedsięwzięcia nie precyzuje się jakie konkretnie elementy wyposażenia będą mogły zostać zakupione przez beneficjentów. Wynika to z chęci wsparcia zróżnicowanych organizacji pozarządowych, które mają potencjał do kierowania swoich działań do różnych grup mieszkańców. Na poziomie kryteriów wyboru promowane będą jednak operacje, które uwzględniają potrzeby osób młodych (do 25 roku życia), seniorów (powyżej 60 roku życia) oraz osób poszukujących zatrudnienia. Innymi słowy, oczekuje się, że beneficjentami wsparcia będą w pierwszej kolejności organizacje działające na rzecz kluczowych grup docelowych opisanych w rozdziale IV.

Przedsięwzięcie 2.1. Doposażenie organizacji pozarządowych

Źródło finansowania	EFRRROW (PS WPR)
Sposób realizacji	Projekt grantowy
Możliwość realizacji operacji w partnerstwie z podmiotami z obszaru LGD	Nie
Możliwość realizacji operacji partnerskich z podmiotami spoza obszaru LGD	Nie
Możliwe do realizacji zadania	Zakup wyposażenia niezbędnego do prowadzenia działalności statutowej przez organizacje pozarządowe.
Katalog wnioskodawców	Organizacje pozarządowe
Wskaźnik produktu	Liczba zadań grantowych polegających na doposażeniu organizacji pozarządowych
Zakresy wsparcia z PS WPR	Poprawa dostępu do usług dla lokalnych społeczności, z wyłączeniem inwestycji infrastrukturalnych; Włączenie społeczne seniorów ludzi młodych lub w niekorzystnej sytuacji; Ochrona dziedzictwa kulturowego lub przyrodniczego polskiej wsi

Tabela 29. Przedsięwzięcie 2.1. Doposażenie organizacji pozarządowych.

Decyzja o realizacji przedsięwzięcia 2.1. w formie projektu grantowego wynika z wyboru jego grupy docelowej, którą są NGO. Doświadczenia z okresu wdrażania poprzedniej Lokalnej Strategii Rozwoju dowiodły, że jest to skuteczny sposób aktywizowania organizacji pozarządowych. Przyjęty wskaźnik produktu ukierunkowuje grantobiorców na zakres tematyczny przedsięwzięcia. Zgodnie z wytycznymi w zakresie wdrażania interwencji LEADER w projekcie grantowym nie są dopuszczone operacje realizowane w partnerstwie z innymi podmiotami (taka możliwość istnieje jedynie w przypadku konkursów). Niemniej oczekuje się, że realizacja projektu grantowego będzie dawała wartość dodaną w postaci sieciowania zaangażowanych w niego podmiotów.

Przedsięwzięcie 2.2. Tworzenie, modernizacja, wyposażenie lub aktywizacja miejsc spotkań mieszkańców
Przedsięwzięcie 2.2. wprost odpowiada na zdiagnozowane w czasie konsultacji społecznych problemy lokalnej społeczności. Jej członkowie postrzegają kwestie relacji między różnymi grupami mieszkańców jako szczególnie istotną. Problem ten nie ogranicza się jedynie do potencjalnych wyzwań związanych z napływem nowych mieszkańców. Uczestnicy konsultacji zwracali też uwagę na kwestię relacji międzypokoleniowych oraz współpracę pomiędzy mieszkańcami różnych miejscowości.

W ramach przedsięwzięcia 2.2. będzie tworzona lub modernizowana infrastruktura, która służy organizacji spotkań i wspólnemu spędzaniu czasu. Możliwe będzie także wyposażenie istniejących obiektów lub podejmowanie inicjatyw, służących ich aktywizacji rozumianej jako lepsze wykorzystanie w celu integrowania mieszkańców.

Miejsca integracji mieszkańców to bardzo szeroka kategoria, do której zaliczają się zarówno budynki (np. świetlice), jak i obiekty na świeżym powietrzu (np. wiaty). Infrastruktura ta została określona pojemnym określeniem „miejsca spotkań” ze względu na to, że intencją twórców Lokalnej Strategii Rozwoju nie było nadmierne ograniczanie możliwości działania poszczególnych wnioskodawców. Oczekuje się raczej tego, że powstające, modernizowane lub wyposażane obiekty będą dostosowane do potrzeb członków społeczności.

Tworzenie miejsc spotkań może wiązać się z powstawaniem innowacyjnych rozwiązań. Z tego względu szczególnie promowane będą operacje zgodne z zawartą w rozdziale VII definicją innowacyjności.

Integrowanie społeczności jest wprost powiązane z naczelną zasadą, jaką kieruje się Lokalna Grupa Działania „Perły Czarnej Nidy”, czyli ideą inkluzywności. Z tego względu wnioskodawcy składający propozycje operacji w ramach przedsięwzięcia 2.2. powinni szczególną uwagę zwracać na grupy mieszkańców o szczególnych potrzebach, w tym ludzi młodych do 25 roku życia, seniorów powyżej 60 roku życia oraz osób poszukujących zatrudnienia.

Unikatową cechą przedsięwzięcia 2.2. jest to, że do udziału w konkursie dopuszczone zostaną jedynie partnerstwa złożone z podmiotów działających na obszarze LGD „Perły Czarnej Nidy”. Co do zasady operacje w partnerstwie dopuszczone są w każdym przedsięwzięciu, w którym nabory prowadzone będą w formie konkursów. Realizacja takich operacji zwiększa wartość dodaną procesu wdrażania Lokalnej Strategii Rozwoju. Z tego względu, oprócz stworzenia możliwości realizacji wspólnych operacji, twórcy dokumentu strategicznego postanowili zagwarantować to, że partnerstwa rzeczywiście powstaną poprzez zarezerwowanie dla nich możliwości ubiegania się o wsparcie w ramach przedsięwzięcia 2.2. Wybór tego przedsięwzięcia nie jest przypadkowy. Jest ono nakierowane na integrację mieszkańców, co w naturalny sposób zwraca uwagę na współpracę pomiędzy różnymi podmiotami. Oczekuje się także, że wspólna realizacja operacji może przynieść dodatkowe korzyści w postaci ograniczania kosztów inwestycji, np. dzięki wspólnemu zleceniu prac jednemu wykonawcy.

Przedsięwzięcie 2.2. Tworzenie, modernizacja, wyposażenie lub aktywizacja miejsc integracji mieszkańców

Źródło finansowania	EFRRROW (PS WPR)
Sposób realizacji	Operacje w partnerstwie
Możliwość realizacji operacji w partnerstwie z podmiotami z obszaru LGD	Tak
Możliwość realizacji operacji partnerskich z podmiotami spoza obszaru LGD	Nie
Możliwe zakresy wsparcia	Budowa lub modernizacja ogólnodostępnych obiektów służących jako miejsca spotkań dla członków lokalnej społeczności, wyposażenie tych miejsc bądź podejmowanie inicjatyw ożywiających działalność w tych miejscach.
Katalog wnioskodawców	Jednostki sektora finansów publicznych, organizacje pozarządowe
Wskaźnik produktu	Liczba nowych/zmodernizowanych/wyposażonych/zaktywizowanych miejsc integracji mieszkańców
Zakresy wsparcia z PS WPR	Poprawa dostępu do małej infrastruktury publicznej; Włączenie społeczne seniorów, ludzi młodych lubi osób w niekorzystnej sytuacji;

	<p>Ochrona dziedzictwa kulturowego lub przyrodniczego polskiej wsi;</p> <p>Poprawa dostępu do usług dla lokalnych społeczności, z wyłączeniem inwestycji infrastrukturalnych;</p> <p>Kształtowanie świadomości obywatelskiej o znaczeniu zrównoważonego rolnictwa, gospodarki rolno-spożywczej, zielonej gospodarki, biogospodarki, a także wzmacnianie programów edukacji liderów życia publicznego i społecznego, z wyłączeniem inwestycji infrastrukturalnych.</p>
--	---

Tabela 30. Przedsięwzięcie 2.2. Tworzenie, modernizacja, wyposażenie lub aktywizacja miejsc integracji mieszkańców.

Przedsięwzięcie 2.2. nie będzie dopuszczało możliwości składania operacji przez partnerstwa zawierające podmioty spoza obszaru LGD. Wynika to z jego zakresu tematycznego, który nakazuje skupienie uwagi na tworzeniu obiektów dostosowanych do potrzeb społeczności zamieszkującej trzy partnerskie gminy.

Uwzględniony w powyższej tabeli katalog wnioskodawców przewiduje, że działania związane z budową lub modernizacją infrastruktury będą realizowane przez jednostki sektora finansów publicznych, natomiast tzw. działania miękkie przez organizacje pozarządowe. Ograniczenie katalogu wnioskodawców mogących podejmować działania związane z inwestycjami w infrastrukturę do JSFP wynika z propozycji wytycznych w zakresie wdrażania interwencji LEADER, które były procedowane w czasie tworzenia LSR. Dopuszcza się jednak możliwość zwiększenia zestawu możliwych wnioskodawców w tym zakresie w zależności od regulacji obowiązujących w momencie ogłaszania naborów. Nie ulega wątpliwości, że z punktu widzenia zakresu tematycznego przedsięwzięcia, korzystne mogłoby być tworzenie partnerstw nie tylko pomiędzy instytucjami publicznymi, ale także uwzględniających przedstawicieli innych grup interesu.

Przedsięwzięcie 2.3. Zwiększenie dostępności do infrastruktury publicznej

Obszar LGD „Perły Czarnej Nidy” może pochwalić się stosunkowo wysokim poziomem różnego rodzaju infrastruktury publicznej. Przeprowadzona diagnoza wskazuje, że na wielu płaszczyznach wpływa to pozytywnie jego rozwój. Dzięki niej region jest atrakcyjniejszy dla nowych mieszkańców i inwestorów. Infrastruktura wpływa też pozytywnie na aktywność lokalnej społeczności. Ciekawym wnioskiem z analizy potrzeb obszaru jest też to, że infrastruktura publiczna może sprzyjać powstawaniu nowych działalności gospodarczych oraz ułatwiać realizację przedsięwzięć biznesowych związanych z branżą czasu wolnego.

W kontekście tych ustaleń nieco zaskakującym może być przypisanie przedsięwzięcia skupionego na rozwoju infrastruktury do celu związanego z inwestycją w kapitał ludzki. Przedsięwzięcie 2.3. jest jednak ukierunkowane na specyficzny aspekt działań infrastrukturalnych, którym jest zwiększanie dostępności. Tym samym przedsięwzięcie jest inwestycją w aktywizację tych grup mieszkańców, którzy z różnych powodów znajdują się w niekorzystnej sytuacji, która ogranicza ich możliwość korzystania z przestrzeni publicznej.

W ramach przedsięwzięcia 2.3. możliwa będzie budowa lub modernizacja małej infrastruktury publicznej służącej mieszkańcom obszaru. Ze względu na zakres tematyczny celu nr 2, z możliwości uzyskania wsparcia wykluczone zostaną operacje, których efektem będzie zwiększenie dostępności infrastruktury, której głównym przeznaczeniem jest pobudzenie ruchu turystycznego. Wspierana będzie infrastruktura kulturalna, rekreacyjna i sportowa. Nie określa się precyzyjnej definicji pojęcia „mała infrastruktura”. Należy jednak zwrócić uwagę, że zakres operacji jest ograniczony wysokością dostępnego wsparcia, które wynosi maksymalnie 500 tysięcy złotych.

Niedostatki w dostępie do infrastruktury są szczególnie silnie odczuwalne przez osoby, których mobilność jest utrudniona ze względu na sytuację życiową, w tym osoby młode, seniorów oraz osoby poszukujące zatrudnienia. W konkursie preferowane będą propozycje operacji, które będą uwzględniać kwestie dostosowania elementów infrastruktury publicznej do opisanych w rozdziale IV LSR potrzeb którejś z tych grup. Elementy infrastruktury będą

mogły być modernizowane lub budowane od podstaw. W przypadku tworzenia nowych obiektów małej infrastruktury publicznej może to oznaczać tworzenie ich na miejscu, gdzie do tej pory ich brakowało, a więc zwiększenie ich dostępności komunikacyjnej. Możliwe jest także, że projekty nowych obiektów infrastruktury będą zawierać elementy, które uczynią ją lepiej dopasowaną do specyficznych potrzeb konkretnych grup mieszkańców.

Kwestia zwiększania dostępności to obszar tematyczny, w którym mogą pojawiać się nowatorskie rozwiązania. Wnioskodawcy przygotowujący propozycje operacji powinni rozważyć możliwość uwzględnienia w nich elementów innowacyjnych, zgodnie z definicją zawartą w rozdziale VII.

Przedsięwzięcie 2.3. Zwiększenie dostępności do infrastruktury publicznej

Źródło finansowania	EFROW (PS WPR)
Sposób realizacji	Konkurs
Możliwość realizacji operacji w partnerstwie z podmiotami z obszaru LGD	Tak
Możliwość realizacji operacji partnerskich z podmiotami spoza obszaru LGD	Nie
Możliwe zakresy wsparcia	Budowa lub modernizacja ogólnodostępnej infrastruktury rekreacyjnej, sportowej lub kulturalnej, która prowadzi do zwiększenia jej dostępności dla mieszkańców obszaru LGD. Premiowane będą operacje uwzględniające potrzeby osób młodych, seniorów oraz osób poszukujących zatrudnienia.
Katalog wnioskodawców	Jednostki sektora finansów publicznych, organizacje pozarządowe
Wskaźnik produktu	Liczba nowych lub zmodernizowanych obiektów infrastruktury publicznej
Zakres wsparcia z PS WPR	Poprawa dostępu do małej infrastruktury publicznej

Tabela 31. Przedsięwzięcie 2.3. Zwiększenie dostępności do infrastruktury publicznej.

Przedsięwzięcie realizowane będzie w formie konkursu. Jest to uzasadnione ze względu na fakt, że wśród potencjalnych beneficjentów są jednostki sektora publicznego. Oczekuje się także, że realizowane działania będą kosztochłonne, dlatego wsparcie możliwe do udzielenia w ramach projektu grantowego mogłoby być niewystarczające.

Wnioskodawcy będą mieli możliwość realizacji operacji w partnerstwie, a więc we współpracy z innymi podmiotami z obszaru LGD. Wnioski partnerskie powinny być premiowane kryteriami wyboru, zgodnie z zapisami zawartymi w rozdziale VII LSR. Wynika to faktu, że wspólna realizacja operacji będzie generować wartość dodaną w postaci wzmocnienia partnerstwa na terenie gmin wchodzących w skład Lokalnej Grupy Działania. Nie przewiduje się jednak możliwości realizacji projektów partnerskich (wspólnych operacji z podmiotami spoza obszaru LGD „Perły Czarnej Nidy”). Operacje takie nie byłyby uzasadnione ze względu na zakres tematyczny nr 2, czyli wzmocnienie kapitału ludzkiego na terenie gmin Chęciny, Morawica i Nowiny.

W momencie opracowywania Lokalnej Strategii Rozwoju zakładano, że operacje infrastrukturalne będą realizowane przez jednostki sektora finansów publicznych. Nie wyklucza się jednak rozszerzenia katalogu potencjalnych beneficjentów w przyszłości, w zależności od wytycznych w zakresie wdrażania interwencji LEADER, które będą obowiązywać w momencie prowadzenia naborów na przedsięwzięcie 2.3.

Wskaźnik przypisany do przedsięwzięcia 2.3. pozwoli na precyzyjne określenie liczby obiektów, których dostępność została zwiększona.

Przedsięwzięcie 2.4. Inicjatywy aktywizujące ludzi młodych i/lub seniorów.

Wśród zdiagnozowanych zagrożeń dla rozwoju obszaru LGD znajduje się starzenie społeczeństwa. W czasie konsultacji społecznych, jego mieszkańcy zgłaszali także potrzeby w zakresie wzbogacania oferty kierowanej do młodzieży. W ramach przedsięwzięcia 2.4. wsparte zostaną podmioty, które prowadzą działania w tych zakresach tematycznych.

Przedsięwzięcie 2.4. realizowane będzie w formie projektu grantowego. Grantobiorcy będą mogli uzyskać wsparcie na rzecz organizacji wydarzeń aktywizujących ludzi młodych do 25 roku życia i/lub seniorów. Przedsięwzięcie to jest komplementarne z innymi działaniami w ramach celu nr 2. Przykładowo, w realizacji grantów będzie mogło zostać wykorzystane wyposażenie zakupione dzięki przeprowadzeniu przedsięwzięcia 2.1. Wydarzenia aktywizujące będą mogły być realizowane w miejscach spotkań stworzonych lub zmodernizowanych dzięki operacjom w partnerstwie przypisanym do przedsięwzięcia 2.2.

Oczekuje się, że granty dotyczące inicjatyw aktywizacyjnych wygenerują wartość dodaną istotną z punktu widzenia obszaru LGD. Po pierwsze, grantobiorcy będą zachęceni do tego, by w swoich działaniach uwzględniać problematykę ochrony lokalnego dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego. Podejmowanie inicjatyw w tym zakresie może być dobrym pretekstem do włączania osób młodych i seniorów w życie lokalnej społeczności. Jednocześnie, realizacja grantów zwróci uwagę na kwestię zachowania cennego lokalnego dziedzictwa. Włączenie organizacji pozarządowych we wspólną realizację inicjatyw o charakterze społecznym będzie również kluczowe z punktu widzenia planów Lokalnej Grupy Działania dotyczących pozyskiwania środków na wsparcie Uniwersytetów III Wieku oraz projekty społeczne zgodne z programem „Fundusze Europejskie dla Świętokrzyskiego 2021-2027”. W przypadku tych ostatnich chodzi w szczególności o projekty związane ze świadczeniem usług społecznych dla osób starszych oraz Wykorzystanie instrumentów aktywnej integracji. Działania w ramach przedsięwzięcia 2.4. będą komplementarne wobec tych inicjatyw i ułatwią pozyskanie partnerów na rzecz ich ewentualnej realizacji.

Przedsięwzięcie 2.4. Inicjatywy aktywizujące ludzi młodych i/lub seniorów

Źródło finansowania	EFROW (PS WPR)
Sposób realizacji	Projekt grantowy
Możliwość realizacji operacji w partnerstwie z podmiotami z obszaru LGD	Nie
Możliwość realizacji operacji partnerskich z podmiotami spoza obszaru LGD	Nie
Możliwe zakresy wsparcia	Organizacja wydarzeń kierowanych do seniorów powyżej 60 roku życia i/lub osób młodych do 25 roku życia. Premiowane będą działania uwzględniające problematykę ochrony lokalnego dziedzictwa przyrodniczego i/lub kulturowego.
Katalog wnioskodawców	Organizacje pozarządowe
Wskaźnik produktu	Liczba wydarzeń
Zakres wsparcia z PS WPR	Włączenie społeczne seniorów, ludzi młodych lubi osób w niekorzystnej sytuacji;

Tabela 32. Przedsięwzięcie 2.4. Inicjatywy aktywizujące ludzi młodych i/lub seniorów.

Przedsięwzięcie 2.4. realizowane jest w formie projektu grantowego, ponieważ jest to sprawdzony sposób włączania lokalnych organizacji pozarządowych w działania na rzecz rozwoju obszaru. W przypadku projektów grantowych nie jest możliwe przygotowywanie operacji w partnerstwie z innymi podmiotami. Przyjęty wskaźnik produktu ma ukierunkować grantobiorców na jego zakres tematyczny. Konstrukcja wskaźnika dopuszcza możliwość zorganizowania więcej niż jednego wydarzenia o charakterze aktywizującym w ramach pojedynczego grantu.

Opis przedsięwzięć przypisanych do celu 3 - Wykorzystanie potencjału gospodarczego obszaru LGD.

Cel nr 3 zostanie osiągnięty poprzez realizację czterech przedsięwzięć skoncentrowanych na pobudzeniu rozwoju gospodarczego obszaru LGD „Perły Czarnej Nidy”. W poniższej tabeli zestawiono te przedsięwzięcia z przypisanymi do nimi wskaźnikami produktu, które powinny być dodatkową wskazówką dla potencjalnych beneficjentów odnośnie do ukierunkowania tworzonych przez nich propozycji operacji.

Nr przedsięwzięcia	Nazwa przedsięwzięcia	Sposób realizacji	Wskaźnik produktu	Jednostka miary	Wartość początkowa	Wartość docelowa
P.3.1.	Sieciowanie podmiotów działających w sektorze czasu wolnego i turystyki	Konkurs z udziałem operacji własnej	Liczba szkoleń	Szkolenie	0	4
P.3.2.	Infrastruktura turystyczna	Projekt grantowy	Wspierane strategie rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność	Strategia	0	1
			Liczba obiektów kulturalnych i turystycznych objętych wsparciem	Szt.	0	3
P.3.3.	Podejmowanie działalności gospodarczej	Konkurs	Liczba operacji polegających na utworzeniu nowego przedsiębiorstwa	Operacja	0	19
P.3.4.	Rozwijanie działalności gospodarczej	Konkurs	Liczba operacji polegających na rozwoju istniejącego przedsiębiorstwa	Operacja	0	10

Tabela 33. Wskaźniki produktu w przedsięwzięciach w celu 3.

Przedsięwzięcie 3.1. Sieciowanie podmiotów działających w sektorze czasu wolnego i turystyki

Przedsięwzięcie 3.1. będzie realizowane w formie konkursu z udziałem operacji własnej, którego idea narodziła się w czasie spotkań konsultacyjnych. Obecni na nich przedstawiciele branży turystycznej zwracali uwagę na bariery w rozwoju swojej działalności. Jedną z nich był brak współpracy pomiędzy podmiotami w tym rozwijającym się

sektorze lokalnej gospodarki. Kooperacja mogłaby przynieść mu wiele korzyści. Na pierwszy plan wysuwa się tutaj możliwość tworzenia sieciowych produktów turystycznych. Jest to narzędzie marketingowe szczególnie przydatne na obszarach wiejskich, gdzie podmioty oferujące usługi i produkty dla turystów są rozproszone.

Lokalna Grupa Działania jest podmiotem predestynowanym do realizacji projektów sieciujących podmioty ze wszystkich gmin wchodzących w skład obszaru objętego LSR. Z tego względu w czasie konsultacji społecznych podjęto decyzję, że to LGD powinna mieć możliwość realizowania zadania animowania współpracy pomiędzy podmiotami działającymi w branży turystyki i czasu wolnego. Zostanie to osiągnięte poprzez realizację serii szkoleń dla przedstawicieli tych branż. Mogą one dotyczyć następujących zagadnień:

- tworzenie sieciowych produktów turystycznych,
- skuteczna promocja w internecie – prowadzenie stron internetowych i kanałów w mediach społecznościowych,
- tworzenie oferty turystyki aktywnej,
- wykorzystanie lokalnych zasobów w tworzeniu oferty turystycznej,
- nowe trendy w turystyce i branży czasu wolnego.

Ostateczna tematyka szkoleń dobrana zostanie w konsultacji z lokalną społecznością i potencjalnie zainteresowanymi. Szkolenia będą mogły odbywać się stacjonarnie, ale przewiduje się również możliwość organizacji wyjazdów studyjnych. Oczekuje się, że wartością dodaną tej operacji będzie zacieśnienie partnerstwa na obszarze LGD i zwiększenie potencjału podmiotów z branży turystycznej do współpracy.

Przedsięwzięcie 3.1 realizowane będzie w ramach zakresu określonego w PS WPR jako kształtowanie świadomości obywatelskiej o znaczeniu zrównoważonego rolnictwa, gospodarki rolno-spożywczej, zielonej gospodarki, biogospodarki, wsparcie rozwoju wiedzy i umiejętności w zakresie innowacyjności, cyfryzacji lub przedsiębiorczości, a także wzmocnienie programów edukacji liderów życia publicznego i społecznego, z wyłączeniem inwestycji infrastrukturalnych

Przedsięwzięcie 3.2. Infrastruktura turystyczna

Przeprowadzona analiza potrzeb obszaru Lokalnej Grupy Działania „Perły Czarnej Nidy” wykazała, że niedostateczny poziom rozwoju infrastruktury turystycznej utrudnia wykorzystywanie szans rozwojowych. Jednym z przykładów są braki w infrastrukturze związanej ze splotami kajakowymi, które są jednym ze sztandarowych produktów turystycznych regionu.

Realizacja przedsięwzięcia 3.2. finansowana będzie ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach programu „Fundusze Europejskie dla Świętokrzyskiego 2021-2027”. Oznacza to, że zakres operacji będzie musiał być zgodny ze Szczegółowym Opisem Priorytetów programu opracowanym przez Samorząd Województwa. Realizacja operacji będzie musiała przyczynić się do zwiększania potencjału turystycznego obszaru. Inwestycje w infrastrukturę będą musiały odbywać się z poszanowaniem lokalnych zasobów przyrodniczych i kulturowych oraz umożliwiać ich zrównoważone wykorzystanie.

Przedsięwzięcie 3.2. Infrastruktura turystyczna

Źródło finansowania	FESW (EFRR)
Sposób realizacji	Projekt grantowy
Możliwość realizacji operacji w partnerstwie z podmiotami z obszaru LGD	Nie
Możliwość realizacji operacji partnerskich z podmiotami spoza obszaru LGD	Nie

Możliwe zakresy wsparcia	Budowa lub modernizacja infrastruktury sprzyjającej wykorzystaniu turystycznego potencjału obszaru.
Katalog wnioskodawców	Jednostki sektora finansów publicznych.
Wskaźnik produktu	Wspierane strategie rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność Liczba obiektów kulturalnych i turystycznych objętych wsparciem (RCO 077)
Zakres wsparcia określony w przepisach prawa	Przedsięwzięcie będzie realizowane w zakresie zgodnym z Programem Fundusze Europejskie dla Województwa Świętokrzyskiego na lata 2021-2027 i dokumentami powiązanymi.

Tabela 34. Przedsięwzięcie 3.2. Infrastruktura turystyczna.

Przedsięwzięcie 3.2. jest zgodne z celem szczegółowym programu „Fundusze Europejskie dla Świętokrzyskiego 2021-2027” RSO5.2. Wspieranie zintegrowanego i sprzyjającego włączeniu społecznemu rozwoju społecznego, gospodarczego i środowiskowego na poziomie lokalnym, kultury, dziedzictwa naturalnego, zrównoważonej turystyki i bezpieczeństwa na obszarach innych niż miejskie. Będzie one realizowane w formie projektu grantowego, co jest również zgodne z zapisami tego programu. Podobnie, określa on katalog wnioskodawców, którzy mogą ubiegać się o wsparcie. Formuła projektu grantowego wyklucza możliwość realizacji operacji w partnerstwie.

Przedsięwzięcie 3.3 Podejmowanie działalności gospodarczej

Wyniki konsultacji społecznych wykazały, że członkowie społeczności lokalnej oczekują wsparcia kierowanego do osób planujących podjąć działalność gospodarczą. Zostanie ono udzielone w ramach przedsięwzięcia 3.3. W związanych z nim w konkursach szczególnie premiowane będą operacje proponowane przez osoby młode do 25 roku i/lub osoby poszukujące zatrudnienia.

Wsparcie na podejmowanie działalności gospodarczej ograniczone zostanie do wybranych branż. Przede wszystkim zdecydowano się na umożliwienie tworzenia firm działających w sektorze turystyki u czasu wolnego. Drugą grupę wspieranych branż stanowią działalności związane ze świadczeniem usług, których obecność ma wpływ na jakość życia i atrakcyjność osadniczą obszaru. Do trzeciego podzbioru należą działalności gospodarcze, które zgodnie z przeprowadzoną analizą potrzeb, wykazywały w okresie pomiędzy 2015 a 2020 rokiem zdolność do tworzenia miejsc pracy. Dokonane wybory odzwierciedlają zróżnicowanie sektora gospodarczego w regionie, ale jednocześnie ukierunkowują jego rozwój zgodnie z obszarami tematycznymi Lokalnej Strategii Rozwoju.

Lista wspieranych branż zgodnie z sekcjami PKD:

1. Przetwórstwo przemysłowe (C)
2. Budownictwo (sekcja F)
3. Handel hurtowy i detaliczny, naprawa pojazdów samochodowych, włączając motocykle (sekcja G)
4. Transport i gospodarka magazynowa (sekcja H)
5. Działalność związana z zakwaterowaniem i usługami gastronomicznymi (sekcja I)
6. Informacja i komunikacja (sekcja J)
7. Działalność finansowa i ubezpieczeniowa (sekcja K)
8. Działalność profesjonalna, naukowa i techniczna (sekcja M)
9. Działalność w zakresie usług administrowania i działalność wspierająca (sekcja N)
10. Edukacja (sekcja P)
11. Opieka zdrowotna i pomoc społeczna (sekcja Q)
12. Działalność związana z kulturą, rozrywką i rekreacją (sekcja R)

13. Pozostała działalność usługowa (sekcja S).

Operacje w ramach przedsięwzięcia 3.3. powinny spełniać definicję innowacyjności określoną w Rozdziale VII LSR. Oznacza to, że premiowane będzie podjęcie działalności gospodarczej, której przedmiotem będzie wdrożenie nowego na obszarze objętym LSR lub znacząco udoskonalonego produktu, usługi, procesu, organizacji lub nowego sposobu wykorzystania lub zmobilizowania istniejących lokalnych zasobów.

Przedsięwzięcie 3.3. Podejmowanie działalności gospodarczej

Źródło finansowania	EFROW (PS WPR)
Sposób realizacji	Konkurs
Możliwość realizacji operacji w partnerstwie z podmiotami z obszaru LGD	Tak
Możliwość realizacji operacji partnerskich z podmiotami spoza obszaru LGD	Nie
Możliwe zakresy wsparcia	Utworzenie nowej działalności gospodarczej zgodnie z listą branż wymienionych w opisie przedsięwzięcia.
Katalog wnioskodawców	Osoby fizyczne zamieszkałe na obszarze LSR
Wskaźnik produktu	Liczba operacji polegających na utworzeniu nowego przedsiębiorstwa
Zakres wsparcia określony w PS WPR	Rozwój przedsiębiorczości, w tym rozwój biogospodarki lub zielonej gospodarki poprzez podejmowanie pozarolniczej działalności gospodarczej przez osoby fizyczne

Tabela 35. Przedsięwzięcie 3.3. Podejmowanie działalności gospodarczej.

Przedsięwzięcie 3.3. będzie realizowane w formie konkursu, zgodnie z wymogami PS WPR. Przypisany do niego wskaźnik odzwierciedla fakt, że efektem każdej operacji powinno być utworzenie nowego podmiotu gospodarczego.

Przedsięwzięcie 3.4. Rozwijanie działalności gospodarczej

Przedsięwzięcie 3.4. kierowane jest do przedsiębiorców, którzy prowadzą działalność na obszarze Lokalnej Grupy Działania „Perty Czarnej Nidy”. Wsparcie udzielane będzie na rozwój działalności gospodarczej i tworzenie nowych miejsc pracy. Szczególnie premiowane będą operacje, które przewidują stworzenie miejsc pracy dla osób młodych do 25 roku życia oraz osób poszukujących zatrudnienia.

Podobnie jak w przypadku podejmowania działalności gospodarczej ze wsparcia będą mogli skorzystać przedsiębiorcy działający w wybranych branżach. Zawężenie zakresu wsparcia wynika z dążenia do ukierunkowania beneficjentów na działania wpisujące się w zakresy tematyczne Lokalnej Strategii Rozwoju.

Lista wspieranych branż zgodnie z sekcjami PKD:

1. Przetwórstwo przemysłowe (C)
2. Budownictwo (sekcja F)
3. Handel hurtowy i detaliczny, naprawa pojazdów samochodowych, włączając motocykle (sekcja G)
4. Transport i gospodarka magazynowa (sekcja H)
5. Działalność związana z zakwaterowaniem i usługami gastronomicznymi (sekcja I)
6. Informacja i komunikacja (sekcja J)
7. Działalność finansowa i ubezpieczeniowa (sekcja K)

8. Działalność profesjonalna, naukowa i techniczna (sekcja M)
9. Działalność w zakresie usług administrowania i działalność wspierająca (sekcja N)
10. Edukacja (sekcja P)
11. Opieka zdrowotna i pomoc społeczna (sekcja Q)
12. Działalność związana z kulturą, rozrywką i rekreacją (sekcja R)
13. Pozostała działalność usługowa (sekcja S).

Operacje w ramach przedsięwzięcia 3.4. muszą spełniać definicję innowacyjności określoną w Rozdziale VII LSR.

Przedsięwzięcie 3.4. Rozwijanie działalności gospodarczej

Źródło finansowania	EFRROW (PS WPR)
Sposób realizacji	Konkurs
Możliwość realizacji operacji w partnerstwie z podmiotami z obszaru LGD	Tak
Możliwość realizacji operacji partnerskich z podmiotami spoza obszaru LGD	Nie
Możliwe zakresy wsparcia	Rozwijanie działalności gospodarczej obejmujące tworzenie miejsc pracy w branżach wpisujących się w obszary tematyczne LSR, zgodnie z wykazem w opisie przedsięwzięcia.
Katalog wnioskodawców	Podmioty gospodarcze działające na obszarze LSR.
Wskaźnik produktu	Liczba operacji polegających na rozwoju istniejącego przedsiębiorstwa
Zakres wsparcia określony w PS WPR	Rozwój przedsiębiorczości, w tym rozwój biogospodarki lub zielonej gospodarki poprzez rozwijanie pozarolniczej działalności gospodarczej.

Tabela 36. Przedsięwzięcie 3.4. Rozwijanie działalności gospodarczej.

Zgodnie z wymogami PS WPR przedsięwzięcie w zakresie rozwijania działalności gospodarczej realizowane będzie w formie konkursu. W tym przypadku możliwe będzie zatem realizowanie operacji w partnerstwie. Tego typu operacje, zakładające współpracę pomiędzy przedsiębiorcami, mają potencjał do generowania wartości dodanej interwencji LEADER.

Rozdział VII. Sposób wyboru i oceny operacji oraz sposób ustanawiania kryteriów wyboru

Ogólna charakterystyka wewnętrznej organizacji pracy LGD

LGD działa jako stowarzyszenie posiadające osobowość prawną. LGD, oprócz organów wymaganych na podstawie art. 11 ustawy z dnia 7 kwietnia 1989 r. – Prawo o stowarzyszeniach, jest obowiązana posiadać organ, do którego właściwości należy wybór operacji, które będą wspierane w ramach realizacji LSR oraz ustalenie kwoty wsparcia. W przypadku LGD „Perły Czarnej Nidy” organem tym jest Rada LGD. Jest ona wybierana przez Walne Zebranie Członków. Jeżeli członkowie Rady wyrazili na to zgodę w formie dokumentowej, głosowanie poza posiedzeniami komisji lub rady może odbywać się z wykorzystaniem środków komunikacji elektronicznej.

Wewnętrzna organizacja pracy LGD oraz sposób wyboru i oceny operacji zgodny jest zapisami Ustawy z dnia 20 lutego 2015 r. o rozwoju lokalnym z udziałem lokalnej społeczności. Opisane poniżej, ogólne założenia dotyczące sposobu wyboru i oceny operacji znajdują odzwierciedlenie w następujących dokumentach:

- Procedura wyboru i oceny operacji w ramach LSR
- Regulamin organu decyzyjnego (Rady LGD).
- Procedura ustalania kryteriów wyboru operacji i ich zmiany
- Procedura wyboru i oceny grantobiorców

Dokumenty te dostępne są na stronie internetowej LGD.

Wymienione powyżej procedury i kryteria wyboru zostaną dostosowane do wymogów przepisów prawa dla okresu 2023-2029 i zgodnie z obowiązującymi obecnie regulacjami przekazane do zatwierdzenia do Zarządu Województwa w terminie do 60 dni od zawarcia umowy ramowej.

Członkowie Stowarzyszenia oraz mieszkańcy obszaru LSR będą mogli zgłaszać swoje uwagi i propozycje zmian w tych dokumentach za pomocą formularzy kontaktowych i fiszek z pomysłami (więcej informacji na ten temat w Rozdziale III). Wnioskodawcy przygotowujący propozycje operacji powinni zawsze zapoznawać się z zapisami LSR oraz aktualnymi procedurami i kryteriami wyboru operacji lub grantobiorców obowiązującymi dla naboru, w ramach którego składany będzie wniosek.

LSR realizowana jest na podstawie umowy ramowej zawartej pomiędzy LGD a Zarządem Województwa. Umowa ramowa określa między innymi zasady realizacji LSR.

Wsparcie na wdrażanie LSR udzielane jest podmiotom na realizację operacji wybranych przez LGD. Warunkiem otrzymania wsparcia jest złożenie wniosku zgodnego z regulaminem naboru wniosku o wsparcie. Wdrażanie LSR może także być realizowane poprzez projekty grantowe. W tego typu projektach LGD jest beneficjentem wsparcia, który następnie udziela wsparcia (przyznaje granty) innym podmiotom na realizację zadań w ramach projektu grantowego. Poniżej w pierwszej kolejności omówione zostaną wybrane elementy procesu wyboru operacji przez LGD. Następnie podane zostaną podstawowe informacje na temat realizacji projektów grantowych, w tym sposób ustalania procedur i kryteriów wyboru grantobiorców.

Nabory wniosków o wsparcie w ramach wdrażania LSR

LGD podaje do publicznej wiadomości na swojej stronie internetowej uzgodniony z zarządem województwa harmonogram naborów wniosków. Harmonogram może zostać zaktualizowany w uzgodnieniu z zarządem województwa.

Wniosek o wsparcie na operacje realizowane przez podmioty inne niż LGD składa się w terminie wskazanym w ogłoszeniu o naborze wniosków o wsparcie. Ogłoszenie o naborze podawane jest do publicznej wiadomości. Ogłoszenie jest zamieszczane co najmniej na stronie internetowej LGD. Zawiera ono informacje m.in. o podmiotach

uprawnionych do ubiegania się o wsparcie, terminie i miejscu składania wniosków o wsparcie oraz miejscu publikacji regulaminu naboru.

LGD w uzgodnieniu z zarządem województwa przyjmuje regulamin naboru wniosków. Regulamin określa m.in. kryteria wyboru operacji. LGD dokonuje wyborów operacji, które są objęte wnioskami o wsparcie złożonymi zgodnie z wymogami opisanymi w ogłoszeniu o naborze wniosków o wsparcie. LGD może wezwać wnioskodawcę do złożenia wyjaśnień lub dokumentów niezbędnych do oceny wniosku o wsparcie.

LGD przekazuje wnioskodawcy informację o wyniku oceny spełnienia warunków udzielenia wsparcia na wdrażanie LSR lub wyniku wyboru wniosków o wsparcie wraz z uzasadnieniem oceny i podaniem liczby punktów otrzymanych przez operację. LGD umieszcza na swojej stronie internetowej listę operacji spełniających warunki udzielenia wsparcia na wdrażanie LSR oraz listę operacji wybranych. Ta druga lista zawiera informację o operacjach, które mieszczą się w limicie środków przeznaczonych na udzielenie wsparcia na wdrażanie LSR w ramach danego naboru wniosków. Wnioskodawcy przysługuje prawo wniesienia protestu od wyników oceny spełnienia warunków udzielania wsparcia, wyniku oceny spełnienia kryteriów wyboru operacji lub wyniku wyboru operacji. Protest może być wniesiony w ciągu 7 dni od dnia doręczenia informacji o wyniku oceny spełnienia warunków udzielenia wsparcia na wdrażanie LSR lub wyniku wyboru wniosków o wsparcie. Protest jest wnoszony za pośrednictwem LGD i rozpatrywany przez zarząd województwa. O wniesionym proteście LGD informuje niezwłocznie zarząd województwa w terminie 7 dni od dnia wniesienia protestu. LGD w terminie 14 dni od dnia otrzymania protestu weryfikuje wyniki dokonanej przez siebie oceny operacji. Weryfikacja ta może skutkować zmianą podjętego wcześniej rozstrzygnięcia lub skierowaniem do zarządu województwa protestu wraz ze swoim stanowiskiem o braku podstaw do zmiany podjętego rozstrzygnięcia. Zarząd województwa rozpatruje protest, weryfikując prawidłowość oceny operacji oraz przekazuje wnioskodawcy informację o wyniku rozpatrzenia jego protestu. W przypadku nieuwzględnienia protestu, negatywnego wyniku ponownej oceny operacji lub pozostawienia protestu bez rozpatrzenia wnioskodawca może w tym zakresie wnieść skargę do sądu administracyjnego

Po dokonaniu przez LGD wyboru operacji zarząd województwa dokonuje ostatecznej weryfikacji kwalifikowalności i udziela wsparcia na wdrażanie LSR lub odmawia jego udzielenia.

Kluczowe zadania organów LGD oraz biura LGD związane z wyborem i oceną operacji zostały wyszczególnione w poniższej tabeli:

Biuro LGD	<ul style="list-style-type: none"> • Zamieszczenie na stronie LGD ogłoszenia o konkursie o udzielenia wsparcia na realizację LSR • Przyjmowanie wniosków o udzielenie wsparcia • Przekazywanie wnioskodawcom informacji w sprawie uzupełnień i/lub wyjaśnień wniosków • Przekazywanie wnioskodawcom informacji o wynikach oceny i wynikach wyboru wniosków • Przyjmowanie protestów składanych przez wnioskodawców • Informowanie Zarządu województwa oraz członków Rady LGD o wniesionym proteście • Informowanie wnioskodawców o uwzględnieniu protestu lub przekazywanie protestu Zarządowi województwa. • Zamieszczanie na stronie internetowej informacji o wynikach oceny wniosków oraz listy wybranych wniosków.
Zarząd LGD	<ul style="list-style-type: none"> • Przygotowanie zebrań Rady dot. wyboru wniosków • Ustanawianie i zmiana kryteriów wyboru operacji • Czuwanie nad prawidłowym przebiegiem zebrania Rady zgodnie z przyjętymi procedurami • Kontrola zachowania parytetów w składzie Rady podczas dokonywania wyboru wniosków • Analizowanie propozycji zmian procedur i/lub kryteriów wyboru operacji zgłaszanych przez członków LGD lub mieszkańców obszaru LSR i przedkładanie Radzie do rozpatrzenia

	<ul style="list-style-type: none"> • Wdrażanie rekomendacji dotyczących zmian procedur i/lub kryteriów wyboru formułowanych w czasie ewaluacji wewnętrznej.
Rada LGD	<ul style="list-style-type: none"> • Ustanawianie i zmiana procedur wyboru operacji • Ocena wniosków • Wybór wniosków • Weryfikacja oceny wniosków pod wpływem wniesionych protestów lub sformułowanie stanowiska dotyczące braku podstaw do zmiany podjętego rozstrzygnięcia

Tabela 37. Zadania organów LGD oraz biura LGD związane z wyborem i oceną operacji.

Realizacja projektów grantowych

LGD może uzyskać wsparcie na realizację projektów grantowych. Projektem grantowym jest operacja, w której LGD udziela grantów na realizację zadań służących osiągnięciu celu tej operacji przez grantobiorców. Grantobiorcą jest podmiot publiczny albo prywatny wybrany w drodze otwartego konkursu ogłoszonego przez LGD w ramach realizacji projektu grantowego. Grantem są środki finansowe programu, które LGD powierzyła grantobiorcy na podstawie umowy na realizację zadań służących osiągnięciu celu projektu grantowego. Minimalny zakres zapisów umowy dotyczącej powierzenia środków finansowych określone są w Ustawie z dnia 20 lutego 2015 r. o rozwoju lokalnym z udziałem lokalnej społeczności.

LGD odpowiedzialne jest za przygotowanie i przekazanie zarządowi województwa procedur wyboru i oceny grantobiorców uwzględniających kryteria wyboru grantobiorców w ramach projektów grantowych, wraz z procedurą ustalania lub zmiany tych kryteriów. Procedury wyboru są zatwierdzane przez zarząd województwa.

Zadania organów i biura LGD w czasie realizacji projektów grantowych wykraczają poza zadania opisane w tabeli dotyczącej procedur udzielania wsparcia na realizację LSR. Z punktu widzenia grantobiorców istotną różnicą jest to, że środki na realizację grantu powierza im LGD, które jest odpowiedzialne za podpisanie umów oraz rozliczenie realizacji umów z grantobiorcami. Inna istotna różnica związana jest z tym, że działania podejmowane w ramach grantu muszą pozwalać na osiąganie celów projektu grantowego. Środki na realizację grantów mogą być zatem przyznane tylko na działania, które w pełni wpisują się w założenia projektu grantowego. Powinny one być zgodne z zapisami z LSR oraz wymogami określonymi w ogłoszeniu o naborze grantów.

Decyzja o wyborze projektów grantowych jako sposobu realizacji LSR poparta została wynikami diagnozy potrzeb obszaru. Głównym argumentem za ich uwzględnieniem w strategii jest dążenie do włączenia jak największej liczby lokalnych organizacji we wdrażanie LSR. Sprzyjać to będzie rozwijaniu partnerstwa na obszarze LSR. Projekty grantowe pozwolą również zwiększyć komplementarność przedsięwzięć w ramach poszczególnych celów. Ten sposób realizacji LSR pozwoli również na lepsze dopasowanie działań do potrzeb lokalnej społeczności, której przedstawiciele sami będą decydować o szczegółach inicjatyw podejmowanych w ramach grantu. Jest to szczególnie istotne w przypadku działań dotyczących osób w niekorzystnej sytuacji, ochrony lokalnych zasobów oraz innowacyjności.

Sposób ustanawiania i zmiany kryteriów wyboru

Kryteria wyboru operacji w ramach wdrażania LSR oraz kryteria wyboru grantobiorców ustanawia Rada LGD. W przypadku każdego naboru wniosków, kryteria te są elementem jego regulaminu, który jest uzgadniany z Zarządem Województwa. Kryteria muszą być sformułowane w taki sposób, by ukierunkowywały przyznawane wsparcie na zdiagnozowane potrzeby społeczności. Informacje na temat potrzeb oraz celów i przedsięwzięć LSR zostały w rozbudowanej formie opisane w Rozdziałach IV i VI. W poniższej tabeli zawarto skrót najistotniejszych informacji.

Cel LSR	Przedsięwzięcia	Zdiagnozowane potrzeby, które należy uwzględnić w kryteriach wyboru
Cel 1. Innowacje w ramach koncepcji inteligentnych wsi	P.1.2. Przygotowanie koncepcji inteligentnych wsi	<ul style="list-style-type: none"> uwzględnienie potrzeb osób młodych, seniorów oraz osób poszukujących zatrudnienia realizacja operacji innowacyjnych.
	P.1.3. Wdrażanie innowacji przez organizacje pozarządowe	<ul style="list-style-type: none"> realizacja operacji innowacyjnych realizacja operacji zgodnych z co najmniej jedną koncepcją inteligentnej wsi opracowaną na obszarze LSR uwzględnienie potrzeb osób młodych do 25 roku życia i/lub seniorów powyżej 60 roku życia i/lub osób poszukujących zatrudnienia
Cel 2. Inwestycje w kapitał ludzki	P.2.1. Doposażenie organizacji pozarządowych	<ul style="list-style-type: none"> uwzględnienie potrzeb osób młodych do 25 roku życia i/lub seniorów powyżej 60 roku życia i/lub osób poszukujących zatrudnienia uwzględnienie aspektu ochrony lokalnych zasobów przyrodniczych lub kulturowych.
	P.2.2. Tworzenie lub modernizacja miejsc integracji mieszkańców	<ul style="list-style-type: none"> realizacja operacji w partnerstwie z podmiotami z obszaru LGD „Perły Czarnej Nidy” realizacja operacji innowacyjnych uwzględnienie potrzeb osób młodych do 25 roku życia i/lub seniorów powyżej 60 roku życia i/lub osób poszukujących zatrudnienia.
	P.2.3. Zwiększanie dostępności do infrastruktury publicznej	<ul style="list-style-type: none"> promowanie operacji realizowanych w partnerstwie realizacja operacji innowacyjnych uwzględnienie aspektu ochrony lokalnych zasobów przyrodniczych lub kulturowych
	P.2.4. Inicjatywy aktywizujące ludzi młodych i/lub seniorów	<ul style="list-style-type: none"> uwzględnienie aspektu ochrony lokalnych zasobów przyrodniczych i kulturowych uwzględnienie potrzeb osób młodych do 25 roku życia i/lub seniorów powyżej 60 roku życia
Cel 3. Wykorzystanie potencjału gospodarczego obszaru LGD	P.3.2. Infrastruktura turystyczna	<ul style="list-style-type: none"> realizacja operacji innowacyjnych uwzględnienie aspektu ochrony lokalnych zasobów przyrodniczych lub kulturowych uwzględnienie potrzeb osób młodych do 25 roku życia i/lub seniorów powyżej 60 roku życia i/lub osób poszukujących zatrudnienia
	P.3.3. Podejmowanie działalności gospodarczej	<ul style="list-style-type: none"> realizacja operacji dotyczących branż opisanych w Rozdziale VI realizacja operacji innowacyjnych Realizacja operacji przez osoby młode do 25 roku życia i/lub osoby poszukujące zatrudnienia
	P.3.4. Rozwijanie działalności gospodarczej	<ul style="list-style-type: none"> realizacja operacji dotyczących branż opisanych w Rozdziale VI realizacja operacji innowacyjnych stworzenie miejsca pracy dla osoby młodej do 25 roku życia i/lub poszukującej zatrudnienia

Tabela 38. Zagadnienia uwzględniane przy ustanawianiu i zmianie kryteriów wyboru.

Dodatkowe aspekty, które muszą zostać uwzględnione przy ustanawianiu lub zmianie kryteriów wyboru:

1. Kryteria wyboru grantobiorców w projekcie grantowym finansowanym z EFRR (przedsięwzięcie 2.1.) muszą być zgodne z kryteriami ustanowionymi dla programu regionalnego w odniesieniu do danego typu projektu.
2. Cele i przedsięwzięcia w LSR zostały oparte na diagnozie potrzeb mieszkańców i opracowane w taki sposób by wspierały realizację inicjatywy „Nowy Europejski Bauhaus” zapoczątkowanej przez Komisję Europejską. LGD oświadcza, że w ramach wdrażania LSR promowane będą projekty wpisujące się w tę inicjatywę.
3. Zmiany kryteriów wyboru nie mogą prowadzić do utraty komplementarności przedsięwzięć opisanej w Rozdziale V.
4. Procesy ustanawiania i zmiany kryteriów wyboru muszą być prowadzone w sposób transparentny.

Decyzje o zmianie kryteriów wyboru operacji lub kryteriów wyboru grantobiorców podejmuje Rada LGD. Zmiany mogą być dokonywane z inicjatywy Zarządu, na podstawie wniosków zgłoszonych przez członków LGD bądź mieszkańców obszaru lub na podstawie wyników ewaluacji wewnętrznej. Zarząd odpowiedzialny jest za monitorowanie obowiązujących kryteriów wyboru operacji pod kątem ich zgodności z obowiązującymi regulacjami oraz wytycznymi w zakresie wdrażania LSR.

Sposób uwzględnienia w kryteriach wyboru innowacyjności i partnerstwa na obszarze LSR

Treści zawarte w tym podrozdziale są uzupełnieniem ogólnych wytycznych, które Zarząd LGD musi uwzględnić ustanawiając lub zmieniając kryteria wyboru. Wyjaśnienia te pomocne będą w czasie oceny operacji. Z tego względu wnioskodawcy przygotowujący propozycje operacji w ramach wdrażania LSR powinni zwrócić szczególną uwagę na kwestie innowacyjności oraz partnerstwa z innymi podmiotami. W przypadku wielu przedsięwzięć uwzględnienie tych aspektów w przygotowywanych propozycjach operacji znacząco zwiększy szanse na uzyskanie wsparcia. Realizacja operacji innowacyjnych oraz uwzględniających partnerstwo przyczyni się do zwiększenia wartości dodanej podejścia LEADER (więcej informacji na ten temat w Rozdziale V).

Definicja innowacyjności

Z przeprowadzonej diagnozy potrzeb wynika, że rozwiązanie problemów obszaru LGD oraz wykorzystanie jego szans rozwojowych wymaga stosowania innowacyjnych rozwiązań. Przez innowacyjność rozumie się zmianę mającą na celu wdrożenie nowego na obszarze objętym LSR lub znacząco udoskonalonego produktu, usługi, procesu, organizacji lub nowego sposobu wykorzystania lub zmobilizowania istniejących lokalnych zasobów przyrodniczych, historycznych, kulturowych czy społecznych (kontekst lokalny).

Zmiany generowane w ramach realizacji innowacyjnych operacji mogą cechować się zróżnicowanym poziomem oryginalności. W czasie naborów wniosków będą szczególnie promowane operacje, które prowadzić będą do wdrożenia autorskich, kreatywnych rozwiązań. Z tego względu kryteria wyboru muszą różnicować oceny operacji w zależności od stopnia oryginalności stosowanych rozwiązań zgodnie ze wskazówkami zawartymi w poniższej tabeli.

Stopień oryginalności rozwiązań	Uszczegółowienie kryterium
Kreatywne	Rozwiązania, które dotyczą nowych produktów, usług, procesów lub sposobów organizacji. Rozwiązania te muszą powstać w wyniku autorskiego pomysłu wnioskodawcy. Wymóg zastosowania autorskiego rozwiązania implikuje, że powinno być ono unikatowe nie tylko na obszarze LSR, ponieważ w innym przypadku oznaczałoby to zastosowanie innowacji imitującej.
Imitujące	Rozwiązania imitujące są wzorowane na wcześniej powstałych produktach, usługach, procesach lub sposobach organizacji. W szczególności odnosi się to do rozwiązań, które są nowe na obszarze

	LSR, ale wcześniej były stosowane poza nim. Innowacyjność takich kopiowanych od podmiotów spoza obszaru LSR rozwiązań powinna polegać na tym, że zostaną one osadzone w lokalnym kontekście. Oznacza to ich implementacje na obszarze LSR, w której wykorzystane zostaną lokalne zasoby przyrodnicze, historyczne, kulturowe czy społeczne.
Pozorne	Innowacje pozorne to drobne zmiany, które nie mają znaczącego wpływu na tworzenie nowych produktów, usług, procesów lub sposobów organizacji.

Tabela 39. Ocena oryginalności rozwiązań w ramach kryterium innowacyjności.

Innowacyjność przedsięwzięć w ramach wdrażania LSR jest ich znaczącym aspektem zwiększającym wartość dodaną podejścia LEADER. Z tego punktu widzenia, niekorzystną byłaby sytuacja, w której praktyka stosowania kryterium innowacyjności doprowadziłaby do premiowania innowacji pozornych. Kryteria wyboru powinny jasno wskazywać, że obowiązek udowodnienia innowacyjności rozwiązania spoczywa na wnioskodawcy. Powinny być wskazane informacje, które należy zawrzeć we wniosku by możliwe było przyznanie punktów przypisanych do określonego poziomu innowacyjności.

Kryterium innowacyjności powinno w dużym stopniu różnicować oceny operacji i propozycji grantów. Należy przewidywać, że maksymalną liczbę punktów za zastosowanie rozwiązania kreatywnego będzie otrzymywać stosunkowo niewielka grupa wnioskodawców, którzy będą w stanie udowodnić nowatorskość swojego rozwiązania poprzez przedłożenie patentów, ekspertyz naukowych lub audytów proponowanego rozwiązania. Powszechniejszą praktyką będzie z pewnością stosowanie innowacji imitujących. W ich przypadku wnioskodawca musi jednak udowodnić wykorzystanie w czasie ich wdrażania na obszarze LSR lokalnych zasobów. Innymi słowy, oryginalność tych rozwiązań musi polegać na tym, że w odróżnieniu od swoich pierwowzorów wykorzystują zasoby charakterystyczne dla obszaru LSR i to decyduje o ich oryginalności.

Tworzenie propozycji innowacyjnych rozwiązań będzie dużym wyzwaniem dla wnioskodawców. LGD zaplanowała działania informacyjne, edukacyjne oraz animacyjne, które ułatwią przeprowadzenie tego procesu. Działania te zostały uwzględnione w planie komunikacji. W LSR zaplanowano także metody wdrażania innowacji, które zostały wpisane w strukturę celów i przedsięwzięć. Zaplanowano działania nakierowane na tworzenie propozycji innowacji (np. przygotowanie koncepcji inteligentnych wsi) oraz realizowane po nich przedsięwzięcia, w ramach których wsparcie zostanie udzielone na wdrażanie innowacyjnych rozwiązań. Plan wdrażania innowacji został tym samym wpisany w strukturę matrycy logicznej LSR oraz powiązany z nią harmonogram realizacji strategii. Jest to rozwiązanie kompleksowe, które zwiększa komplementarność przedsięwzięć oraz powoduje, że powstające innowacje będą precyzyjnie odpowiadać na zdiagnozowane potrzeby społeczności.

Innowacyjne rozwiązania mogą być stosowane w operacjach dotyczących wszystkich zakresów tematycznych. Nie odnoszą się one jedynie do wprowadzania nowych produktów lub usług przez przedsiębiorców. Przykładowo, możliwe jest stosowanie innowacji w projektach infrastrukturalnych (np. nowatorskie metody zwiększania dostępności elementów infrastruktury) lub aktywizujących (np. zastosowanie nowych metod pracy ze społecznością na obszarze LSR). Innowacyjność będzie szczególnie istotnym kryterium w czasie oceny następujących przedsięwzięć:

- P.1.2. Przygotowanie koncepcji inteligentnych wsi
- P.1.3. Wdrażanie innowacji przez organizacje pozarządowe
- P.2.2. Tworzenie lub modernizacja miejsc integracji mieszkańców
- P.2.3. Zwiększanie dostępności do infrastruktury publicznej
- P.3.2. Infrastruktura turystyczna
- P.3.3. Podejmowanie działalności gospodarczej
- P.3.4. Rozwijanie działalności gospodarczej.

Innowacyjność w ramach przedsięwzięć przypisanych do pierwszego celu może skupiać się na nowatorskich rozwiązaniach tworzonych w ramach koncepcji inteligentnych wsi. Przedsięwzięcia w celu 1 układają się w spójny plan wdrażania innowacji, który przeprowadzi członków społeczności przez cały ten proces oraz ułatwi pozyskiwanie dodatkowych środków finansowych na wdrażanie koncepcji inteligentnych wsi.

W przypadku celu 2, oczekuje się, że elementy innowacyjne będą zaproponowane przez wnioskodawców starających się o uzyskanie wsparcia na realizację projektów infrastrukturalnych. Poszukiwane będą nowe pomysły w zakresie zwiększania dostępności infrastruktury oraz nowe rozwiązania w zakresie tworzenia miejsc spotkań dla mieszkańców.

Cel nr 3 koncentruje się na gospodarczym rozwoju obszaru. Stosowanie elementów innowacyjnych będzie istotnym kryterium wyboru w czasie oceny operacji dotyczących podejmowania i rozwijania działalności gospodarczej. Warto także zwrócić uwagę, że wsparcie na te działania ograniczone jest do branż, które zgodnie z przeprowadzoną diagnozą wykazują potencjał rozwojowy. Ich rozwój może wiązać się z innowacjami, które będą zwiększać konkurencyjność lokalnej gospodarki.

Premiowanie współpracy z innymi podmiotami

Ważnym celem LGD jest rozwój partnerstwa na obszarze swojego działania. Wartość dodana takich operacji polega na ich potencjale do generowania kapitału społecznego, czyli relacji społecznych, zdolności do współdziałania oraz zwiększania poziomu zaufania społecznego.

Podobnie, jak w przypadku innowacyjności budowanie partnerstw będzie inicjowane przez działania szkoleniowe, animacyjne i doradcze, które są uwzględnione w planie komunikacji. Analogicznie do działań na rzecz pobudzenia innowacyjnego potencjału, przewidziano także przedsięwzięcia, w ramach których partnerstwo będzie mogło się urzeczywistnić. Możliwe będzie poprzez realizowanie operacji w partnerstwie. Będą to projekty realizowane wspólnie przez partnerów w obszarze LSR.

Opisy przedsięwzięć zawarte w Rozdziale VI precyzyjnie wskazują te z nich, które dopuszczają możliwość realizacji operacji w partnerstwie. Co do zasady operacje w partnerstwie będą mogły być przeprowadzane we wszystkich przedsięwzięciach uwzględniających konkurs jako sposób realizacji LSR. Ich przeprowadzanie wymaga wcześniejszego podpisania umowy partnerskiej, która określa zadania każdego z partnerów. Umowa partnerska jest załącznikiem do wniosku o przyznanie wsparcia. Wymagane jest w niej wskazanie partnera koordynującego, który będzie reprezentował pozostałych partnerów podczas wyboru operacji przez LGD oraz postępowania w sprawie przyznania pomocy prowadzonego przez Samorząd Województwa Świętokrzyskiego. Rekomenduje się też, żeby umowa partnerska zawierała ustalenia dotyczące wniesienia zabezpieczenia wspólnej realizacji przyszłej umowy o przyznanie pomocy. Należy zwrócić uwagę, że poziom dofinansowania dla poszczególnych beneficjentów może się różnić w zależności od ich typów (np. może być niższy dla podmiotów publicznych). Partnerzy z obszaru jednego LGD składają jeden, wspólny wniosek o przyznanie wsparcia na realizację operacji w partnerstwie. LGD będzie przeprowadzać nabory dedykowane operacjom w partnerstwie, ale możliwe jest także składanie takich wniosków w pozostałych konkursach.

Rozdział VIII. Plan działania

W rozdziale VI wykazano, że w ramach LSR realizowane będą trzy cele ogólne oraz dwanaście przedsięwzięć. Realizację trzech przedsięwzięć zaplanowano poprzez konkurs, jednego przez operację partnerską, pięciu poprzez projekty grantowe w tym jeden z EFRR, a także trzech poprzez operację własną.

Szczegółowy harmonogram osiągnięcia poszczególnych wskaźników przedstawiony został w załączniku nr 2 *Plan Działania*.

W celu 1 w pierwszej kolejności zrealizowana zostanie operacja własna dotycząca podnoszenia kompetencji w zakresie tworzenia innowacyjnych rozwiązań (przedsięwzięcie 1.1. *Animowanie społeczności do wdrażania innowacji*). Wsparcie szkoleniowe skupiać się będzie tu na przekazywaniu konkretnych umiejętności tak, by uczestniczące w nim osoby były w stanie po pierwsze wykorzystać je w czasie projektowania koncepcji inteligentnych wsi, a po drugie samodzielnie proponować nowoczesne rozwiązania i uwzględniać je w propozycjach operacji planowanych w ramach przygotowywanych koncepcji. Mając na uwadze powyższe jako następne wdrożone zostanie przedsięwzięcie 1.2. *Przygotowanie koncepcji inteligentnych wsi*, a jako ostatnie w ramach celu 1 Przedsięwzięcie 1.3. *Wdrażanie innowacji przez organizacje pozarządowe*, dzięki któremu mieszkańcy miejscowości z obszaru LGD będą mogli realizować projekty wynikające z przygotowanych wcześniej koncepcji inteligentnych wsi.

W przypadku celu nr 2 w pierwszym okresie wdrażania LSR zainicjowane będą działania na rzecz zwiększenia dostępności infrastruktury (przedsięwzięcie 2.3.). Przedsięwzięcie to podzielono na dwa nabory, w ramach pierwszego zaplanowano realizację wskaźnika produktu w wysokości 6 szt. Drugi nabór, który zrealizuje wskaźnik w wysokości 2 szt., odbędzie się jako ostatni i zamknie realizację LSR. Wynika to z doświadczenia we wdrażaniu podobnych działań w poprzednich okresach programowania, kiedy to zdarzały się sytuacje z niewykorzystaniem całości budżetu w innych przedsięwzięciach i wówczas przesunięcie środków na ostatni nabór powodowało pełniejszą realizację celów LSR. W dalszej kolejności realizowane będą przedsięwzięcia 2.1. (Doposażenie organizacji pozarządowych) oraz 2.2. (Tworzenie, modernizacja, wyposażenie, aktywizacja miejsc integracji mieszkańców) a także 2.4. (Inicjatywy aktywizujące ludzi młodych i/lub seniorów). Wynika to z faktu, że oczekuje się, że realizowane granty będą wykorzystywać efekty innych przedsięwzięć przypisanych do celu 2.

Przedsięwzięcia w ramach celu 3 są wobec siebie komplementarne, ale nie wymagają wdrażania w określonej kolejności. Plan działania zakłada jednak, że priorytetowo potraktowane zostaną działania związane z infrastrukturą turystyczną (przedsięwzięcie 3.2.). To bardziej czasochłonne operacje, których oczekiwany pozytywny wpływ na rozwijanie sektora turystycznego ujawniać będzie się z biegiem czasu. Operacja w ramach przedsięwzięcia 3.1. powinna zostać zrealizowana po zakończeniu operacji w celu 1, tak by różne działania szkoleniowe nie kolidowały ze sobą. Przedsięwzięcia 3.3. i 3.4. związane są z tworzeniem miejsc pracy i są oczywiście niezwykle istotne dla społeczności lokalnej.

Ważnym aspektem przy projektowaniu Planu działania były potrzeby zgłaszane przez lokalną społeczność i potencjalnych beneficjentów. W pierwszej kolejności zaplanowano realizację tych przedsięwzięć, które w największym stopniu rozwiązują zgłaszane problemy. Wnioski jakie można wysnuć z konsultacji społecznych i badania potrzeb są takie, że dobrze rozwinięta infrastruktura publiczna wpływa pozytywnie na aktywność lokalnej społeczności ponadto sprzyja powstawaniu nowych działalności gospodarczych oraz ułatwia realizację przedsięwzięć biznesowych związanych z branżą czasu wolnego. Istotne jest więc by wdrożyć ją jak najwcześniej.

Nie mniej istotnym czynnikiem w planowaniu kolejności naborów były przyjęte regulacje prawne zwłaszcza w zakresie osiągnięcia tzw. kamieni milowych. Zgodnie z zapisami dokumentacji w tym zakresie do końca czerwca 2026 r. LGD powinna udzielić wsparcia w wysokości co najmniej 40% budżetu z PS WPR, a do końca 2027 r. w wysokości 80% budżetu. Na koniec 2026 r. ustalony został kamień milowy dotyczący EFRR i w LSR zaplanowano do tego czasu zrealizowanie całości operacji w tym zakresie.

Rozdział IX. Plan finansowy

Rozdział ten zawiera szczegółowy opis związku pomiędzy budżetem a celami. Strategia Rozwoju Lokalnego Kierowanego przez Społeczność opracowana przez LGD „Perły Czarnej Nidy” jest strategią wielofundusową, wspieraną przez dwa EFSI. Cele realizowane w ramach niniejszej strategii będą finansowane przez:

1. Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW) w ramach Planu Strategicznego dla Wspólnej Polityki Rolnej na lata 2023-2027 – w kwocie 1 500 000 €
2. Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego (EFRR) w ramach Programu „Fundusze Europejskie dla Świętokrzyskiego 2021-2027” - w kwocie 168 429 €.

Dodatkowo w ramach PS WPR zaplanowano wsparcie procesu zarządzania wdrażaniem LSR i na to zadanie przewidziano 362 500,00 €. Wszystkie powyższe kwoty wynikają z dokumentów planistycznych dla poszczególnych EFSI.

Cel 1. *Innowacje w ramach koncepcji inteligentnych wsi* w całości finansowany będzie z PS WPR, a kwota przeznaczona na jego realizację wynosi 79 550 €. W ramach celu zrealizowane będą trzy przedsięwzięcia:

- 1.1 *Animowanie społeczności do wdrażania innowacji* – operacja własna – 21 400 €;
- 1.2 *Przygotowanie koncepcji inteligentnych wsi* – projekt grantowy - 8000 €. Kwota wsparcia określona dla przedsięwzięcia 1.2 wynika z obowiązujących przepisów prawa i wynosi 4000 zł;
- 1.3 *Wdrażanie innowacji przez organizacje pozarządowe* – projekt grantowy – 50 150 €. Maksymalna kwota wsparcia dla przedsięwzięcia 1.3 określona została na poziomie 25 000 zł.

Cel 2. *Inwestycje w kapitał ludzki* w całości finansowany będzie z PS WPR, a kwota przeznaczona na jego realizację wynosi 958 650 €. W ramach celu realizowane będą cztery przedsięwzięcia:

- 2.1 *Doposażenie organizacji pozarządowych* – projekt grantowy – 50 150 €. Maksymalna kwota wsparcia dla przedsięwzięcia 2.1 określona została na poziomie 25 000 zł;
- 2.2 *Tworzenie lub modernizacja miejsc integracji mieszkańców – operacje w partnerstwie* - 265 000 €. Maksymalna kwota wsparcia wynika z obowiązujących przepisów prawa;
- 2.3 *Zwiększanie dostępności do infrastruktury rekreacyjnej i sportowej* – konkurs – 610 000 €. Maksymalna kwota wsparcia wynika z obowiązujących przepisów prawa;
- 2.4 *Inicjatywy aktywizujące ludzi młodych i/lub seniorów* – projekt grantowy – 33 500 €. Maksymalna kwota wsparcia dla przedsięwzięcia 2.4 określona została na poziomie 25 000 zł;

Cel 3 *Wykorzystanie potencjału gospodarczego* finansowany będzie z PS WPR w wysokości 461 800 € oraz z EFRR w wysokości 168 429 €. W ramach celu realizowane będą cztery przedsięwzięcia:

- 3.1 *Sieciowanie podmiotów działających w sektorze czasu wolnego i turystyki* – operacja własna – 12 000 €;
- 3.2 *Infrastruktura turystyczna* – projekt grantowy finansowany z EFRR – 168 429 €. Maksymalna kwota wsparcia wynika z obowiązujących przepisów prawa.
- 3.3 *Podejmowanie działalności gospodarczej* – konkurs – 218 800 €. Maksymalna kwota wsparcia dla przedsięwzięcia 3.3 określona została na poziomie 50 000 zł;
- 3.4 *Rozwijanie działalności gospodarczej* – konkurs – 231 000 €. Maksymalna kwota wsparcia dla przedsięwzięcia 3.4 określona została na poziomie 100 000 zł.

Intensywność pomocy we wszystkich przedsięwzięciach wynika z przepisów prawa powszechnie obowiązujących. Podstawę konstrukcji planu finansowego stanowiło kilka aspektów. Po pierwsze były to problemy i potrzeby zgłaszane podczas spotkań i konsultacji społecznych. Szczegółowo przedstawiono je w rozdziale IV Analiza potrzeb i potencjału LSR. Powyższy plan zakłada zaspokojenie głównych potrzeb wynikających z konsultacji, a stopień ich zaspokojenia z jednej strony uwzględnia wysokość dostępnych środków i obowiązujące przepisy prawa, a z drugiej zachowuje proporcje wynikające ze zgłaszanych potrzeb. Kolejnym aspektem, który wpłynął na ostateczny kształt planu finansowego była wiedza wynikająca z codziennej pracy biura LGD. Pracownicy na co dzień pracują z potencjalnymi beneficjentami, dopytywani są o możliwości dofinansowania różnych

przedsięwzięć, zadań i inicjatyw. Swoje odzwierciedlenie znalazło to szczególnie w aspekcie rozwoju przedsiębiorczości, a także dostępu do infrastruktury publicznej, na które przeznaczono znaczną część budżetu. Plan finansowy ma swoje oparcie także w przepisach prawa, które regulują wdrażanie LSR.

Powyżej wykazano ścisłe powiązanie planu finansowego i źródeł finansowania z celami i przedsięwzięciami LSR, nie mniej istotnym aspektem jest ścisłe powiązanie celów i planu finansowego z planem działania. W załączniku 2 *Plan działania* wskazane zostały wskaźniki produktu i rezultatu, których przyjęte ilości wynikają wprost z planu finansowego, a czasookres ich realizacji jest ściśle powiązany z załącznikiem 4 *Plan wykorzystania budżetu*.

Cele i przedsięwzięcia zawarte w LSR będą mogły być realizowane także z innych niż wymienione powyżej źródeł finansowania. LGD jest organizacją z dużym potencjałem toteż realizacja zadań z innych dostępnych dla LGD źródeł wzmocni realizację zaplanowanych celów w ramach RLKS. Inne potencjalne źródła finansowania określone zostały w rozdziale VI Cele i wskaźniki w szczególności zaś w tabeli 23. *Proponowane dodatkowe źródła finansowania działań LGD*. Katalog ten nie wyczerpuje możliwości finansowania zadań realizowanych przez LGD, które aktywnie poszukiwać będzie także innych źródeł w celu wzmocnienia realizacji celów LSR.

Rozdział X. Monitoring i ewaluacja

Realizacja LSR jest skomplikowanym i wielowątkowym procesem. Skuteczne zarządzanie nim wymaga systematycznego zbierania danych na temat postępów we wdrażaniu strategii oraz badania efektów podejmowanych interwencji. Dane te powinny być poddawane okresowej ocenie, na podstawie której wprowadzane będą modyfikacje w działaniach LGD. Innymi słowy, konieczne jest by Lokalna Grupa Działania monitorowała podejmowane działania i ich efekty oraz prowadziła ich ewaluację.

Procedury monitoringu i ewaluacji oparte zostały na doświadczeniach zebranych w okresie realizacji poprzednich Lokalnych Strategii Rozwoju. Ich podstawowym założeniem jest udostępnianie informacji na temat postępów we wdrażaniu LSR wszystkim zainteresowanym stronom (transparentność) oraz włączanie zróżnicowanych lokalnych aktorów w ocenę funkcjonowania LGD. Realizacja tych celów jest powiązana z realizacją planu komunikacji i wiąże się nie tylko z przekazywaniem komunikatów do lokalnej społeczności, ale również z pozyskiwaniem informacji zwrotnej od jej członków.

Monitoring to proces systematycznego zbierania i analizowania informacji na temat funkcjonowania LGD oraz stanu realizacji strategii. Ewaluacja to badanie jakości podejmowanych interwencji oraz ocena ich efektów.

Kluczowymi elementami systemu monitoringu i ewaluacji LSR są wskaźniki produktu przypisane do przedsięwzięć oraz wskaźniki rezultatu przypisane do celów strategii. Stosowany zestaw wskaźników (patrz Rozdział 6) opracowany został z udziałem przedstawicieli lokalnej społeczności (więcej informacji na ten temat w Rozdziale 3). W przypadku wskaźników rezultatów dążono do tego by w największym możliwym stopniu zastosować miary kompatybilne z tymi określonymi w ramach PS WPR oraz FESW. Pozwoli to nie tylko na skuteczne mierzenie postępów w realizacji LSR, ale także zagwarantuje ich spójność z dokumentami strategicznymi wyższego rzędu.

Opis procesu monitorowania i ewaluacji

W poniższej tabeli wyszczególniono elementy podlegające monitorowaniu oraz opisano sposób pozyskiwania danych niezbędnych do prowadzenia monitoringu.

Elementy podlegające monitorowaniu	Źródła danych
Poszukiwanie nowych sposobów działania	Nabór fiszek z pomysłami na działania (III-IV kwartał każdego roku realizacji LSR)
Zgłaszane propozycje zmian w LSR oraz usprawnień w funkcjonowaniu LGD	Formularz kontaktowy na stronie internetowej
Wskaźniki planu komunikacji	<ul style="list-style-type: none"> • Statystyki stron internetowych, • Dokumentacja fotograficzna, • Zestawienia wyników badań ankietowych, • Ewidencja doradztwa w biurze LGD, • Raporty z warsztatów refleksyjnych
Wskaźniki produktu i rezultatu	Ankiety monitorujące wypełniane przez beneficjentów, informacje przekazywane przez Urząd Marszałkowski, dane własne LGD
Zgodność realizacji działań i naborów z przyjętym harmonogramem	Dane własne LGD
Postęp finansowy w realizacji LSR	Ankiety monitorujące wypełniane przez beneficjentów, informacje przekazywane przez Urząd Marszałkowski, dane własne LGD

Badanie ankietowe mieszkańców	Zestawienie wyników badania ankietowego (przygotowane co dwa lata w I kwartale najpóźniej 4 dni przed terminem warsztatu refleksyjnego, pierwsze w 2025 roku).
Efektywność doradztwa	<ul style="list-style-type: none"> • Zestawienie wyników badania ankietowego (przygotowane co roku w I kwartale każdego roku realizacji LSR, najpóźniej 4 dni przed terminem warsztatu refleksyjnego) • Ewidencja doradztwa w biurze LGD

Tabela 40. Elementy procesu realizacji LSR podlegające monitorowaniu.

Należy zwrócić uwagę, że zakres monitorowanych zjawisk jest bardzo szeroki. Wynika to nie tylko z rozbudowanego systemu wskaźników, który będzie precyzyjnie mierzył postęp w rzeczowej realizacji LSR, ale także z ambitnych założeń planu komunikacji, który realizuje następujące cele:

1. Wzmacnianie wewnętrznego partnerstwa,
2. Wzmocnienie partnerstwa na obszarze LSR i animowanie społeczności do partnerstwa z innymi podmiotami,
3. Animowanie społeczności do wdrażania innowacji,
4. Aktywizacja ludzi młodych,
5. Informowanie społeczności o możliwości udziału w działaniach na rzecz grup osób w niekorzystnej sytuacji lub o możliwości korzystania z efektów tych działań,
6. Wzmacnianie efektów realizacji LSR.

Do każdego z celów przypisane zostały konkretne działania oraz wskaźniki. Monitorowanie realizacji planu komunikacji pozwoli na zebranie szerokiego zestawu informacji na temat sposobu, w jaki LGD „Perły Czarnej Nidy” będzie zarządzać procesem wdrażania LSR.

Opis elementów podlegających ewaluacji oraz określenie czasu w jakim zostanie przeprowadzona ewaluacja

W okresie realizacji LSR Lokalna Grupa Działania „Perły Czarnej Nidy” będzie prowadzić wewnętrzną ewaluację swoich działań w formie corocznych warsztatów refleksyjnych. Ich celem będzie bieżąca analiza procesu wdrażania LSR, ocena jego efektów oraz zmian dokonujących się na obszarze objętym strategią. Z warsztatów refleksyjnych przygotowywany będzie raport, który będzie udostępniany członkom LGD oraz wszystkim zainteresowanym. Raport powinien zawierać rekomendacje dotyczące zmian w funkcjonowaniu Lokalnej Grupy Działania dotyczących sposobu zarządzania realizacją LSR oraz potencjalnych nowych kierunków działalności Stowarzyszenia.

Za przeprowadzenie ewaluacji wewnętrznej odpowiedzialny będzie Zarząd LGD, który może zlecać niezbędne działania pracownikom LGD. Prowadzenie warsztatów refleksyjnych oraz przygotowanie sprawozdań z nich może być powierzane wyspecjalizowanym podmiotom zewnętrznym.

Warsztat refleksyjny będzie przeprowadzany w pierwszym półroczu każdego roku kalendarzowego. Podstawą do dyskusji w czasie warsztatu będą udostępnione jego uczestnikom dane pochodzące z monitoringu.

Realizacja ewaluacji wewnętrznej w formie warsztatu refleksyjnego odbywać się w zgodzie z zasadami inkluzywności i transparentności. Oznacza to, że będą mogli w nim uczestniczyć wszyscy zainteresowani. Lokalna Grupa Działania będzie podawać do publicznej wiadomości informacje o miejscu i terminie organizacji warsztatu. Charakter ewaluacji wewnętrznej wymaga by w spotkaniu brali udział co najmniej:

1. Pracownicy biura LGD
2. Członkowie Rady i Zarządu LGD
3. Mieszkańcy obszaru.

LGD dążyć będzie do tego by w warsztacie brali udział przedstawiciele wszystkich grup interesów. Do udziału w spotkaniu mogą być zapraszani także przedstawiciele innych LGD, beneficjentów oraz samorządu województwa.

Opis elementów podlegających ewaluacji wewnętrznej	
Postępy w realizacji LSR	<ul style="list-style-type: none"> • Rzeczowa realizacja LSR • Finansowa realizacji LSR • Realizacja planu działania
Jakość składanych w naborach propozycji operacji	<ul style="list-style-type: none"> • Jakość wniosków w poszczególnych zakresach tematycznych LSR • Wpływ jakości wniosków na osiągnięcie celów LSR • Działania zapewniające właściwą jakość wniosków
Kryteria wyboru operacji	<ul style="list-style-type: none"> • Praktyka stosowania kryteriów wyboru przez organ decyzyjny • Jednoznaczność i obiektywność kryteriów • Wątpliwości odnośnie do kryteriów zgłaszane przez wnioskodawców
Zgodność zakresu realizacji operacji z faktycznymi potrzebami mieszkańców obszaru	<ul style="list-style-type: none"> • Zmiany w sytuacji społeczno-gospodarczej, które mogą mieć wpływ na dezaktualizację LSR • Zróżnicowanie potrzeb pomiędzy gminami • Efekty realizowanych projektów
Trafność stosowanych wskaźników realizacji LSR i planu komunikacji oraz rzetelność danych zbieranych w ramach monitoringu	<ul style="list-style-type: none"> • Sposób pomiaru wartości wskaźników • Stosowane źródła danych • Jakość pozyskiwanych danych
Procedury naboru wniosków	<ul style="list-style-type: none"> • Praktyka stosowania procedur wyboru • Uwagi odnośnie do procedur zgłaszane przez beneficjentów
Działalność biura LGD	<ul style="list-style-type: none"> • Działania animacyjne • Doradztwo dla wnioskodawców i beneficjentów • Realizacja planu komunikacji
Zgłaszane przez członków Stowarzyszenia oraz innych mieszkańców obszaru propozycje zmian w działalności LGD	<ul style="list-style-type: none"> • Propozycje nowych kierunków działań • Funkcjonowanie organów LGD

Tabela 41. Opis elementów wraźnia LSR podlegających ewaluacji wewnętrznej.

Kompleksowa ocena procesu wdrażania LSR przeprowadzona zostanie w formie ewaluacji zewnętrznej. Badanie zostanie przeprowadzone jednokrotnie, najwcześniej w 2028 roku. Ewaluację zewnętrzną przeprowadzi niezależny zewnętrzny ewaluator.

Opis elementów podlegających ewaluacji zewnętrznej	
Realizacja celów LSR	<ul style="list-style-type: none"> • Stopień osiągnięcia wskaźników produktu i rezultatu
Wpływ procesu realizacji LSR na kapitał społeczny	<ul style="list-style-type: none"> • Zaangażowanie mieszkańców w sprawy lokalne • Zaufanie w lokalnej społeczności • Potencjał do współpracy, usieciwienie organizacji z obszaru LGD
Rozwój przedsiębiorczości	<ul style="list-style-type: none"> • Wpływ realizacji LSR na rozwój przedsiębiorczości • Sytuacja w branżach szczególnie istotnych z perspektywy celów LSR • Udział przedsiębiorców w działaniach na rzecz rozwoju obszaru LGD
Turystyka	<ul style="list-style-type: none"> • Lokalny potencjał w zakresie turystyki • Jakość oferty kierowanej do turystów • Obserwowane zmiany w nasileniu ruchu turystycznego • Wpływ turystyki na lokalną gospodarkę i jakość życia mieszkańców

Dziedzictwo kulturowe i przyrodnicze	<ul style="list-style-type: none"> • Działania na rzecz ochrony dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego • Ocena zrównoważenia sposobu zarządzania dziedzictwem
Wsparcie dla grup w niekorzystnej sytuacji	<ul style="list-style-type: none"> • Trafność przyjętej definicji grup osób w niekorzystnej sytuacji • Wpływ realizacji LSR na poziom wykluczenia społecznego na obszarze LGD • Jakość wsparcia kierowanego do grup w niekorzystnej sytuacji • Włączenie osób w niekorzystnej sytuacji w proces realizacji LSR
Innowacyjność	<ul style="list-style-type: none"> • Trafność przyjętej definicji innowacyjności na obszarze LGD • Jakość wsparcia udzielonego podmiotom realizującym innowacyjne operacje • Ocena rzeczywistego poziomu innowacyjności zrealizowanych operacji
Stan wewnętrznego partnerstwa	<ul style="list-style-type: none"> • Inkluzywność Stowarzyszenia • Reprezentatywność organów LGD • Aktywność członków Stowarzyszenia.
Ocena funkcjonowania LGD	<ul style="list-style-type: none"> • Sposób zarządzania procesem realizacji LSR • Realizacja planu komunikacji • Skuteczność i efektywność działań aktywizacyjnych
Ocena procesu wdrażania	<ul style="list-style-type: none"> • Komplementarność realizowanych operacji • Stosowanie procedur naboru wniosków • Kryteria wyboru operacji • Efektywność doradztwa w biurze LGD
Wartość dodana podejścia LEADER	<ul style="list-style-type: none"> • Współpraca LGD z innymi organizacjami na obszarze • Aktywizacja lokalnej społeczności • Rozwój partnerstwa • Pozyskiwanie dodatkowych środków na realizację celów LSR • Powstawanie nowych organizacji pozarządowych i profesjonalizacja istniejących • Działania w partnerstwie podejmowane przez podmioty z obszaru LGD

Tabela 42. Opis elementów wraźnia LSR podlegających ewaluacji zewnętrznej.

Sposób wykorzystania wyników ewaluacji i analizy danych monitoringowych

Monitoring i ewaluacja sposobu funkcjonowania Lokalnej Grupy Działania mają przede wszystkim wesprzeć proces zarządzania wdrażaniem LSR. Gromadzone dane będą wykorzystywane przez organy Stowarzyszenia do podejmowania bieżących decyzji i optymalizacji realizowanych procesów. Wartością dodaną realizacji zadań związanych z monitoringiem i ewaluacją będzie wsparcie dla rozwoju partnerstwa na obszarze LGD.

Za nadzór na monitoringiem odpowiedzialny będzie Zarząd Stowarzyszenia. Dane dotyczące poszczególnych elementów podlegających monitoringowi będą gromadzone w postaci zestawień tabelarycznych. Dane będą aktualizowane na bieżąco. Dane gromadzone w monitoringu będą wykorzystywane do wykonywania obowiązków sprawozdawczych, którym podlega Lokalna Grupa Działania.

Zastosowane w LSR rozwiązania w zakresie monitoringu i ewaluacji przewidują powiązanie tych dwóch procesów. Dane gromadzone w czasie monitoringu będą poddawane szczegółowej analizie i ocenie w ramach corocznych warsztatów refleksyjnych. Zarząd LGD odpowiedzialny będzie za przygotowanie i przekazanie danych gromadzonych w czasie monitoringu wszystkim stronom zainteresowanym udziałem w warsztacie refleksyjnym. Dane powinny zostać przekazane w postaci zestawień tabelarycznych.

Efektom prowadzonych badań ewaluacyjnych (ewaluacji wewnętrznej i zewnętrznej) będzie opracowanie raportów zawierających rekomendacje. Za wdrożenie zaleceń opracowanych w czasie ewaluacji odpowiedzialny będzie Zarząd LGD. Rekomendacje powinny odnosić się do nowych pomysłów w zakresie kierunków prowadzonej działalności oraz proponowanych usprawnień zgłaszanych przez mieszkańców obszaru. Ich sugestie będą zbierane w ramach realizacji planu komunikacji i mogą zostać wykorzystane do prowadzenia monitoringu i ewaluacji sposobu funkcjonowania Lokalnej Grupy Działania.

Spis literatury

1. Bank Danych Lokalnych Głównego Urzędu Statystycznego.
2. Centralny Rejestr Form Ochrony Przyrody Generalnej Dyrekcji Ochrony Przyrody.
3. Fundusze Europejskie dla Świętokrzyskiego 2021-2027.
4. Lokalna Strategia Rozwoju Kierowanego przez Społeczność na lata 2016-2021 LGD „Perły Czarnej Nidy”.
5. Plan Strategiczny dla Wspólnej Polityki Rolnej 2023-2027.
6. *Podręcznik monitoringu i ewaluacji lokalnych strategii rozwoju (2017)* , Joanna Abramowicz, Andrzej Gołoś, Izabela Grabowska, Agnieszka Haber, Tomasz Kupiec, Bartosz Ledzion, Agata Rauzer, Ego Lider Ewaluacji.
7. *Poradnik dla lokalnych grup działania w zakresie opracowania lokalnych strategii rozwoju na lata 2014-2020*, Materiał zredagowany w Departamencie Rozwoju Obszarów Wiejskich Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi na podstawie wyników prac Zespołu Roboczego ds. Opracowania Zakresu Lokalnych Strategii Rozwoju przy Grupie tematycznej ds. Podejścia Leader, Warszawa 2015 Wydanie III uzupełnione i zaktualizowane.
8. Raport z ewaluacji zewnętrznej Lokalnej Strategii Rozwoju Kierowanego przez Społeczność za lata 2016-2022 LGD „Perły Czarnej Nidy”.
9. Strategia Rozwoju Gminy Chęciny na lata 2022-2030.
10. Strategia Rozwoju Gminy Sitkówka-Nowiny do 2025 r.
11. Strategia Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego 2030+”.

Załącznik 1: Cele i przedsięwzięcia

Budżet (w EUR)	Przedsięwzięcia w ramach C.1 Innowacje w ramach koncepcji inteligentnych wsi.	Grupy docelowe	Sposób realizacji (konkurs, projekt grantowy, operacja własna, animacja itp.)
21 400,00	P.1.1. Animowanie społeczności do wdrażania innowacji.	Mieszkańcy obszaru, organizacje pozarządowe, osoby młode, osoby poszukujące zatrudnienia.	Konkurs z udziałem operacji własnej
8 000,00	P.1.2. Przygotowanie koncepcji inteligentnych wsi.	Mieszkańcy, osoby w niekorzystnej sytuacji, przedstawiciele NGO, przedstawiciele JST, sołtysi	Projekt grantowy
50 150,00	P.1.3. Wdrażanie innowacji przez organizacje pozarządowe.	Organizacje pozarządowe, mieszkańcy obszaru LGD	Projekt grantowy

Budżet (w EUR)	Przedsięwzięcia w ramach C.2 Inwestycje w kapitał ludzki.	Grupy docelowe	Sposób realizacji (konkurs, projekt grantowy, operacja własna, animacja itp.)
50 150,00	P.2.1. Doposażenie organizacji pozarządowych.	Organizacje pozarządowe, mieszkańcy, grupy wymagające wsparcia	Projekt grantowy
265 000,00	P.2.2. Tworzenie, modernizacja, wyposażenie lub aktywizacja miejsc integracji mieszkańców.	Mieszkańcy obszaru, JSFP, organizacje pozarządowe	Konkurs - operacje w partnerstwie
610 000,00	P.2.3. Zwiększanie dostępności do infrastruktury publicznej.	JSFP, mieszkańcy obszaru LGD	Konkurs
33 500,00	P.2.4. Inicjatywy aktywizujące ludzi młodych i/lub seniorów.	Mieszkańcy obszaru, osoby młode do 25 r.ż., seniorzy po 60 r.ż, organizacje pozarządowe	Projekt grantowy

Budżet (w EUR)	Przedsięwzięcia w ramach C.3 Wykorzystanie potencjału gospodarczego obszaru LGD	Grupy docelowe	Sposób realizacji (konkurs, projekt grantowy, operacja własna, animacja itp.)
12 000,00	P.3.1. Sieciowanie podmiotów działających w sektorze czasu wolnego i turystyki	Przedsiębiorcy, JSFP, organizacje pozarządowe, mieszkańcy obszaru	Konkurs z udziałem operacji własnej
168 429,00	P.3.2. Infrastruktura turystyczna	JSFP, mieszkańcy, turyści	Projekt grantowy
218 800,00	P.3.3. Podejmowanie działalności gospodarczej	Mieszkańcy obszaru, osoby młode, osoby poszukujące zatrudnienia (grupa w niekorzystnej sytuacji)	Konkurs
231 000,00	P.3.4. Rozwijanie działalności gospodarczej	Przedsiębiorcy, osoby w niekorzystnej sytuacji (osoby poszukujące zatrudnienia)	Konkurs

Załącznik nr 2: Plan działania

Cel	Lata	Do 31.12.2024		do 31.12.2025		do 31.12.2026		do 31.12.2027		do 31.12.2028		do 31.12.2029		Program
	Nazwa wskaźnika	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	
C.1	Innowacje w ramach koncepcji inteligentnych wsi													
1.1 Animowanie społeczności do wdrażania innowacji	Liczba szkoleń	0 szkoleń	0	0 szkoleń	0	9 szkoleń	100	9 szkoleń	100	9 szkoleń	100	9 szkoleń	100	PS WPR
1.2 Przygotowanie koncepcji inteligentnych wsi	Liczba opracowanych koncepcji inteligentnych wsi	0 szt.	0	0 szt.	0	9 szt.	100	9 szt.	100	9 szt.	100	9 szt.	100	
1.3 Wdrażanie innowacji przez organizacje pozarządowe	Liczba zadań grantowych polegających na wdrożeniu innowacyjnych rozwiązań	0 zadań	0	0 zadań	0	0 zadań	0	9 zadań	100	9 zadań	100	9 zadań	100	
Wskaźnik rezultatu W.1.1	R.1. Poprawa realizacji celów dzięki wiedzy i innowacjom (...). Jednostka miary: liczba osób	0 os.		0 os.		90 os.		90 os.		90 os.		90 os.		
Wskaźnik rezultatu W.1.2	R.40. Inteligentna przemiana gospodarki wiejskiej (...). Jednostka miary: liczba strategii	0 szt.		0 szt.		9 szt.		9 szt.		9 szt.		9 szt.		
Wskaźnik rezultatu W.1.3.	R.41 Łączenie obszarów wiejskich w Europie odsetek ludności wiejskiej (...). Jednostka miary: liczba osób	0 os.		0 os.		0 os.		900 osób		900 osób		900 osób		

Cel	Lata	Do 31.12.2024		do 31.12.2025		do 31.12.2026		do 31.12.2027		do 31.12.2028		do 31.12.2029		Program
	Nazwa wskaźnika	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika	
C.2	Inwestycje w kapitał ludzki													
2.1 Doposażenie organizacji pozarządowych	Liczba zadań grantowych polegających na doposażeniu organizacji pozarządowych	0 zadań	0	0 zadań	0	0 zadań	0	9 zadań	100	9 zadań	100	9 zadań	100	PS WPR
2.2 Tworzenie, modernizacja, wyposażenie, aktywizacja miejsc integracji mieszkańców	Liczba nowych/zmodernizowanych/wyposażonych/zaktywizowanych miejsc integracji mieszkańców	0 szt.	0	0 szt.	0	0 szt.	0	3 szt.	100	3 szt.	100	3 szt.	100	
2.3 Zwiększanie dostępności do infrastruktury rekreacyjnej i sportowej	Liczba nowych lub zmodernizowanych obiektów infrastruktury publicznej	6 szt.	75	6 szt.	75	6 szt.	75	6 szt.	75	8 szt.	100	8 szt.	100	
2.4 Inicjatywy aktywizujące ludzi młodych i/lub seniorów	Liczba wydarzeń	0 wydarzeń	0	0 wyd.	0	0 wyd.	0	0 wyd.	0	6 wyd.	100	6 wyd.	100	
Wskaźnik rezultatu W.2.1.	R.41 Łączenie obszarów wiejskich w Europie odsetek ludności wiejskiej (...). Jednostka miary: liczba osób	0 os.	X	0 os.	X	0 os.	X	900 osób	X	900 os.	X	900 os.	X	

Wskaźnik rezultatu W.2.2.	R.41 Łączenie obszarów wiejskich w Europie odsetek ludności wiejskiej (...). Jednostka miary: liczba osób	0 os.	X	0 os.	X	0 os.	X	1500 os.	X	1500 os.	X	1500 os.	X
Wskaźnik rezultatu W.2.3.	R.41 Łączenie obszarów wiejskich w Europie odsetek ludności wiejskiej (...). Jednostka miary: liczba osób	0 os.	X	6000 os.	X	6000 os.	X	6000 os.	X	7500 os.	X	7500 os.	X
Wskaźnik rezultatu W.2.4.	R.42 Promowanie włączenia społecznego: liczba osób objętych wspieranymi projektami (...). Jednostka miary: liczba osób	0 os.	X	0 os.	X	0 os.	X	0 os.	X	120 osób	X	120 osób	X

Cel	Lata	Do 31.12.2024		do 31.12.2025		do 31.12.2026		do 31.12.2027		do 31.12.2028		do 31.12.2029		Program
	Nazwa wskaźnika	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika	
C.3	Wykorzystanie potencjału gospodarczego													
3.1 Sieciowanie podmiotów działających w sektorze czasu wolnego i turystyki	Liczba szkoleń	0 szkoleń	0	0 szkoleń	0	0 szkoleń	0	0 szkoleń	0	4 szkolenia	100	4 szkolenia	100	PS WPR
3.2 Infrastruktura turystyczna	Wspierane strategie rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność	0 strategii	0	1 strategia	100	1 strat.	100	1 strat.	100	1 strat.	100	1 strat.	100	FESW
	Liczba obiektów kulturalnych i turystycznych objętych wsparciem	0 szt.	0	3 szt.	100	3szt.	100	3 szt.	100	3 szt.	100	3 szt.	100	

3.3 Podejmowanie działalności gospodarczej	Liczba operacji polegających na utworzeniu nowego przedsiębiorstwa	0 operacji	0	19 oper.	100	19 oper.	0	19 oper.	100	19 oper.	100	19 oper.	100	
3.4 Rozwijanie działalności gospodarczej	Liczba operacji polegających na rozwoju istniejącego przedsiębiorstwa	0 operacji	0	10 oper.	100	10 oper.	100	10 oper.	100	10 oper.	100	10 oper.	100	
Wskaźnik rezultatu W.3.1.	R.1. Poprawa realizacji celów dzięki wiedzy i innowacjom (...). Jednostka miary: liczba osób	0 os.		0 os.		0 os.		0 os.		80 os.		80 os.		PS W/PR
Wskaźnik rezultatu W.3.3.	R.37. Wzrost gospodarczy i zatrudnienie (...). Jednostka miary: liczba utworzonych miejsc pracy	0 miejsc pracy		19 miejsc pracy		19 miejsc pracy		19 miejsc pracy		19 miejsc pracy		19 miejsc pracy		
Wskaźnik rezultatu W.3.4.	R.37. Wzrost gospodarczy i zatrudnienie (...). Jednostka miary: liczba utworzonych miejsc pracy	0 miejsc pracy		10 miejsc pracy		10 miejsc pracy		10 miejsc pracy		10 miejsc pracy		10 miejsc pracy		
Wskaźnik rezultatu 3.2.	R.77. Liczba osób odwiedzających obiekty kulturalne i turystyczne objęte wsparciem	0 os.		3000 os.		3000 os.		3000 os.		3000 os.		3000 os.		FESW

Załącznik nr 3: Budżet LSR

PLANOWANA WYSOKOŚĆ ŚRODKÓW NA WDRAŻANIE LSR I ZARZĄDZANIE LSR				
Zakres wsparcia	Program/Fundusz			Środki ogółem (EUR)
	PS WPR	EFRR	EFS+*	
Wdrażanie LSR (art. 34 ust. 1 lit. b rozporządzenia nr 2021/1060)	1 500 000,00	168 429,00	0	1 668 429,00
Zarządzanie LSR (art. 34 ust. 1 lit. c rozporządzenia nr 2021/1060)	362 500,00	0	0	362 500,00
Razem	1 862 500,00	168 429,00	0	2 030 929,00
<p>*Wysokość środków danego funduszu na RLKS dostępnych dla LGD w danym województwie będzie wyższa o wartość wkładu krajowego, którego procentowy udział w tej kwocie jest określony dla danego FEW. ** W wierszu odpowiadającemu danemu EFSI, z którego LSR nie będzie finansowana, należy wstawić wartość „0”.</p>				

Załącznik nr 4: Plan wykorzystania budżetu LSR.

Fundusz	Środki zakontraktowane (w Euro) do:													
	31.12.2024		31.12.2025		30.06.2026		31.12.2026		31.12.2027		31.12.2028		31.12.2029	
	Kwota ogółem (UE+krajowe)	% wykorzystania budżetu LSR	Kwota ogółem (UE+krajowe)	% wykorzystania budżetu LSR	Kwota ogółem (UE+krajowe)	% wykorzystania budżetu LSR	Kwota ogółem (UE+krajowe)	% wykorzystania budżetu LSR	Kwota ogółem (UE+krajowe)	% wykorzystania budżetu LSR	Kwota ogółem (UE+krajowe)	% wykorzystania budżetu LSR	Kwota ogółem (UE+krajowe)	% wykorzystania budżetu LSR
EFROW	550 000	36,7	999 800	66,6	1 029 200	68,6	1 029 200	68,6	1 394 500	93	1 500 000	100	1 500 000	100
EFS+	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
EFRR	0	0	168 429	100	168 429	100	168 429	100	168 429	100	168 429	100	168 429	100
RAZEM	550 000	33	1 168 229	70	1 197 629	71,8	1 197 629	71,8	1 562 929	93,7	1 668 429	100	1 668 429	100